

ČASOPIS

ZA

ZGODOVINO IN NARODOPISEJE.

IZDAJA
ZGODOVINSKO DRUŠTVO
V MARIBORU.

UREJUJE
PROF. FR. KOVAČIČ.

MARIBOR, 1927
Mariborska tiskarna.

Vsebina.

I. Razprave.

Dolenc dr. Metod, Kmečko dedno nasledstvo za časa veljavnosti gorskih bukev	105
Kovačič Fr., K starejši zgodovini minoritskega samostana v Ptujju	149
Mravljak Jos., Vuzeški urbarji	169
Mravljak Jos., Burlan dr. V., Žički rokopis: češka velikonočna pesem (s sliko na prilogi)	190

II. Izvestja.

Mravljak Jos., Zadnji lov na volkove na Pohorju	194
Glaser Janko, Donesek k poglavju o naših jožefincih in redemptori- stih	195
Glaser Janko, O Aškerčevih Pohorskih cveticah	196
Glonar dr. Joža, Ljutomer v satirični italijanski vojaški pesmi	199
Kovačič Maks, Bibliografski drobci	201

III. Slostvo.

Noršič Vjekoslav, Povjest župe sv. Barbare u Bodekovčini. - M. Munda	201
Eisner Paul, Volkslieder der Slawen, J. Glaser	202
B. R. Buchofen-Echt & W. Hoffer, Jagdgeschichte Steiermarks	204

IV. Društveni glasnik.

1. Odbor in članstvo	205
2. Denarne zadeve in Časopis	206
3. Knjižnica in arhiv	206
4. Raičeva spominska plošča	206
5. Spominska proslava Jovana Cvijčica	206

V. Imenik članov »Zgodovinskega društva«.

I. Častni člani	209
II. Redni člani	209

Letna redna ulnina, oziroma naročnina za Časopis je 40 Din.

Naročnina, rokopisi in predmeti za muzej ali arhiv se pošiljajo na »Zgo-
dovinsko društvo« v Mariboru, Koroska cesta 10.

Kmečko dedno nasledstvo za časa veljavnosti gorskih bukev.

Prof. dr. Metod Dolenc, Ljubljana.

I. Uvod.

§ 1. Zgodovinski podatki o gorskih bukvah.

Gorske bukve, izdane od Ferdinanda I. dne 9. februarja 1543 za štajerske deželne stanove, so vsebovale kopo pravnih določil, ki so se izobličila na podlagi od pamtiveka ohranjenih običajev. Imamo mnogo listinski ohranjenih spominov, ki se tičejo vinogradništva; najstarejši glede slovenskega ozemlja datirajo iz l. 1240.¹⁾ Poznamo celo zapise o vinogorskih zborih kot ljudskih sodiščih iz časa od l. 1444. do 1447., in sicer za slovensko Žitaro ves na Koroškem. Tudi za nekakšne predhodnike gorskih bukev vemo, čeprav niso pisani v tako popolni obliki, kakor se nam prikazujejo uzakonjene gorske bukve iz l. 1543. Natančni opis zgodovine postanka gorskih bukev si moramo pridržati za drugo priliko. Tu naj zadošča, da omenimo le še dejstvo, da so štajerski deželni stanovi 12 let moledovali pri vladarju, preden so dosegli uzakonjenje od njih samih kodificiranega osnutka.²⁾

Štajerske gorske bukve so veljale za vse izvenštajerske pokrajine Notranje Avstrije. To je bilo na splošno glede vseh zakonov določeno že od Fridrika IV. (1440—1493); sosebno treba pokazati na ročin o kranjskih deželnih svoboščinah in pravicah, čigar čl. 8. se je glasil: **»In allen anderen Sachen, die hier nicht verschrieben sind, richten nach den Rechten als unseren Herrn und Edelleuten in unseren Landen zu Steyer«**³⁾.

¹⁾ Glej dr. Josip Gruden: Slovenski župani v preteklosti, str. 62 nasl. Prim. tudi Oest. Weistümer, VI. zv., str. 406 nasl.

²⁾ Glej Arnold Luschin v. Ebengreuth: Oesterreichische Reichsgeschichte Lehrbuch (1. izdaja iz l. 1896., str. 353.) (Druga, obširnejša izdaja, naslovljena Handbuch der oest. Reichsgeschichte, obsega le srednji vek.)

³⁾ Prim. Hugo Hoegel: Geschichte des österr. Strafrechtes, I., str. 34, 35, glede »Landesgerichtsordnung«.

Isto določilo se pa nahaja malone dobesedno tudi še v tiskanem ročinu iz l. 1687.⁴⁾ S tega vidika pač ni bilo nobene nujne potrebe, da bi se bile izdale še posebne gorske bukve za Kranjsko in priključeno sosedno ozemlje. Poskus I v a n a V r h o v c a in dr. Josipa Grudna dokazati, da je v letu 1582. napravljeni slovenski prevod gorskih bukev iz l. 1543. Andreja Reclja, župnika na Raki, postal prvi slovensko pisan zakon, oziroma da je izšla »Beradtschlagte Pergrechtsordnung in Crain und der windischen Mark, Issterreich und Kharst etc.«, čije edini popolni zapis⁵⁾ iz l. 1595. se nahaja v nekem rokopisu v arhivu ljubljanskega stolnega kapitlja, kot novelirani zakon, se je izjalovil.⁶⁾

§ 2. Gorske bukve v slovenskih prevodih.

Gorske bukve iz l. 1543. so bile izdane v nemškem jeziku. Že leta 1543. so izšle tudi v tisku, ki je bil sploh najstarejši tisk v Notranji Avstriji. Naslednji tiski so iz l. 1559., 1616., 1633., 1639., 1682., 1683., 1760. Ti ponatisi se razlikujejo med seboj le v tem, da navajajo pri denarnih kazenskih določenih namesto prvotnih, ki so postali obsoletni, sodobne valutne zneske. Ker so imele gorske bukve vlogo pravnih napoltil (Weistümer,⁷⁾ ki so se morala ob pričetku sodnega zborovanja čitati, je povsem naravno, da je nastala nujna potreba, prevesti jih za slovenske kraje v

⁴⁾ Glej Landhandfeste (= ročin, izraz je vzet iz prevoda gorskih bukev po Andreju Reclju iz l. 1582.) za Kranjsko iz l. 1687., tiskana v Ljubljani v tiskarni Tadao Meyer.

⁵⁾ Samo prvih 18 členov pod naslovom »Beradtschlagte Perktaidungsordnung für Crain« se nahaja v nekem rokopisu graške Joanejske knjižnice. Glej o tem mojo razpravo v Časopisu za zgod. in narodopis, XI. l., str. 35.

⁶⁾ Glej I v a n V r h o v e c: Gorski zakon in gorske pravde (Izvestja muz. društva za Kranjsko VII., str. 109 nasl.); dr. Josip Gruden: Slovenski župani v preteklosti, str. 63, isti: Zgodovina slovenskega naroda, str. 440. Natančne dokaze za gornjo trditev si moramo pridržati za pripravljano monografijo: »Gorske bukve kot podlaga slovenskega običajnega prava«. O enakem načrtu, ki so ga l. 1573. izdelali deželni stanovi (nižjeavstrijski), ki pa takisto ni dobil moči zakona, pa je imel vendar le vpliv na nadaljni razvoj prava, glej dr. Bernhard Poll: Das Heimfallsrecht auf den Grundherrschaften Oesterreichs, str. 71 nasl., dalje Erna Patzelt: Entstehung und Charakter der Weistümer in Oesterreich, str. 100, 103.

⁷⁾ Izraz »pravno napoltilo« za »Weistum« smatram za boljši nego »pravorek« ali »navod« (glej dr. Fran Goršič: Dušanov Zakonik v slovenščini, Ljublj. Zvon, 1925, str. 138); oba ta dva izraza bi bila premalo pregnantna — za pravnozgodovinsko pojmovanje. Sicer je pa glavna stvar, da se izraz lahko udomači: usus tyrannus! Glede postanka pravnih napoltil glej specialne studije: dr. Erna Patzelt, op. cit. (1924), dr. Bernhard Poll, op. cit. (1925); obe studiji pa izključujeta pravna napoltila iz slovenskega ozemlja. Prim. tudi lepi uvod v Otto H. Stowasser: Niederoest. Weistumtexte (1925), dalje še: Arnold Luschin von Ebenreuth: Handbuch der Oesterreichischen Reichsgeschichte (l. 1914.), str. 156, 157.

slovenski jezik. O kakšnem tiskanem prevodu do konca 18. stoletja ni duha ne sluha. Imamo pa ohranjenih desetero pisanih prevodov iz raznih časov. Ni eden pa se ne sklada docela niti z nemškim izvirnikom, niti z drugimi prevodi. Pa te divergence niso le jezikovne, terminologične, ampak stvarne, tako glede obsega, kakor tudi glede vsebine pravne snovi same. Razlagati si moremo to dejstvo le na ta način, da na vsebino prevodov gorskih bukev ni vplivala samo volja sodnega gospoda, ampak da je pravna za vest ljudstva naravnost zahtevala prilagoditve prvotnih določil sodobnim pravnim običajem. Za razumevanje jedra te razprave bo zadostovalo, ako navedemo le bistvene podatke o teh prevodih gorskih bukev¹⁾.

1. Najstarejši doslej znani prevod ima naslov: »**Gornih Buqui od Krailoue Suetlosti Offen innu poterien general inu Privilegium**«. Avtor **Andrej Rezl** (Recelj), župnik na Raki. Čas nastanka l. 1582. Rokopis se nahaja v ljubljanskem muzeju. Priobčen je bil že v tisku (Letopis Sl. M. 1889; Izvestja muz. društva za Kr., IX.).

2. Drugi prevod nima naslova, prepisal (**descripsit**) ga je 17. oktobra 1683 **J. Kapsch-Reittenburgi** (Čretež pri Šmarjeti na Dolenjskem). Rokopis se nahaja v ljubljanskem muzeju. (Tiskan v Izvestju muz. društva za Kr., III.)

3. Nadaljni prevod se glasi: »**Gorske Bukve pissane v tem leitu khadar se je pisalu 1646**«. Avtor **Hans Laybasser**, uradnik ljubljanskega kapitlja. Rokopis se nahaja v arhivu ljubljanskega stolnega kapitlja. Doslej v tisku še ni priobčen.

4. Prevod, izdan v tisku Letopis Sl. M. 1887, se glasi: »**Nasiga Suetliga Cesaria Gorskih Pravd V stainerske V koroske inu V kranski Deselle Resnizho Poterienie**«. Avtor ni znan; njegov rokopis se nahaja v ljubljanski študijski knjižnici. Nastati ni mogel pred l. 1639.

5. »**Gorski artikeln**«, omenjeni v L. Sl. M. 1887, pa v tisku še ne objavljeni; avtor ni določljiv; postanek v 18. stoletju, vsekakor pred l. 1781. Nahaja se v ljubljanskem muzeju.

6. in 7. V »**Wagenspergischer Perg und Zehend Register**« iz l. 1686. sta bila sprejeta dva prevoda. Prvi se glasi: »**Perkordnung auss der Teutschen indie Cranarische Sprach Vertollmatsch**«, pa je fragment, ki seže samo do 16. člena. Drugi prevod se imenuje: »**Gorhske Freyesti Ad Ceisarje Ferdi-**

¹⁾ Seznam prevodov, ki sem ga podal v svoji razpravi: »Pravni izrazi v prevodih vinogorskega zakona« (Časopis za slov. jezik, knjiž. in zgod., II. let., str. 72 do 91) je tu izpopolnjen za četvero prevodov. Izdajo kritičnega besedila vseh prevodov, pa tudi nekaterih važnih nemških napisov pridržim za monografijo, omenjeno v § 1.

nando 2 : 3«. Slede člani, vendar ne **per extensum** prevedeni, ampak zgolj v ekscerptih. Provenienca obeh je grad Vagensberk nad Litijo. Avtorja sta skoro gotovo dva različna, pa nista znana. (Lastnik in hranitelj rokopisov g. Henrik Francl, tovarnar v Ljubljani.) Čas nastanka ni natančneje določljiv. Fragment je gotovo starejši zapis, nastala sta oba med l. 1686. in l. 1747. Tiskana nista prevoda še nikjer.

8. »**Gorske Regelze al Artikelni**«, prevod je samo omenjen v Letopisu Sl. M. 1887, nahaja se v ljubljanskem muzeju. Najdišče skoro gotovo Boštanj ob Savi. Čas nastanka pred l. 1781. Avtor ni znan.

9. »**Cesarske Gorske Prauize**«, najdišče Soteska ob Krki, avtor ni določljiv, čas nastanka druga polovica 18. stoletja. Sedanji lastnik: pisec teh vrstic. Tekst še ni izšel v tisku.

10. Zadnji prevod pa nam je znan samo iz tiskanega izvoda, in sicer v knjigi »Kalendar Najszvetesega Szrca Jezusovega na 1912. leto, Szombathely, cerkvena štamparija«. Naslov se glasi: »**Artikulusi vrha nedeljskoga, steri szo nam na haszek szpravljeni i poulek reda po etom nasem szlovenszkom jeziki na vekso razmovnost vödani**«. (Ortografija je ogrska.) Avtor ni znan, niti priobčilec. Čas postanka: med leti 1807. in 1811. Imenovati ga hočemo »**prekmurski prevod**«.

Slovenske prevode bomo citirali, kjer je avtor znan, po njegovem imenu, sicer pa po najdišču.

Razen teh prevodov se bomo ozirali še na nemške izdaje gorskih bukev in sicer na prvotno besedilo (1543, cit.: prvotni tekst), dalje na »**Beradtschlagte Pergrechtsordnung in Crain**« und der windischen **Marckh, Issterreich vnd Kharst etc.**)⁹⁾ (1595, cit.: »priprav. kranj. osnutek«) in slednjič na natis v II. zvezku dela **Heinr. Georg Hoff: Gemähde von Herzogthume Krain** itd. iz l. 1808., o katerem pa upravičeno domnevamo, da je njegov nemški tekst samo nemški prevod slovenskega prevoda, ki je bil gori omenjen pod 5. (Citirati ga hočemo »**Hoffov zapis**«.)

§ 3. Splošne pripombe o pravnih razmerah kmečkega stanu.

V razumevanje kmečkega nasledstvenega ali dednega prava, moramo še čisto na kratko opozoriti na socialni ustroj podeželnega slovenskega ljudstva. Izvemo o njem največ in najbolj točno iz starih zapisnikov o vinogradskih in kvaternih sodnih zborih iz raznih dolenjskih graščin. Ti zapisniki segajo do konca 16. stoletja pa do začetka 19. stoletja in

⁹⁾ O obsegu Kranjske (do 13. stoletja) glej Anton Mell: Die historische und territoriale Entwicklung Krains vom X. bis XIII. Jahrhundert, osobito str. 110 (nasl.).

nam najbolj kažejo praktično izvajanje tedaj veljajočega prava na ljudskih sodiščih. K tem pa ne smemo šteti le vinogorske zборе (shode), ampak tudi še kvaterne sode, povšje sode in pa nepristranska sodišča.¹⁰⁾ — O kompetenci vseh teh sodiščnih oblik za udejstvovanje pravosodja v civilnih zadevah prostega naroda in v manjših kazenskih zadevah (causae minores) tu ne moremo razpravljati. Povdariti hočemo le, da se značijo vinogorski zbori in pa povšji sodi kot izrazito kavzalna sodišča, prvi za vse spore glede vinogradniških stvari, drugi glede zadev lova na povhe. Vsaj v prvem času po kmečkem uporu iz l. 1573. so se morali na vinski gorici vseh zborovanj, kjer so se reševale pravne zadeve pod vodstvom vlastelina od sodnikov iz ljudstva, udeleževati vsi interesenti, t. j. vsi vinogradniki. Ti so bili lahko osebni podložniki vlastelina ali pa tudi prosti ljudje, meščani, duhovniki, da celo drugi plemenitniki. Zapisniki o vinogorskih zborovanjih jih ostro ločijo — vsaj sprva — v mejaše, t. j. samo z zemljo, ne pa tudi z osebo pod oblast vlastelina spadajoče vinogradnike in pa v sogornike, ki so bili tudi osebni podložniki, torej tlačani (nevoljniki) vlastelina. Tretja vrsta vinogradniških prebivalcev so pa bili vsobenjekki, ki so v gorici opravljali posle težakov, pa pri grajskih ljudeh niso bili priljubljeni, ker so bili fluktujoči element, ki je povzročal mnogokrat le zgago ali pohujšanje. Zapisniki o vinogorskih zborih dajejo jasno sliko o neprestani borbi za obdržanje teh vsobenjekov kot težakov pri vinogradniških posestnikih na eni strani, a za njih odstranitev pa po drugi strani pri grajščinski gospodi.¹¹⁾

¹⁰⁾ O vseh teh sodiščih prim. moje razprave v Časopisu zgod. in narodop. XI. let. (1914), str. 33—67: »Pravosodstvo kostanjeviške opatiije v letih 1631 do 1655«; in dalje v Zborniku znanstvenih razprav, I. let., 1921, str. 22 do 100: »Pravosodstvo pri novomeškem inkorporiranem uradu nem. vit. reda v letih 1721 do 1772«; dalje v istem Zborniku, let. III., 1924, str. 1 do 118: »Pravosodstvo cistercienske opatiije v Kostanjevici in jezuitske rezidence v Pleterju od konca 16. do konca 18. stoletja«; slednjič v istem Zborniku, let. V., 1926: »Pravosodstvo klevevske in boštanske graščine od konca 17. do začetka 19. stoletja«. Citiramo v naslednjem prvo razpravo samo s kratico: Kost., drugo z Nm., tretjo s Kost.-Plet., četrto s Klev.-Bošt.

¹¹⁾ O razlikah vseh teh vrst vinogradnikov prim. Kost., str. 39 nasl., Nm., str. 37 nasl., Kost.-Plet., str. 15 nasl., Klev.-Bošt., str. 161 nasl. Glede pravnega položaja »mejašev« naj pokažemo na sličnost ali vspretnost z inštitutom »Die Leihe zu Burgrecht«. Nič ne nasprotuje, kar nam zapisniki o vinogorskih pravnih izjavah iz 16. in 17. stoletja prikazujejo, ugotovitvam Ludmilla Hauptmana: Ueber den Ursprung von Erbleihen in Oesterreich, Steiermark und Kärnten (1913), str. 84, 85; da je »Burgrecht die unbesteuerter Erbleihe . . . der Burgrechter war selbst dem Grundherrn zu keinen, auch nicht dem geringsten ungewöhnlichen Dienste verpflichtet«. Le glede dostavka iz neke listine »sondern reichte den Leihezins und anderz nicht« —, se zdi, da ne bi bil v skladu z nekaterimi določili gorskih bukev; ali ni dognano, če so baš ta določila gorskih bukev veljala tudi za mejaše. Prim. dalje Bern-

§ 4. Obris razmotrivanj.

Miselni razpored naše razprave bo sledeči: Najprej hočemo pokazati vsa določila, ki jih vsebujejo gorske bukke prvotnega besedila, obenem pa tudi razne njihove važnejše metamorfoze v slovenskih prevodih. Za tem se bomo pečali s praktično uporabo teh določil, oziroma tudi z delnim njih omalovaževanjem, ki se nam prikazuje iz vsebine tisočernih zapisnikov o vinogorskih zborih. V obeh ozirih bomo govorili skupno o materialno-pravnem, kakor tudi o formalno-pravnem stanju, ker se strogo ločiti ne dasta. Nato se bomo še ozrli na neke predloge, kako naj bi se dedno pravo reformiralo, ki so izišli od strani prosvetljenega ekonomskega veščaka *F r a n a A n t o n a p l. B r e c k e r f e l d t a*, graščaka na Starem Gradu pri Novem mestu, le dve tridesetletji prej, nego je prišlo do kodifikacije še danes veljavnega občega državlanskega zakonika (1811). Slednjič pa bomo prikazali še prehod pravnih razmer po vinogorskem pravu v moderno, sedaj veljajoče dedno pravo občega državlanskega zakonika iz l. 1811.

Za razumevanje določil o dednem nasledstvu bo treba tupatam ozirati se tudi na občja določila stvarnega in imovinskega prava. Navajali jih bomo sproti na prikladnem mestu, seveda le toliko, kolikor bo neobhodno potrebno.

II. Določila gorskih bukev.

§ 5. Splošna ocena.

V nemškem izvorniku gorskih bukev iz leta 1543. je le prav malo določil, ki se tičejo dednega prava. Vsi vinogradniki, mejaši in sogorniki, so imeli vinograde in kar je zemlje zraven spadalo, le kot vinogorsko posest ene ali druge »Gorske palice« (**Bergstab**), t. j. patrimonialne gosposke, kateri je ves dotični vinogradni okoliš pripadal kot fevd, naklonjen od deželnega vladarja. Posestne pravice mejašev in sogornikov (sprva opazovana ostra ločitev teh pojmov, se je pozneje pozabila in vporaba teh pojmov v zapisnikih, kakor tudi v slovenskih prevodih gorskih bukev stopila,¹²⁾ so se ravnale vseskozi po pravilih gorskih bukev, odnosno tistega prava, čegar veljavnost je bila v gorskih bukvah, če ne točno izražena, vsaj suponirana. Enako je veljalo tudi za dedno pravo. Le glede vsobenjekov smemo po vsej pravici

h a r d P o l l, op. cit., str. 9; *V o l t e l i n i*: Die Anfänge der Stadt Wien, str. 81 nasl. Glede vsobenjekov glej tudi poznejša izvajanja *F r a n c a A n t o n a p l. B r e c k e r f e l d t a* v § 14. te razprave. Pisava vsobenjek (namesto »osebenjek«) ustreza historičnemu postanku instituta, kar bomo dokazali na drugem mestu.

¹²⁾ Glej posebno op. 22. v *K o s t. - P l e t.* na str. 15.

reči, da je bil njihov položaj glede posestnih pravic in dednega nasledstva — neurejen; saj so bili le osovraženi gostje v vinogorskem okolišju gorske palice, ki jih je le dejansko trpela, kolikor jih je morala.

Nobenih določil ne najdemo v gorskih bukvah, ki bi se nanašala na premično blago, vsaj izrazitih ne. Vsa veljajo po svojem duhu za vso zemljo, torej za gospodarsko jedoto vsakega vinogradnika. O možnosti parcelacije zemlje radi več dedičev ni nikjer govora, dasi se je dejanski včasih tuptam izvrševala. Vplivi rimskega pravnega pojmovanja dednega prava v gorskih bukvah še niso vidni, v praksi naslednjih stoletij — pač.

Današnje pravo pozna troje oblik, v katerih se udejestuje pravo nasledstva v imovino zapustnika; to so poslednjevoljne odredbe zapustnika (oporoka = **testamentum**, in volilo = **legatum**), dalje dedna pogodba; slednjič, kjer ni ne prve ne druge, zakonito (intestatno) dedno nasledstvo. Od vseh teh oblik so omenjene **verbis expressis** v izvorniku gorskih bukev volila (**Vermächtnuß**) in ustanove (**Stift**), slednja kot nekakšna podvrsta volil. na več mestih (čl. 21., 49.). Ta terminologija pa očitno ni identična z moderno. Pod **Vermächtnuß** smemo vsekakor razumevati tudi poslednjevoljne zapustnikove odredbe, ki postavijo dediča za celotno imovino ali alikvotni del imovine, kar označuje moderna terminologija, držeč se rimskega prava, za oporoko (testament). Popolnoma nevpoštevana je v gorskih bukvah dedna pogodba, vendar iz tega negativnega dejstva a priori ne smemo še sklepati, da ta institut ne bi bil pravno dopusten¹³⁾. Intestatno dedno nasledovanje pa se v gorskih bukvah, kakor bomo videli, predpostavlja v gotovem pogledu kot normalno dedovanje.

Vsa določila gorskih bukev se torej nanašajo na nepremičnine, a ločimo jih lahko na javno- in zasebno-pravne.

§ 6. Javno-pravna določila.

Med javnopravna določila o dednem pravu štejemo naslednja določila izvornih gorskih bukev, oziroma njihovih prevodov.

a) V čl. 2. je govor o tem, da mora gorski gospod dati vsako leto priliko za pravdanje tistim, ki imajo tožiti za dediščino. To določilo zahteva torej kontinuiteto sodnih zborovanj v smislu

¹³⁾ Da so bile dedne pogodbe na sosednjem Štajerskem že v 17. stoletju med zakonci precej tako v rabi kot v današnjem našem pravu, dokazuje nam Nicolaus de Beckmann: *Idea juris statutarii et consuetudinarii stiriaci et austriaci* (Graecti, l. 1688.), ki pravi na str. 327: »Im . . . Hertzogthum Steyr . . . pfllegt es insgeheim zugeschehen, dass die Cohn-Leuthe (conjuges) . . . in communionem bonorum leben . . . und dass die überlebende Cohn-Person in tali casu in omnia defuncti bona succedere, intellige, si nullos ex matrimonio habeant superstites liberos . . .«

starofrankovskih taidingov (prvotno **Tage-ding**), da ve ljudstvo že v naprej, kdaj in kje morejo na svojih dednih pravicah oškodovani apelirati na ljudsko sodišče¹⁴). To določilo se ponavlja v slovenskih prevodih Reclja in Laybasserja, muzejskem prevodu in vagenšperškem fragmentu, vzdržuje ga tudi pripravlj. osnutek iz leta 1595., izpustili so ga pa vsi drugi slovenski prevodi, ne vzemši **K a p s c h e-vega**. Pač pa ga ima **H o f f o** v nemški zapis (1808).¹⁵)

b) Izrazito javnopravnega značaja so tudi določila čl. 19., 22. in 23. prvotnih gorskih bukev. Obravnavamo jih skupno, ker imajo en skupen moment za sebe, namreč, da ni govora o primeru dedovanja, ampak o ukinitvi dedovanja glede gospodarske jednote, ki tvori zapuščino, seveda v smislu predpisov, predpostavljenih v gorskih bukvah. Lastnina to ni bila, ampak le užitna imovina, **Nutzungseigentum**, ki odgovarja kot »**Erbleihe**« po prilici »podčinjeni baštini« Dušanovega zakonika, in bi jo na slovenski jezik preveli z izrazom »podložna dedna očevina«¹⁶). Gre tu za naslednja, smiselno podana pravila:

Čl. 19.: Kdor se ne pokorava določilom o vinogradskih davščinah, niti ne uboga, ko mu je bil vinograd radi nepokorščine »zakrižan«, tega zadene kazen 72 reparjev, kolikorokrat zagreši kršitev zabranitve vstopa v vinograd ali klet ali hišo. Križ iz lesa na drogu, ali kol z navskriž pritrjenima slamnatima šopoma, postavljen pred vhod, je izražal tako zabranitev na jasno vidljiv način.¹⁷) Ko pa prekorači višina kazni vrednost dedne očevine, vzame gorski gospod — **d a s E r b**«, torej očevino za toliko časa nazaj, dokler se kazen ne poplača. Mišljena je torej za o ukinitvi dedovanja glede gospodarske jednote, ki tvori zapuščino, nastal iz nekega delikta zoper interese gorskega gospoda¹⁸). D e d o v a -

¹⁴) Prim. k temu vprašanju **K o s t.**, str. 97, 98. Bodi dovoljeno, da citiramo še doslovno iz slovenskega previda XIV. poglavja kulturnega oddelka Slovanskih Starožitnosti **L u b o r a N i e d e r l e - j a** (1925) sledeče: »Smatram karolinško dobo za najvažnejše razdobje kulturnih stikov med Germani in Slovani. Takrat so Slovani, preslepljeni od velike lepote frankovske moči in uporabnosti njenih zakonov in naprav, prevzeli od Nemcev največ in najvažnejše pridobitve«. (**N i e d e r l e - R a ž e m**: Narava in kultura starih Slovanov (1926); str. 41.)

¹⁵) Na to javnopravno določilo se še povrnemo pozneje v § 13. te razprave.

¹⁶) Glede vspelednosti prim. m o j: Dušanov zakonik, posebno str. 99, 119, 121, 122, 129.

¹⁷) Dotična določila stoje v gorskih bukvah v čl. 19. Institut je bil splošno v rabi in se je ohranil še dandanes, n. pr., če se zabranjuje pašnja na nekem pašniku. Prim. za 16.—18. stoletje **K o s t.-P l e t.**, str. 116, **K l e v.-P l e t.**, str. 246.

¹⁸) **B e r n h a r d P o l l**, op. cit., posveča na str. 45—54 posebno poglavje vprašanju »Heimfall als Strafe«. Razlikuje kot vzroke povratnega pripada (Heimfall): »Zinsverschämnis, Nicht-Ansuchen der Gewere, verbotswidrige Veräußerung, Vernachlässigung...« Vse te momente srečamo tudi v naših vinogorskih zapisnikih. Glede zamude pri davščinah glej za 16. stoletje: **E r n a P a t z e l t**, op. cit., str. 100.

nja ni! Seveda odgovarja to popolnoma pravni naravi vinogorskega »fevda«. Saj označuje n. pr. fevdski prisega iz začetka 17. stoletja,¹⁹⁾ da je »blago« — fevdniku — samo »posojeno«, — a vsak novi pridobitelj si ga naj »zasluži«. Ves ta člen 19. v Recljevem prevodu je dobesedno preveden, izraz »Erb« (očevina) je ostal v njegovem besedilu — nemški. Priprav. kranjski osnutek (1595) ima v svojem čl. 17. smiselno isto določilo, pravi, da naj gospodar vzame »das Erb«. Laybasserjev prevod, ki je imel bržčas besedilo priprav. kranj. osnutka že pred seboj,²⁰⁾ pa je ta izraz (**das Erb**) eliminiral in postavil zanj »vinograd«; to nam služi v dokaz, da po pravnem pojmovanju tistih, ki so oskrbeli ta prevod, že ni bilo več zaseženo (**verstrickt**) vse očevinsko imetje, dom, njive, hoste, vinogradi itd. generalno, ampak samo tisti vinograd specialno, ki je bil »zakrižan«. Kapschev prevod je pa stvar zopet drugače obrnil. V čl. 14. pravi: »Gorski gospud« (ali gornik, njegov organ) sme se »tega nuzza Erb podstopiti« (**unterwinden**« stoji v izvorniku) »taku dolgu nima dokler bode plazhan«. Vidi se, da je izražena nova ideja; ne **quoad substantiam**, ampak samo **quoad usum fructus** se sme gorska gosposka začasno polastiti očevine. V muzejskem prevodu stoji kombinacija obeh prejšnjih rešitev (čl. 19.): . . . »po tem se negouiga Erba podstopet, nuzat taku dougu, dokler on plazhan bode«. Rokopis studentske biblioteke pa opušča navedbo besedila glede zapada dedne očevine, ter se v čl. 18. izogiba rešitvi vprašanja, kaj naj se zgodi, rekoč, da treba »na tem gruntu zadosti sturiti«. Mogli bi tu misliti na nekakšno prisilno upravo, sekvestracijo, seveda po gorniku kot organu gorske gosposke. Od obojih v agensperskih rokopisov starejši, fragment, v prevodu ne seže do te materije, mlajši, ekscerpt, pa niti ne prinaša določil o »zakrižanju«, dasi je bil ta institut brez vsakega dvoma tudi v tem okolišju v rabi. Očividno prevajalec ni polagal nobene važnosti na ta primer vterjavanja davščin, ker so podložniki radi ubogali. Boštanjski prevod pravi v čl. 19. slično kot priprav. kranj. osnutek, da se more »tega nograda taku dugu, de plazhan bode, dersati«. Soteški prevod je pa zopet strožji. Pod znanimi pogoji ob zakrižanju povzroči lahko že prva kršitev, da vinograd zapade (čl. 16.). Prekmurski prevod nima analognih določil. Hoffov zapis pa pravi v čl. 19.: »so soll . . . sich seiner Erbschaft anmessen und so lange nutzen, bis er bezahlt ist«. Skoro čisto gotovo H. G. Hoff ni poznal nemškega izvornika. in

¹⁹⁾ Besedilo prisega in kritične opombe glej v moji (dr. J. J.) razpravi, Čas. za zgod. in narodop. v l. VIII. (1911): »Dvoje fevdskih priseg«. Glej tudi moj: Dušanov zakonik, str. 48, 49.

²⁰⁾ V resnici je zapisan slovenski prevod v Laybasserjevi priročni knjigi, na 20. strani pred nemško pisanim priprav. kranj. osnutkom. Vendar je domneva opravičena, da Laybasser ni pisal svojih formularjev in prepisov zakonov zapored strogo po časovnem redu komad za komadom, ampak v različnih oddelkih hkrati.

rekel »**unterwinden**«, ne »**anmessen**«, ampak je v nemški jezik prevedel slovenski prevod, ki je identičen ali zelo sličen onemu zgoraj v § 2. pod št. 5. navedenemu.

c) Člena 22. in 23. izvornih gorskih bukev se nanašata deloma na *zapadlost* (kaduciteto), deloma na fevdski povratni pripad (**Heimfall**) podložne dedne očevine²¹). Prvo navedeni člen 22. je jasen; gre mu za primer, ko vinogradnik (**Berghold**, torej sogornik) umre brez dedičev (**keine Erben läßt**); tu postane dedna očevina prosta za gorskega gospoda, on sme ž njo svobodno razpolagati, jo tudi obdržati, vendar mora iz njene vrednosti vsekakor po pravici obstoječe dolgove plačati²²). Drugo navedeni člen 23. pa ni tako jasen. V izvorniku je rečeno: »**Item, welcher Berghgenöß**« (torej mejaš ali sogornik?) **sein Herrn sein Perkrecht oder Grund einzeucht und einem anderen oder ihm selbst eigendt zusagt oder gibt**«. Gramatikalno je to tako umeti, da gre za prepustitev dedne očevine ali zemlje a) drugi osebi ali b) gorskemu gospodu samemu; to bi pač ad b) značilo, da podložnik (morda le svobodni mejaš?) vrne očevino gorskemu gospodu, ker se sam drugam preseli ali slično. (Stoji »**ihm**«, ne »**sich selbst**«.²³) Ta člen je delal tudi prevajalcem preglavice. Dočim je Andrej Recelj člen 22. pravilno prevedel, podaja v čl. 23. besedilo drugačnega smisla. Tu pravi namreč: »**Item kateri sagornik suomu gospudi negouo gorshino ali grundt oduvlezhe inu enimu drugimu ali sam sebi oblubi inu da ako taistu bude ueistnu, taku je taisti Erb . . . ledigk inu sapadu**«. Pri njem gre torej v čl. 23. za neko fevdsko-pravno nedopustno izpremembo, nekakšno felonijo glede dejanske posesti zemljišča, in ne, kot v originalu, kjer od obeh primerov, ki sta mišljena, ni noben protipravno pridržanje zemlje. Kako se more to zgoditi, da nekdo samemu sebi zemljišče »obljubi« (**zusagt**), ni razumljivo; zdi se, da Recelj ni doumel nemškega izvirnega določila, niti ni poznal predpisov

²¹) Slovenim kaduciteto z »*zapadlost*«, Heimfall pa s »*povratni pripad*«. Oba pojma je treba ločiti. Kaduciteta je pojem občega, Heimfall pa fevdskega prava. Prim. BERNHARD Pöll, op. cit., str. 25: »Bei der ganzen Masse der fremden Grund und Boden bebauenden Leute ist das Heimfallsrecht als ein Ausfluss des getheilten Eigentums anzusehen, wenn man den Begriff noch einmal gebrauchen darf. Nach Erlöschen des Erbrechtes kehrt das Gut bei den Leihen zu Erbrecht an den ursprünglichen Eigentümer zurück.« Pri povratnem pripadu pride vedno do zopetne lastnine fevdnega gospoda; pri zapadlosti pa je to samo eden izmed več primerov; lahko zapade imenje deželnemu knezu, občini ali kakšnemu institutu.

²²) Prim. BERNHARD Pöll: op. cit., str. 26; institut je bil splošno v rabi v vseh alpskih deželah, pa tudi še drugod.

²³) Priznam, da je bil tak primer povratnega pripada v drugih — alpskih deželah nepoznan; vsaj BERNHARD Pöll ga nikjer ne omenja (glej op. cit., str. 50, 51), pač pa pravi: »Auf Afterverleihungen und Teilung des Gutes steht oft ebenfalls der Heimfall, abgesehen davon, dass sie keine Kraft haben sollen« (str. 51). Nemara je hotel tudi izvornik le takšne primere urediti, pa je stvar nerodno izrazil.

fevdskega prava v obče, pa je — napravil stvar po svoje. Pripr. k r a n j. o s n u t e k (1595) je sprejel prvo normo enako, kot stoji v čl. 22. izvirnika, dostavil je le, da gre za primer, ko nima zapustnik **»keine eheliche leibs Erben oder andere Erben«**. (Ali so bili tu mišljeni posinovljenci, ali soprogi, ne vemo, morda so bili to lahko celo testamentarični dediči, n. pr. cerkev, ustanove za sv. maše.) Glede drugega primera povratnega pripada očevine, pa ta tekst rabi izraze **»einen anderen der (ne »oder!«) im selbst aignet, zu sagt und gibt«**. Če ni »der« pisna pomota, namesto »oder«, potem je ves tekst nesmiseln; če je pisna pomota, potem je transkripcija izvirnika. L a y b a s s e r pa si je očitvidno stvari drugače tolmačil ali pa je rabil neko drugo predlogo za prevod; njegov čl. 21. govori le o primeru, ko zapustnik **»nobenega verba sa sabo nepusti«** in jemlje v misel le vinograd kot predmet povratnega pripada. Čl. 22. pa se glasi: **»kateri kai gorshine ali grunta sabi advlezhe inu drugimu pres V siti«** (pač pisna pomota za »pres veisti«) **»Gorskiga Gospuda, taku tuistu gorskimu gospodu ta domu pade«**. Posplošenje določila na fevdsko nezvestobo leži na dlani! K a p s c h je dal čl. 16. marginaino rubriko **»Od pomainkanja teih Erba«** in ga tako razširil, da naj gre za smrt zapustnika, ki **»obeniga Sakoinskega Erbza ali drugiga priatela ne zapusti«**. (V nemški predlogi je moralo pač stati **Befreundten**, kar znači brate, sestre, strice, ujce, morda celo svake; ali v izvorniku gorskih bukev tega izraza na odgovarjajočem mestu ni!) Naslednji člen 17. pa povzema misel iz Recljevega prevoda, samo da ji je dal še natančnejšega izraza, namreč: **»Kateri Segornigk Suoimu gospodu niegouo gorshino, prauico ali grunt odiemle inu enega drugiga ali samega sebe vun ali noter upelue, inu ako se tuistu isuei, taku je taisti Erb sa frai inu co stan padel«**. (Čitaj **Co stan** = k stanu = **heim!**) Tu je že čisto jasno povedano, da gre za prosto felonijo z arogacijo zemlje kot alod, dasi je »posojeno« blago! — Prevod s t u d i j s k e biblioteke govori v čl. 21. samo o nedostajanju **»Erba«**, imenuje pa tudi očevino **»Erb«**, v čl. 22. pa določa le za primer, ko bi sogornik h o t e l odtegniti fevdno blago in **»enimu drugimu prilastiti«**, da mu odpade — **»grunt«**. M u z e j s k i prevod govori o prvem primeru v čl. 22. enako kot prevod studij. biblioteke (**»Erb«** enkrat **»dedič«**, drugič **»dedna očevina«** v istem stavku), v naslednjem čl. 23. pa prinaša zopet malce drugačno pravno normo: **»Katleri Sagornig Soimu gosh. gorscheno ali grund odulizhe, enumu drugimu ali samu sebi perloshi, jenu dergam da, . . . temu grend nograt ali niva zapade pres ushe Pravde«**. Drugi v a g e n s p e r š k i prevod je oba primera združil v en sam člen 14 in jih tako-le poenostavil: **»Kadar en Mejasch pres erba Umrje, taku tisti Vinograd gorskimu gaspudu pade. Kateri U gori gorskimu gospodu alli Mejasch kei skrivei ad Tegne alli usame, ta je suif nograd sapadu«**. Tu je prišlo torej zopet do druge interpretacije: Če se

nekemu mejašu nekaj skrivoma vzame in prilasti . . . , kakor da bi stalo v izvorniku: »**und sich selbst**« (ne pa »**ihm selbst**«) . . . izroči. Tudi je tu — vsaj po smiselni interpretaciji — vzrok odpada razblinjen na vsakršen primer nezvestobe, n. pr. za tatvino živine, lesa, prsti i. sl., ne pa več na pravo felonistično arogacijo zemljišča. Boštanjski se drži v prvem primeru (čl. 22.) precej Laybasserjevega besedila, vendar govori le bolj splošno, da pride do povratnega pripada vinograda, če ni »**Erba**«. Glede drugega primera (felonije) pa je uveljavil spet novo misel: Če kdo iz »grunta« ali »gorščine« (tu: letni pridelek vinograda) sebi odloči ali drugemu da brez vednosti gorskega gospoda, zapade tisto gorskemu gospodu. Pod te primere bi torej tudi spadalo, če si n. pr. gospodar na zemljišču sezida kočjo, pa jo z njivo ali kosom vinograda vred samolastno izroči sinu ali zetu v hasnovanje; vse to, kar je bilo »odločeno«, bi pripadlo gorskemu gospodu nazaj. Tudi v soteskem prevodu je prišlo do takega, prvotnemu smislu nasprotujočega pojednostavljenja obojih predpisov. V čl. 19. govori ta prevod: »**Če mejash umrje in obeniga Jerba za sabo nesapusti**«, v čl. 20. pa: »**kateri kai grunta bres oglashaina gorskiga gospoda enimo drugimo da, taku toistu gorskemu gospodu sapade**«. Glede Hoffovega nemškega teksta pokaže primerjanje gori navedenega teksta muzejskega prevoda, kako blizu stoji letemu, nikari nemškemu izvorniku. Njegov čl. 22. se sklada z izvornikom, čl. 23., ki naj govori o felonistični arogaciji zemlje, pa se glasi tako: »**Welcher Weingärtler seinen Grundherrn den Weinberg oder Grund entzieht, einen anderen oder sich selbst bewegt und weiter gibt und wenn sich dieses befindet, so ist dieser Erbgrund, Weinberg oder Acker dem Bergherrn heimgefallen ledig und frey ohne alle Prozesse**«. Slovenskega izraza v muzejskem prevodu »**perlozhi**« očitno ni mogel razumeti, pa je podal nemogoč nemški prevod. — Najmlajši zapis slovenskih gorskih bukev, prekmurski, vsebuje le še rudimentarno misel o felonističnem postopanju vinogradnikov; v čl. 8. pravi: »**Im Czi bi sto szam od szebe brezi Goszpczkoga ali Hegysega dopusczanja med mejashi drugomi Z rok dao na rano bratvo, placza 6 fl.**«. Tu ni več povratnega pripada, niti zapadlosti vinograda za kazen, ampak gre le še za kazen v denarju. Razumljivo je to, ker ni več fevdne obveze v prvotnem pravnem smislu. Pri nedostajanju dedičev pa tedaj bržčas ni več veljalo vinogorsko pravo, ampak pač — obče državljansko pravo iz l. 1811., kar se precej zлага z našo časovno opredelitvijo postanka tega slovenskega pravnega spomenika (gl. zgoraj § 2., toč. 10.).

Če pregledamo vso snov, ki se nam nudi iz prevodov gorskih bukev o javnopravni uredbi glede ukinitve dednega nasledstva, vidimo, da je našlo dejstvo nedostajanja dedičev dovolj dobro razumevanje in da so se dotična določila, čim pozneje tem tesneje, prilagodevala

domačim prilikam. Niso se pa popolnoma vtopila v rimskopravnem pojmovanju glede vprašanja, katera stopnja sorodnosti oseb, ki bi prišle za dedovanje v poštev, sprečava, da dediščina ne zapade (t. j. ne postane kadukna). Drugo dejstvo, presekane fevdnopravnega odnosa zemljišča radi nekega felonističnega čina, pa se v ljudstvu pač ni moglo uko-reniniti na način, kakor je bil v prvotnih gorskih bukvah določen; da, niti razumevalo se dotično določilo ni več tako, kakor je bilo prvotno mišljeno. Vse pojmovanje zemljišča kot »posojenega« blaga v smislu germanskega prava je bilo slovansko-pravnemu naziranju prostega naroda o lastnini zemlje kot rodbinskem imenju (**Gut**) tuje. Odtod nevpoštovanje misli o alo-diziranju zemlje, odtod značilno kolebanje glede vzrokov in posledic felonističnega odtujevanja. Skratka, ves institut »fevdnega« ali posojenega blaga ne prija slovenskim razmeram glede lastnine zemlje. K temu pa še pride redkost takih pojavov v praktičnem življenju, ki ni silila k natančnejši ureditvi te zakonodajne materije. Tako je pač razumevati pestro različnost tozadevnih določil.

§ 7. Določila o dedičevih dolžnostih.

Pridemo do skupine zasebnopravnih določil o dednem pravu. V izvorniku gorskih bukev so navedena v čl. 12., 21. ter 49.

a) V prvonavedenem (čl. 12.) je govora o dedovalni nevrednosti, in sicer tako-le: kdor brez vednosti svojega zemljiškega gospoda ali gosposke ali pa brez drugega pravega (**redlich**) vzroka odide iz dežele in svojemu očetu ne pomaga obdelovati njegovo imetje, temu naj zato propade njegov dedni delež, toda izkaže se mu lahko tudi milost. Gre torej za dvojni primer, da nastopi izguba ob dednem nasledstvu: kršitev zoper dolžno spoštovanje gosposke, s tem, da odide poklicani dedič samolastno v tujino (mišljen je pač le **glebae adscriptus**: sogornik), ali pa drugi vzroki, ki so pravno vpoštevni. Pri obeh je konstitutiven soelement — nemožnost, da pomaga obdelovati očevo. Prvi moment se da presojati ex ante, drugi samo ex post. Posledice pa se, ker je pomilostitev dopustna, presojajo arbitrarno, in to brez dvoma ne samo glede kvalitativnih, ampak tudi kvantitativnih okoliščin (doba odsotnosti). **Ratio legis** obrazloženega določila je skrb gosposke, da bi vinogradi vsled slabega obdelovanja ne dajali tistega haska, ki bi ga lahko, vsled česar bi trpeli tudi dohodki gorske gosposke, ker se odmerja davščina po alikvotnem delu vsega haska²⁴⁾. Pravnemu naziranju prostega naroda

²⁴⁾ V drugih alpskih deželah, kjer ni prišlo pravo gorskih bukev v poštev, tega vzroka nevrednosti dediča ni. Prim. Bernhard Poll: op. cit., str. 45 nasl., osobito str. 53. Pač pa citira ta pisatelj, str. 28, pravno napotilo iz kraja Ipsitz iz 15. stol.

pa je to določilo prijalo, ker je sprečevalo fluktuacijo agrarnega naraščaja, češ, kdor hoče postati sam gospodar, naj se drži doma, inace ga izgubi! So pač tu zadnji pognanki jugoslovanskega pravnega naziranja, da živi gospodar zemlje kot predstojnik rodbine, a zemlja naj se ohrani od roda do roda (zadruga, kuća, bratenci).²⁵⁾ Zapad dednega deleža tu ne povzroča povratnega pripada gorskemu gospodu, ampak delež nevrednega poklicanega naslednika ne pride do eksistence; ne on, ampak nek drug dedič dobi dom. V slovenskih prevodih se vzdržuje ta pravna institucija o dedovalni nevrednosti skoraj vseskozi. Vsi drugi izvodi in prevodi — razen prekmurskega — imajo določilo, ki odgovarja smiselno čl. 12. izvirnih gorskih bukev. Vidimo le neke malenkostne neskladnosti glede osebe, ki naj jo zadenejo posledice dedovalne nevrednosti. V *agensperški fragment* pravi, da zadene vsakega gospodarja, ki je pobegnil iz dežele, posledica, da so njegovi dediči izključeni od dediščine, *vagensperški ekscerpt* pa je ta **extempore** glede nevrednih oseb utesnil na sina ali hčer, tako da je spet v skladu s prvotno mislijo. Le v tem pogledu jo poostri, da ne govori več o možnosti izkazanja milosti. Muzejski rokopis in ž njim Hoffov nemški tekst pa ne govorita o tem, da dedič ne pomaga očetu obdelovati vinograd, ampak se izražata bolj splošno: **»Jenu suoimu otzhetu negovu Blagu napomaga perdelati«** (**»Und seinem Vater nicht hülft das Vermögen zu erwerben«**). Tako vidimo, da se je ta institut skoro neokrnjen vzdržal prav do početka 19. stoletja²⁶⁾.

b) Ostala dva v to skupino določil spadajoča člena 21. in 49. sta zgrajena na temelju, da je način dednega nasledstva, torej prehoda od umrlega hasnovalca vinograda kot »fevdnega« blaga na njegovega dediča obče znan. Nikjer ni govora, ali in kako se napravi oporoka ali volilo, odnosno kdo pride kot zakoniti dedič vpoštev.

O naslovih dednega prehoda torej nimamo nikakšnih določil, pač pa se pečajo gorske bukve z možnostjo in pogoji dejanskega prehoda dediščine na dveh različnih mestih, od kojih se tiče prvo prejšnjega hasnovatelja, drugo pa poznejšega, novega, to pa za ves promet v obče, ne samo glede dednega nasledstva.

Izvirnik gorskih bukev pravi v čl. 21., da se morajo vsi **»Vermächt, Stiff, Kheuff oder Sätz«**, ki se pripete v gorici, storiti **»mit des Berk-** (Ö. W., IX., str. 786, 40), ki določa, da izgube otroci dedno pravico po stariših radi pregrehi krvoskrumbe in surovosti zoper stariše, dalje če je sin tat, igralec ali pa, če očetu zabrani, da napravi poslednjo voljo.

²⁵⁾ Prim. moj Dušanov zakonik, str. 112 nasl. (Rodbinsko pravo).

²⁶⁾ Pobeg iz dežele se vpoštevava v drugih alpskih deželah Avstrije na ta način, da so določene dobe, v katerih mora pobegli dedič priti nazaj in zahtevati dedni delež. Tudi so ponekodi predvideni oklici, da naj se dedič vrne. Gl. Bernhard Poll, op. cit. 34, 35. O vsem tem ni v vinogorskih zapisnikih nikjer nobenega sledu.

herrn oder seines Berkmaisters hand«, inache ne veljajo. Kdor bi te predpise kršil, tega kaznuje sam gorski gospod z globo. Očividno se tiče to določilo v prvi vrsti pravnih poslov med živimi in gre tu za preostanke srednjeveške izročitve fevdnega blaga na simboličen način²⁷⁾. Glede naslednika pa pravi člen 49.: »**Jtem, welchem ein Weingart oder ander Grundt im Perkrecht gelegen durch Erbschaft, Kauff, aiswechsel, Geschäfft oder vermöcht zustünde**«, mora ga v enem mesecu sprejeti od gorskega gospoda, inache plača globo²⁸⁾. **Ratio legis** je bil fiskalični moment, da se prehodne pristojbine resnično plačajo. V prvem členu je govora le o **Vermächt (legatum) oder Stiff**t (milodarne ustanove, **pia legata**), oboje je navedeno v isti vrsti s **Kheuff** (kup) oder **Sätz** (zastava), kar so vse instituti singularne sukcesije, v drugem pa tudi o **Erbschaft** (dedovanje) poleg **Geschäfft** oder **vermöcht** (volila), od katerih pomeni prvi institut univerzalno sukcesijo. (**Geschäft** oder **vermöcht** je rabljeno sinonimično.) Vidimo torej, da oba člena vsebujeta določila, ki služijo v prvi vrsti koristim patrimonialnega gospodarja.

Recelj je prevedel čl. 21. tako, da v njem »**kupi**« niso omenjeni. Pač pa je v tem členu navedel institute »**Shaffti, stiftaine, Sastaue**« ter pridržal tudi ves drug tekst tega člena v smislu izvirnika. V čl. 49. pa navaja: »**Jtem katerimu bi en vinograd ali Grundt V drugi Gosposchine lehzezh skuzi Ershino, kupilu, membo schaft ali zarozhenie pristal inu biga Venim mejsj . . . naprejel**«, ta plača 4 marke globe. Stojimo pred dejstvom, da je Recelj v prvem členu »kupe« izpustil, v drugem pa ne. Misliti smemo, da se je to le vsled površnosti zgodilo. V čl. 49. pa je urinil med nemški besedi »**ander Grundt**« še (v drugi) »**Gospishini leshez**«, kar daje popolnoma drug smisel. Ni namreč pametnega razloga misliti, da bi bila samo zemljišča, ki so tvorila enclave v zemljiščih drugih gospok podvržena omenjenim predpisom gorskih bukev, druga pa ne. Torej moramo tudi tu sklepati zgolj na površnost prevajalca. V pripr. kranj. osnutka (1595) so v določili, ki odgovarja čl. 19. gorskih bukev, navedena volila, ustanove, kupi in zastave; vse to mora biti, da obvelja, od gorskega gospoda potrjeno. Nov pa je dostavek, da treba

²⁷⁾ Po navedbah avtorja Bernhard Poll, op. cit., str. 50, se nahajajo slični predpisi tudi v pravnih napotilih za druge avstrijske pokrajine; včasih je bila izrečena poleg povratnega pripada še kazen »an Leib und Gut«, »Bei keinem Urbarvergehen gieng man so rigoros gegen die Hintersassen« (to so vsi ljudje, ki obdelujejo tujo zemljo) »vor, wie gerade in diesem Falle« (t. j. unbefugte Veräußerung). Celo ženitve izven okoliša gosposke so bile iz enakih motivov zabranjene. Da se podložniki s temi predpisi seznanjajo, baš to je bil namen podložniških shodov (Banntaidinge); prim. o tem Erna Patzelt, op. cit., str. 64, 65 z listinskimi dokazi iz 15. in 16. stoletja.

²⁸⁾ Prim. Bernhard Poll, op. cit., str. 48 nasl., ki pokaže, kako različni so bili predpisi glede trajanja dobe za zaprosnjo podelitve zemljišča v podrobno-
stih, dočim so si v obče od 14. do 17. stoletja vendar le ostali enaki.

poleg potrditve »vund von dem Pergherrn ein Urkundt nehmen«, sicer pravno opravilo nima moči. Prejšnji način potrditve s simboličnimi dejanji [izročitev bilke in rušel]²⁹⁾ se umakne, nadomešča ga izročitev z listino. Motive za to izpremembo navaja ta člen sam, ko pravi »wegen mehrer richtigkeit«; poleg tega pa še odreja »so auch ein jeder Perchgenosß, welcher khein Urkundt, aber seinen Weingarten hat, da selb nochmallen, von dem Pergherrn Jnner aines Jahrs, nach Publizierung dieses Pergbuchleins ersuchen vnd begehren« itd. Tu gre torej za poskus kranjskih deželnih stanov, da ves sistem prehoda pravice do zemljišča izpremené, tako da bi se vršil nekako tako, kot je bilo to že v praksi pri nepremičninah v mestih; smeli bi ta poskus označiti za — rahlo željo po zemljiški knjigi³⁰⁾. Seveda se poskus ni obnesel, kar bomo videli iz nadaljnih prevodov gorskih bukev, — a to služi za dokaz našemu mnenju, da omenjeni osnutek iz l. 1595. ni postal nikoli zakon. Glede drugega predpisa, ki naj odgovarja čl. 49. izvornih gorskih bukev, pa stoji v ustrezajočem čl. 47. osnutka pod marginalno rubriko: »Leehen zu empfangen« to-le: »Jtem welcher ein Weingarten oder ander Grundt . . . durch Erbschaft, Kauf, ausswechsel, Geschafft oder versatzt zu stenden und in ein Monat von des Perkherrn Handen oder einem anderen dem ers beuilcht nit empfieng, der ist dem Herrn fällig 4 Mark Pfenig«. Tu torej ni več omembe listin kot instrumenta za prehod pravic od dediščine na novega hasnovalca.

Drugačno je stališče, ki ga zavzema L a y b a s s e r je v prevod, dasi je napisan v isti knjigi obrazcev (**Formularienbuch**) kot prej navedeni osnutek. V čl. 19. so navedeni: vsi »shafti inu kupi, sastaue ali drugu dolguvaine«; ti morajo biti napravljeni pred gorskim gospodom ali njegovim gornikom; o kaki listini pa ni govora. V čl. 43., ki ustreza čl. 49. izvornih gorskih bukev, pa pravi ta prevod: »Kateri en vinograd ali grundt v gorshini erba, kupi ali preda ali preime, inu tiga istiga od gorskiga gospuda ne prime inu V stirih nedelah napusti nase prepisati«, — plača 4 marke globe. Gre tu že za prepis, ki se izposluje v grajskem urbarju,

²⁹⁾ O simbolični preprodaji posesti po germanskem pravu (Torf u. Zweig) osobito glede »festuca«, ki jo je nadomestila bilka, glej K a r l v. A m i r a, Grundriss des germ. Rechts, str. 224 nasl. O simbolu »span und erd« ali »span und wasen«, gl. L e x e r, Mittelhochdeutsches Handwörterbuch; prim. še izvajanja o spanung v K l e v.-B o š t., str. 245, 246. Za Notranjo Avstrijo navaja N i c o l a u s d e B e c k m a n n, op. cit., str. 224 kot formulo simbolične investiture: »Investio te de tali praedio, annulo, ense, hasta, baculo, pileo, sceptro vel alia re porrecta, vasallo, juxta loci consuetudinem.«

³⁰⁾ Že sedaj opozarjamo, da se je enaka želja izrazila še v l. 1781 od strani Antona Franca pl. Breckerfeldta (glej poznejša izvajanja v § 14). Torej — še 200 let ni prodrla želja, izražena od deželnih stanov v pripravljalnem kranjskem osnutku novih gorskih bukev. Pač pa je omenjen »Brief und Urkunde« kot dokaz za dedni prehod zemljišča že v l. 1405 na Solnograškem (B e r n h a r d P o l l, op. cit., str. 29.).

ni pa predpisana izdaja listine. Kapschev prevod govori v čl. 15. o »**zaschaffainu, Stifitainu**«, kupih ali zastavah in pravi, da morajo biti napravljeni z roko gorskega gospoda. Na koncu, v čl. 38. pa izraža isto misel glede časa prehoda, odnosno naznanila in izročila, našteva pa kot sem spadajoča pravna opravila »**Erbshino, kup, meio, Saschafaine ali V drusih rezeh**«. Muzejski rokopis pa se je tesneje prislonil na osnutek iz l. 1595. ter pravi v čl. 21.: »**Usa Saschaffila, Stifte, kupe ali Saistave, ketieri se u gorshini ali na gorsheni sture, le te se imajo Skuis roke Gors. Gosp. ali pa negoviga Gorneka strite, prejet jenu jes pisme okraf-tat**«. V čl. 49. ne govori več o takih pismih, nabraja pa kot vzroke prehoda »**Erbsheno, kup, meino, Sashafillo, ali drugu Davaine**«, ter odreja, da se zamudniki kaznujejo. Pristavlja pa še: »**Jenu potem Vender more od nega ta nograd ali grunt, kateri u gorskem leshi, prejet biti**«. Tu že vidi, da je šlo zgolj za dejansko plačilo takse za prehod zemljišča, ako je bil prehod pravočasno upoten; inace pa se je zahtevalo, da plača novi hasnovalec še posebej kazen za zamudo. Zanimivo pa je stališče, ki ga zavzema v a g e n s p e r š k i ekccept (fragment ni prišel do tega mesta). Tu se, kakor je domnevati, prevod namenoma ne dotika dediščinega prehoda; ustrezajoči čl. 13. pravi namreč to-le: »**En sleherne kup jenu Menna More Sveitam jenu Dopuschainam gorskiga gospuda Sterjenu biti. Kater Super Sturij je straffan peth Mark Jenu teista menna ali kup nizh navella**«. Odgovarjajočega določila glede sprejetja vinograda ali zemljišča od strani novega hasnovalca prevod nima. Opozoriti treba na dikcijo »**Sveitam jenu Dopuschainam**«, dočim stoji na tem mestu v izvorniku samo »z roko«, v osnutku iz l. 1595. pa »z listino«. Če smo rekli, da se je ta prevod skoro gotovo namenoma poslužil teh dvojnih izrazov, podpira nas v tem osobito dejstvo, da je vagensperški prevajalec inace določila gorskih bukev zelo krajšal in sprejel v svoj prevod namesto 52 le 25 členov. Prevod studijske biblioteke navaja v čl. 20. vse »**schaffte, stifte, kuppe, sastaue inu mene**«, ti se morajo »**suestio gorskiga gospuda ali negouiga gornika naredit inu gori udarit**«. V čl. 48. pa so navedeni pravni instituti »**Jerbsina, kup, meina, schaft ali sastaua**«. Boštanjski prevod izpušča v 21. členu legate (**schaffte**), navaja samo zastave, kupčije, posojila in »**douguvalne na Nograde**«, kar se tudi v čl. 47. ponavlja tako, da o »**jerbshini**« ni govora. Soteški rokopis nabraja v čl. 18. »**Vsi safti, kupi, sastaue ali druge douguvalne . . .**«, pravi pa, da »**se imajo pred gorskim gospudam ali pred negovim gorschikam barattati sicer taku Barataine nima obene Muzhi**«. »**Barattare**« pomeni v italijanskem jeziku v prvotnem smislu izmenjati eno stvar za drugo, v prenesenem tudi slepariti, tu pri volilih pa baš tako pojmovanje ne bi imelo nobenega smisla. Bržčas je bilo mišljeno splošno »pogajanje«. V členu 41. ima ta prevod členu 49. izvornih gorskih bukev analogno določilo in na-

vaja kot pravna opravila . . . »jerba, kupi, preda ali prameny«, toda konec se glasi, kdor »grunt od gorskiga gospuda naprime inu v treh nedelah ne pesti nase prepisat . . .«, ta plača globo. Prepisna doba je torej tu za četrtno skrajšana. Prekmurski rokopis nima takih in enakih predpisov, Hoffov zapis je docela v skladu z določili muzejskega prevoda.

§ 8. Določila o dedičevih pravicah.

Določila, ki smo jih obrazložili v § 7., so govorila o dolžnostih dediča in volilnojemnika. Videli smo, kako krepko so bile povdjarjene — osobito sprva — pravice patrimonialnega gospodarja. Sedaj pridemo do nove skupine določil nasprotnega značaja. Govoriti nam je namreč o pravicah dediča in volilnojemnika in o ustrežajočih dolžnostih patrimonialnega gospodarja. Tu seveda ne more biti govora o spornosti pravic dedovanja; kajti, kakor smo že izvajali v § 6. pod t. a), spadajo spori in tožbe glede dedovanja kot nujna zadeva pred sodišče ljudskih sodnikov. Dedovanje, bodisi kot univerzalna, bodisi kot singularna sukcesija, pa mora biti v okviru nove skupine določil že likvidna zadeva, t. j. niti sorodniki, niti drugi interesi ne prerokajo tistemu, ki hoče dedno nasledstvo nastopiti, njegove pravice. Gre le za način, kako pride takšen nesporen dedič do svoje materialne pravice v razmerju do svoje gosposke.

Kako se je likvidnost dedovalne pravice ustanovila, o tem ni predpisov v gorskih bukvah. Pač pa vemo iz praktičnih primerov, da je veljalo v tem pogledu deloma splošno državno pravo, osnovano na raznih ukazih, osobito na *Landschrennenordnung* in policijskih odredbah³¹⁾, deloma posebno krajevno običajno pravo. Da so se samo likvidne zapuščinske zadeve predpostavljale, kaže nam takoj začetek dotičnega člena v izvirnih gorskih bukvah (čl. 44.): »Jtem ein Perckherr soll einem jeden Erben auff sein Gerechtigkeit so in anerstorben ist, leihen, was er im von Recht daran zuverleihen hat«. Tu gre torej za pravico, ki je po pravu pripala onemu, kateri jo od gorskega gospoda zahteva. Sedaj šele sledi predpis o potu, ki naj jo ubere dedič. V nadaljevanju predvideva čl. 44. najprej normalni primer, da gorski gospod od svoje strani ne preroka pravice, ki je med dedičem in drugimi morebitnimi dednimi interesi itak že likvidna. Dedič je moral v tem primeru z dvema sodrugoma (*Berggenossen*) kot pričama priti k gorskemu gospodu in zahtevati, da se mu podeli gorska pravica. Vsekakor mu je bilo v tem zahtevajočem stanju vstrajati vsaj 3 cele ure. V tem času naj se gorski gospod izreče, ali ugodi

³¹⁾ Tudi že koroško-kranjsko Landrecht iz l. 1338. je imelo določila dednopravne vsebine. Glej B e r n h a r d P o l l, op. cit., str. 33, op. 3. Vendar po našem mnenju za kmečki stan niso bila vpoštevna.

zahtevi, ali ne. Če ne ugotovi, potem naj dedič (**der Erb**) obišče deželnega kletarskega mojstra in ga zaprosi, da on ugotovi njegovi zahtevi. Deželni kletarski mojster³²⁾ naj na takšno prošnjo ukaže s pismom gorskemu gospodu, da podeli sogorniku (**Perkhold**) v 14. dneh njegove pravice (**Ge-rechtigkeit**).³³⁾ Pripomniti je, da govori izvirnik pri gori omenjenih pričah o »**Berggenossen**«, kar so bili lahko mejaši, kakor tudi sogorniki, pri dediču pa o »**Perkholdu**«; morebiti smemo iz tega razlikovanja sklepati, da mejašem t. j. svobodnjakom, meščanom, duhovnikom itd. ni bilo treba podvreči se označeni, kolikor toliko poniževalni proceduri; nemara so oni svojo zemljo dobivali brez asistencije prič. Čl. 44. izvirnika pa nadaljuje značilno: Ako gorski gospod še vedno vstraja na odklonilnem stališču, češ, da ni dolžan podelitve izvršiti, potem mora v 14. dneh ljudske sodnike, ki tvorijo sodno klop na vinogorskih zborih (shodih), sklicati in oni naj odločijo, ali je dolžan dediču podeliti zemljo ali ne. (Misli je na primere, ko je gorski gospod odklonil podelitev, ker je smatral dediča za nevrednega dedovanja ali zaradi tega, ker so ga bili vinogradniki sam iz svojega okoliša izobčili.) Ako pa bi gorski gospod ne hotel sklicati tega stanovskega sodišča **ad hoc** v 14. dneh, potem pa sme deželni kletarski mojster sam dedičino zahtevajočemu dediču po svojem pravu podeliti (**verleihen**) in ga mora po pravici ščititi (**vund ihme darzu zu Recht schermen**), ali ne sme ničesar na zemljarini (**Grundt Zins**) ali gornini izpremeniti. To je torej pot, kako si izvojuje dedič materialno pravico do dediščine od patrimonialnega oblastva.

Sedaj preglejmo metamorfoze, ki jih je člen izvirnih gorskih bukev v slovenskih prevodih doživel. Recel j ga je še dobesedno prevedel. Izraz »**leihen**« sloveni z »**voshiti**«, »**verleihen**« pa »**dovoshiti**«; konec se glasi: »**potem istim ima tiga dehseuskega Fürsta Kellermaistra nemu takou Erb na negouo pravizo douhsiti inu nega knemu hpravde shirmati**«. Menda ta izraz »**dovoščiti**« ni bil v ljudski govorici vkoreninjen . . . Pri pr. k r a n j. o s n u t e k (1595) ima dotični predpis v čl. 42.: Razlika

³²⁾ O tem institutu kot drugi za dolenske vinogorske zadeve v gorskih bukvah predvideni instanci gl. Klev.-Bošt., str. 186. Glede Štajerske prim. Nicolaus de Beckmann: Idea juris statutarie et consuetudinariae etc., str. 254, 255 (Das Kellergericht).

³³⁾ Predhodnik tega določila je posvedočen za 15. stoletje za vinogorski kraj Romatschachen, ki je spadal pod gosposko samostana Göss, vendar v bolj enostavnem predpisu: »ain jeder perkherr oder perkmaister den erben das erb so in anerstorben ist leihen; und ob er das drei stund an in ervordert, wolt im der perkherr oder perkmaister nicht leihen, so mag dann der erb von dem Huebmaister zu Grätz emphaen: der schol im auch das leihen und das zu recht schermen«. Bernhard Poll, navaja to določilo (op. cit., str. 13) kot edino v gori navedenem primeru vporabljen; drugod pač ni veljalo. Romatschachen (Romače?) leži v okraju Gleisdorf, kjer je še danes dokaj vinogradov.

pa je podana le v enem stavku. Kjer pravi izvirnik, da naj deželni kletarski mojster piše gorskemu gospodu in ukaže **»dass er den Perckholden auff sein Gerichtigkeit in 14 Tagen verleihen«**, tam stoji v pripravlj. osnutku: **»dass er den Perkschaden, auch sein Gerechtigkeit in 14 Tagen vergleiche«**, vse drugo je pa ostalo smiselno neizpremenjeno. Izbegava se torej takojšnji ukaz podelitve pravic do zemlje, poskusi se naj poprej poravnava glede škode v gorici in glede pravice. Zdi se, da je bil ves ta predpis deželnim stanovom nevšečen in da so predpostavljali tak primer, da je prejšnji gospodar ostal gorski gosposki nekaj na dolgu, kar naj bi bil vzrok, da se dediču odreka dediščina. — Laybasserjev prevod pa tega predpisa sploh nima več. Dokaz, kako neradi so videli tudi njegovi gospodarji (ljubl. kapitel) ta predpis! Mislimo pa tu lahko še na drug motiv, zakaj se je določilo o **modus acquirendi** v tem prevodu odpravilo. Morda se je zdelo neprilичno, da bi stalo v prevodu, veljajočem za podložništvo ljubljanskega stolnega kapitelja ali škofa samega, da naj bo deželni kletarski mojster nad njim kot višja instanca v zapuščinskih zadevah. (Sicer govori tudi Laybasserjev prevod na nekem drugem mestu o institutu deželnega kletarskega mojstra, le tukaj ga je — prešel.) Enako postopa še Kapschev prevod, ki je, kakor smo že ugotovili, tudi že določilo o prehodu dediščine popravil tako, da je izpustil rok, v katerem se morajo dediči, oziroma kupci itd. pri gorskem gospodu zglasiti. Muzejski prevod se pa drži zopet tesno prvotnega določila izvirnika. **»Berggenosse«** in **»Berghold«** sta mu pa obakrat sogornika, **»leihen«** sloveni s **»posoditi«**, prevod izraza **»verleihen«** pa izpusti in da sledeči, naravnost nerazumljivi tekst: **»toku ima potem tega Descheuskega firsta Kellermastra nemu toku Erb na njegovo pravico, jenu nega k pravde shirmati«**. — Prevod študijske biblioteke drži se najprej, vsaj smiselno, prvotnega določila v izvirniku, **»leihen«** sloveni s **»pravico izpustiti«**, namesto dveh prič zahteva tri, ki morajo biti sogorniki, na koncu, ko govori o nalogi kletarskega mojstra, če gorski gospod noče sklicati sodnega zbora, pa pravi po svoje: **»nesturi on tega, taku more kellermeister po teim prauizo raunati inu andlati, vnder temu Gorsk. Gosp. nenegouih fraihaitih pres skode«**. Vagensperška prevoda, soteški in prekmurski dotičnega določila nimajo. Eliminacija je bila vsekakor namenoma izvršena. Boštanjski prevod pričinja ustrezajoči člen 41. značilno tako-le: **»Vsakterimu pravi mu Erbu, keder on gorskiga gospoda objishe u treh urah teku izsrozhitu, kolku niemu po pravici shlisi.«** Torej dedič mora biti pravi, pač legitimen, potem mora vse dobiti, kar mu gre po pravici; o pričah za prošnje za podelitev pa ni več govora³⁴). Nadaljevanje določila v istem členu ureja pritožbeno pot

³⁴) »Der Erbe soll ferner eine persona habilis für den Grundherrn sein, besonders verlangt man von ihm, dass er ein tüchtiger Wirt ist«, tako Bernhard Poll, op.

na deželnega kletarskega mojstra, toda ta ima le še nalogo, da na pri-
tožbo (sic) »**temu gorsk. gospodu skus pißma nalsov**« (naloži?) »**te nie-
mu niegovo Erbshino izrozhi alli pak v 14. dnevih skusi Omejashe enu
sposnaine stiriti pustiti, oku niemu pravica shlishe, ali nikar**«. Značilno
je, da naj se vprašajo omejaši (sosedje?), ne pa ljudski sodniki, in pa da
ni nobene sankcije več za tisti primer, ko bi gorski gospod ne hotel ustreči
nalogu dež. kletarskega mojstra. Hoffo v nemški zapis kaže zopet naj-
bližjo sorodnost z muzejskim prevodom; tudi tu je gori kot nepopolen
označen prevod enako nerazumljiv: »**wenn er dieses nicht tut, so hat er
nach diesem die Landesfürstlichen Kellermeister auf sein Recht, und soll
ihn in den Prozess zu schürmen . . .**«. Sogorniki so mu prvič »**Nachbarn**«,
drugič »**Bergnachbarn**«. V izvirniku (1543) rabljeni izraz »**Berghold**«, ki
ga je muzejski rokopis prevedel s »**sogornek**«, pa pretolmači H. G. Hoff
v »**Weingärtler**«.

Iz vseh teh razmotrivanj se razvidi: Določilo glede obveznosti gor-
skega gospoda, da naj podeli dediču dedno očevino neokrnjeno in brez
odloga, se je vedno bolj in bolj ublaževalo, dokler ni v najmlajših prevodih
sploh izginilo. Letnica 1808 Hoffovega zapisa nas v tej sodbi ne more
motiti, ker vsebuje ta zapis le prevod muzejskega prevoda, ki je bil morda
že sam za 100 let starejši in se je naslanjal na še starejše.

§ 9. Zaščita dediščine.

Doslej smo razpravljali o predpisih, ki se tičejo nasledstva glede ne-
premičnin v navadnih razmerah. Gorske bukve pa predvidevajo še po-
sebna določila za dvoje primerov, kjer gre za zaščito dedne očevine kot
imenja a) napram tistim, ki bi položaj v izrednih prilikah nesreče, ko se
pravi dediči ne morejo poslužiti svojih dednih pravic, izkoristili v svoj
prid, ali pa b) tudi napram takim novim naslednikom, ki bi v gorici ne
bili zaželjeni sosede. Uvaževati moramo težke socialne neprilike, v ka-
tere so prišla imenja n. pr. o času napadov Turkov, ali pa o času splošne
kuge, ko so cele vasi izumirale. O takih prilikah [primer a)] je prišel tu-
patam grabežljivec in se polastil zemljišča brez vsakega dednega naslova
in vzel potomcu rodbine to, kar bi mu šlo po dednem pravu. Niso tu
mišljeni primeri niti povratnega pripada (**Heimfall**), niti zapadlosti (**Ka-
ducität**) dedne očevine, ampak baš tisti, v katerih ni bil podan primer
nedostajanja dedičev. Dalje [primer b)] pa gre tudi za podzavestno uve-
ljavljenje stare jugoslovanske združne ideje. Zemlja naj ostane pri rod-
bini, če je najbližji člani rodbine nečejo, naj pride k oddaljenejšim so-
rodnikom; če pa takih tudi ni, k sosedom; šele na vse zadnje, ko je niti
cit., str. 27., ki pristavlja, da so v 17. stoletju dajali izmed več otrok posestvo vedno
najsposobnejšemu za gospodarstvo. O takih pravnih običajih za slovenske kraje nismo
zasledili v okoli 20.000 tisočih pravadah nikjer nobene omembe.

sosedje nočejo, — naj pridejo tujci vpoštev. Vsekakor si zavaruje gorski gospod svojo pravico, da dobi prvi priliko, pridobiti si dotično zemljišče kot izključno last, prav kakor da bi šlo za povratni pripad. Ti prehodi potom pravice prvenstva pridobitve zemlje pa seveda niso vezani samo na dedne primere; veljajo na splošno. Ali največkrat so pač prišli do veljave baš pri smrti hasnovatelja fevdskopodložne dedne imovine.

Ad a) Govorimo najprej o zaščiti dediščine napram grabežljivcem. Gorske bukve iz l. 1543. predpostavljajo v čl. 45., da je nekdo prišel do hasnovanja pod oblastjo gorske palice stoječega imenja — na nepojasnen način, pa ga je imel v oblasti (*in Nutz und Gwer*) leto dni, ne da bi mu kdo to hasnovalno pravico oporekal. Kako se sklada to s predpisi o plačanju pristojbin za nasledstvo, ni jasno. V splošnem se po preteku leta dni mirno uživanje ščiti, hasnovalcu ni treba ničesar drugega dokazati, nego da stanuje v deželi in da traja njegova dejanska oblast nad imenjem leto dni. Izvzeti so pa od te zaščite primeri, ko gre za deco, ki nima variha ali skrbnika, pa ima boljše pravice do imenja kot tačasni hasnovalec. Taka deca sme take svoje pravice reklamirati, dokler ne postane 16 let stara. Gre torej za zaščito dednih pravic nedoraslih dedičev napram nepoštenim pridobiteljem nekega imenja³⁵). Pripomniti je, da v gorskih bukvah ni navedeno, koliko je znašala doba »leto dni«. Stvar je morala biti splošno znana iz običajnega prava³⁶).

Recljev prevod je sprejel določilo neokrnjeno. Značilni so nekateri pravoslovni izrazi: »*unversprochen*« (danes »*unwidersprochen*«) mu je »*ne zagovorjen*«, »*Gwer*« (»*Gewere*«) — »*Gueringa*«, »*ersitzen*« — »*dosediti*«, »*ersuchen*« — »*obiskaine*«. Pripr. kranj. osnutek (1595) je prevzel določilo izvirnika inace natančno po smislu, samo tisti stavek je izpustil, ki pravi, da je dotičnik svojo oblast nad imenjem (»*Gwer*«) priposestoval (»*ersessen*«). Laybasserjev prevod se drži

³⁵) Glede zaščite dece v pokrajinah izven Notranje Avstrije ni bilo pravnih predpisov. Bernhard Poll, op. cit., str. 49, omenja edino le za dva kraja blizu Dunaja, kjer so imeli otroci 1 leto pravico prositi za podelitev imenja, dočim so imeli odrasli za to le 6tedenski rok. Pripomniti je, da so postali po avstrijskem varuškem redu (Oesterreichische Gerhabordnung) moški še le z 22., ženske pa z 20. izpolnjenim letom polnoletni (vogtbar). Glej Nicolaus de Beckmann, op. cit., str. 374.

³⁶) V zapisnikih o vinogorskih pravnih zadevah je enkrat izrečno navedeno, da znaša »*landgebrauchlicher Termin*« 6 tednov in 3 dni (gl. Kost-Plet., str. 105.) Nicolaus de Beckmann, op. cit., str. 557, pravi, da je znašal po starem sodnem redu rok, v katerem je bilo treba dokaz izvesti (Weisungs-articul) 6 tednov in 5 dni, po novem sodnem redu od 30. marca 1622 pa 4 tedne. Inace je znašal rok *Jahr und Tag*: eno leto, šest tednov in tri dni. (Prim. Richard Schröder, Lehrbuch der deutschen Rechtsgeschichte, str. 788). Sicer pa so bili roki v dednih zadevah po pravnih napotilih avstrijskih pokrajin zelo različni.

tudi smisla izvirnika, le na koncu ga malo preuredi in sicer tako-le: **»le-tu pak se von Vsame, kadar so she maihini reihsteni otrozi, temu istimu stoy do 16. leta ta Erb obiskati«**. Značilno je, da od doslej obravnavanih določil raznih izdaj nikjer ni tako jasno izraženo, kakor pri *L a y b a s s e r j u*, da gre za dediščino, oziroma za pravico dednega nasledstva. Izraz **»unvogtbare Kinder«**, ki ga je prevedel *R e c e l j z* **»neodrasteni otroci«**, pa so tu **»reihsteni«** otroci, kar menda prihaja od reje, v reji se nahajajoča deca. *M u z e j s k i* prevod in ž njim *H o f f o v* nemški zapis — ima slično določilo, vendar odreja, da spada rešitev vprašanja o priposestovanju — sodišču, ki mora tako nasledstvo odobriti. Inače pa dopušča, da **»ima mladim otrokom 16 leith Obiskaine naprej state«**. Doba za reklamacijo dednih pravic je torej tu razširjena na 16 let, pač od zapustnikove smrti, ne glede na to, koliko so otroci stari. *P r e v o d s t u d i j s k e* biblioteke določa enako, diferira samo v jezikovnem pogledu. *B o š t a n j s k i* prevod govori pa izključno samo o dednem prehodu in se izraža tako, kot bi šlo za primer kaducitete; pravi namreč **»da ni obeniga Erba, kir bi Se satie na glais dau inu meldau«**. Tu je torej priposestovanje z uživanjem leto dni utesnjeno na kadukna imenja. Izvzeti pa so tudi tukaj tisti primeri, **»kedar so she maihini na izrozheni«** (scil. — varihu?) **»otrozi taistem da sestnaistiga Leita naprei stoji nich Ershino obiskat«**. *S o t e š k i* prevod je v svojem ustrezajočem besedilu do nerazumljivosti spakedran; očitvidno mu manjka del določila; **»unvogtbare Kinder«** so mu **»maihini nesrestheni otrozhi«** (nesrečni?). Inače pa je v njem pač govora o dediščini, ki jo imajo taki otroci zahtevati do 16. leta. *K a p s c h e v*, oba *v a g e n s p e r š k a* in *p r e k m u r s k i* pa so v govoru stoječe določilo popolnoma opustili.

b) Pri nadaljnih primerih ne gre za prehod dediščine brez pravnega naslova, ampak za tituliran prehod s pravnimi posli. bodisi med živimi, bodisi po smrti prejšnjega hasnovalca imenja. Obema primeroma je skupna misel-vodilja — ohranitev zemlje rodu, ki jo je obdeloval od pamtiveka. Rod znači tu širši okvir oseb, zavedajočih se svojega krvnega sorodstva. Institut prvenstva pri nakupu (*N ä h e r r e c h t*) je bil po rimskem pravu samo osebna predkupna pravica (*i u s p r o t i m i s e o s*), v germanskem pravu pa se je razvila v tem oziru stvarna pravica, pristojeca upravičencu, ki je bil najbližji krvni sorodnik poslednjega lastnika ali hasnovalca zemljišča. Obstajala je v tem, da zemljišče, ki je bilo prodano (ne pa podarjeno), najbližji krvni sorodnik odkupi od novega lastnika ali hasnovalca za isto ceno, ki jo je kupec plačal. Nadaljna razlika med institutom po rimskem in po germanskem pravu je še ta, da nastane rimskopravni *i u s p r o t i m i s e o s* s pogodbo, dočim je po germanskem pravu pravica uzakonjena, ne da bi bilo za njen nastanek treba individualno sklenjene pogodbe. Predhodnik te pravice je bila v germanskem pravu pravica pre-

klica (**revocatorium**), ki ga je smel že po saškem zrcalu (**Sachsenspiegel**) napraviti najbližji sorodnik, hkrati presumptivni dedič, zoper prodajo dedne zemlje brez njegove privolitve. Ta pravica (**Beispruchsrecht**) pa je oslabela v retraktno pravico [**Einstandsrecht** ali **Näherrecht**]³⁷⁾. Najstarejše listine o takih pravicah imamo iz longobardskega ozemlja iz leta 777., dalje iz frankovskega ozemlja iz 9. stoletja.³⁸⁾ Če je vplivalo longobardsko pravo na slovenske pravne razmere vsled krajevne bližine, trčiti je moralo na institut zadruga, ki je brez dvoma med starimi Slovenci splošno veljal. Ni namreč misliti, da bi ga Slovenci ne bili poznali, ko so ga imeli in ga še danes imajo Kajkavci na južnem pobočju Gorjancev.³⁹⁾ Slovenci, ki so se prvotno raztegali proti severu do Smernika (**Semmering**), so se pač oprijemali instituta pravice prvenstva pri nakupu, tako da je bil le-ta v dobi nastanka prvih gorskih pravnih napotil (**Welstümer**) v 14. do 16. stoletju na Štajerskem že razširjen in radi sorodnosti z zadržno idejo priljubljen; zato je nemara nastala potreba, uzakoniti ga v gorskih bukvah v l. 1543. V praktičnih primerih, ki so nam ohranjeni v zapisnikih o vinogorskih pravnih, resnično mrgoli pravnih radi prvenstva pri nakupu. Ni misliti, da bi bila to časovno — posledica dotičnih določil gorskih bukev, ampak narobe, dejstvo, da se je ta pravica izvajala dosledno v tem smislu, da naj ostane zemlja ožji rodbini, če treba tudi širši, je bil vsekakor povod uzakonitve te pravice⁴⁰⁾. Ali tudi ta institut je pretrpel tekom časa izvestne metamorfoze, četudi ne v enaki meri, kot drugi instituti, o katerih smo doslej govorili. Značilno pa je, da se stavi prehod po nakupu popolnoma v isto vrsto s prehodom po dednem pravu. **Ratio legis** je ta, da naj ne pride nezaželen tujec v krog starih sosedov, vinogradniških posestnikov, oziroma hasnovalcev, ampak ostane naj kolikor mogoče pri starih posestnih razmerah.

Uzakonitev po izvornih gorskih bukvah iz l. 1543. stoji v čl. 50. in sicer v neposredni zvezi z zapovedjo, da morata dedič ali kupec v enem

³⁷⁾ O institutih *Beispruchsrecht*, *Einstandrecht* in *Näherrecht* gl. *Nicolaus de Beckmann*, op. cit., str. 416 nasl.; *Karl von Amira*, op. cit., str. 173, 195, 197. V večkrat citiranem delu *Bernh. Polla* je o pravici prvenstva pri pridobitvi zemljišča mimogrede govora (op. cit., str. 51, opomba 2). Na dolenskih vinogorskih zborih je imel vsak sosed pravico javiti, da namerava v bodočnosti kupiti vinograd, ako ne bo dedičev po vinogradniku. Gl. *Kost-Plet*, str. 45.

³⁸⁾ Glej *Rich. Schröder*, op. cit., str. 277.

³⁹⁾ Prim. dr. *France Goršič*: »O rodbinski zadrugi kot juridični osebi«, *Naši zapiski*, XII. l. (1920), str. 140 nasl., in isti: *Slovensko pravo*, *Slov. Pravniki* 1920, str. 120.

⁴⁰⁾ Prim. *Mihail Jasinski*: Prehod od ustnega običajnega prava k pisnemu zakonu, *Zborn. znanst. razprav* IV. l., str. 7 nasl.; dalje *Erna Patzelt*, op. cit., str. 68 nasl.; tu dokazuje pisateljica, da pravnih napotil pred 14. stoletjem skoraj gotovo še ni bilo.

mesecu zaprositi za podelitev imenja od strani gorske gosposke (gl. naša izvajanja pod § 7. b). Določilo čl. 50. pravi: Če se postavi vinograd ali druga dediščina (**ein ander Erb**), ki spada pod gorsko palico, na prodaj, potem treba zemljo najprej ponuditi gorskemu gospodu v nakup. Ta pa mora plačati isto vrednost, kot jo ponuja drug kupec in ga ne sme »**darwider nicht beschwär**« t. j. na drug način obremenjevati, spraviti v slabjši položaj. Če gorski gospod ne kupi, treba staviti ponudbo najbližjemu sorodniku (**Freund**); če tudi ta ne kupi, najbližjemu sosеду (**Anrainer**), šele, če niti ta neče kupiti, sme kupiti kdorkoli. Ni pa povedano, kako se naj določuje bližina sorodstva in do kje pride še v pošteev. Vsekakor se je sorodnost štela v smislu germanskega prava po kolenih, in ne po porodih. Gorske bukve pa niti ne navajajo roka, doklej se sme pravica prvenstva reklamirati. (Kako se je stvar izvajala v praksi, bomo slišali v naslednjem poglavju.)

Recljev prevod se oklepa tesno nemškega originala, celo pretesno; kajti rabi n. pr. za »**nächster Freund**« — »**ta bližnji periatl**«, za »**Anrainer**« — pa »**meiafs**«. Pravno pa ni izpremenil ničesar. Pri pr. kranj. o s n u t e k se poslužuje sicer drugih besedi kot izvornik, v bistvu pa ostaja pri izvorniku. Laybasserjev prevod krajša nekoliko stavke; osobito pravi, da ima prodajalec svojemu gorskemu gospodu ponuditi »**vtei zeni kakor enimu družimu**«, ne omenja pa ničesar o prepovedi spraviti prodajalca v slabjši položaj. Tudi naj se nanaša ta predpis samo na »**vinograd ali drugi grund u gorshini**«, o dedni očevini ne govori. »**Freund**« mu je — »**slahta**«, »**Anrainer**« pa, »**mejash**«. Kapschev prevod stoji bližje originalu nego Laybasserjev. Tu je govora tudi o »**Erbu**«; gorski gospod naj ga vzame (t. j. dedno imenje), »**Inu nega zhes taisti nikar nel sili**«, t. j. naj ga ne sili, da bi prodal za ceno, ki je nižja kot od druge strani obečana. »**Nächster Freund**« je »**blisna shlachta**«, »**Anrainer**« pa »**Maijasch**«. Muzejski prevod je v uvodu ustrezajočega člena opustil oznako »**vinograd ali Erb**« in pravi le »**nograd ali druge grunt, kateri u gorsheni leshi**«. Glede gorskega gospoda pravi: »**Jenu oku ga ozhe kupet, taku je on ta prvi, ali po vrednosti, kar velja**«; daljnega zabičila v prid prodajalcu, ki naj ne bo obremenjen, ni. Določilo o »**Nächster Freund**« je prevedeno: »**ta druge kepez je u slachti ta narblischne ushe**« (viže?), »**Anrainer**« pa »**ta narblischneshe Mejash**«. Vagensperški fragment ne seže do tega določila, ekscerpt pa se izraža zelo na kratko tako: Čl. 26.: »**Kateri Suoi Vinograd predaje, ta ima narpoprei gorskimu gospodu ponudot**«. Vse drugo je izpalo: da gre lahko tudi za dediščino, se sploh ne omenja. Prevod studij. biblioteke pa se izraža zopet drugače; sicer okrajšava, ali smiselno cika izraziteje na dedno nasledstvo. Čl. 49. pravi: »**Kader je en vinograd alli en Erb V gorshini na prodalo, taku se more narpoprei temu gorskimu gospodu**

pred vsemi drugimi, ponudit — tega ie on takoue Vreidnosti, kakor en drugi dolshan vseti, sa nim ta Erb, sa Erbam meiasch, sa meiascham morejo vnany kuppiti«. (Stvar spominja tu v prvem in tretjem delu na »Einstandrecht«, v drugem pa na »Beispruchrecht«.) Boštajnski rokopis pravi jasno, da gre za »nograd ali grunt alli drugo Erbschino« in določa, da mora gorski gospod »kupiti v ti vishi« (ne »Weise«), »da ga niemu taku dragu inu u tei zeuni, koker bi ga enimu drugimu predati mogou«. Drugi interesent, kateremu se mora imenje ponuditi, je sploh »svoia Schlahta«, tretji »blizni Mejash«. Soteški prevod ne omenja z nobeno besedo dediščin, ne govori ničesar o tem, za kakšno cenno sme gorski gospod kupiti; kot interesent pride v poštev »svoia Slahta«, glede tretjega »ima ponedit koimi Blishimi od Meiaschu«. Prekmurski prevod nima korespondujočega določila, Hoffov zapis se drži slov. muzejskega prevoda, ampak ne več točno. Rabi izraze »der nächste Befreundte« za najbližne vrste sorodnik, der »l te Angränzer« pa za najbližnega soseda.

III. Praktična uporaba dednega prava.

§ 10. Dedovalna pravica v obče.

V doslejšnjih izvajanjih smo razložili vsa določila glede dednega nasledstva po izvornih gorskih bukvah iz l. 1543. in po metamorfozah, ki so razvidne iz poznejših izdaj ali prevodov gorskih bukev. Ta skupina pa nikakor ni mogla tvoriti obsega v s e g a dednega prava, kakor je bilo za praktično življenje potrebno. Obstojele so še druge norme, bodisi v pisanih zakonih, bodisi po običajnem pravu. Kakšne so bile vse te v gorske bukve nesprejete norme, izhaja vsaj v veliki meri iz prakse, ki nam je posvedočena v zapisnikih o vinogorskih pravnih, izvedenih na vinogorskih zborih ali shodih.

Od oblik, v katerih se je udeleževala dedna pravica in katere smo navedli v § 5., je dedna pogodba samo enkrat omenjena, in to v nekem zapisniku od 3. februarja 1645, ko se je pred kostanjeviškim opatom sklenila glede dediščine kupna pogodba.⁴¹⁾ Ali ta — menda edini — primer dedne pogodbe, ki smo ga doslej mogli v zapisnikih o vinogorskih pravnih izslediti, še nikakor ne opravičuje trditve, da naslova dedne pogodbe, ali bolje pogodbe, sklenjene o usodi dediščine po smrti še živega imetnika, slovensko običajno pravo v obče ne bi bilo poznalo. Misliti si moramo nasprotno, da je življenje samo sililo k dogovoru o dediščini,

⁴¹⁾ Glej Kost., str. 52. Bernhard Poll, op. cit., str. 50 nasl., pravi, da je bila v drugih avstrijskih provincah vsaka taka pogodba zabranjena, ali to se ne strinja s trditvami Nicolausa de Beckmanna, ki smo jih navedli v op. 13.)

n. pr. pri zakoncih, ki niso imeli lastnih otrok, ampak n. pr. otroke iz prejšnjega zakona ali rejence⁴²⁾).

V slednjemavedenem smislu imamo v praksi mnogo primerov, kjer do tekmovanja različnih dedičev ne pride, ker je gospodar v sporazumu s soprogo in s svojimi otroki že za živa stvar uredil in vse tiste, ki naj ne ostanejo na domu, o d p r a v i l z deli svoje imovine, zlasti premične. Da se je moral odpravljeni otrok ali vnuk odreči pravice dedovanja glede vse preostale dediščine, je bil seveda pogoj za izplačilo odpravščine.⁴³⁾ Taka odreka se je ponekodi proglasila na zelo slovesen način, in sicer v navzočnosti ne samo sodnikov, ampak vse na vinogorskem zboru zbrane soseske, a sodniki so tak predlog za odpravščino potrdili s posebnim odlokom, zastopnik gorskega gospoda, oziroma ta sam, če je osebno predsedoval, pa je dal tisti odlok zapisati v zapisnik. Vendar enotnosti v izvajanju takih odrek ni bilo.

Izhajati moramo iz zgodovinskega dejstva, da je patrimonialna gosposka imela v zgodnjem novem veku, po tedajšnjem pojmovanju take in enake zadeve urejevati po s v o j e. Kostanjeviška graščina n. pr. je imela, kakor je listinski izpričano, v urbarju iz leta 1588.⁴⁴⁾ naslednji zapis: **»Wann die im Gericht vnd Herrschaft gesessenen Undterthanen umb Erbschaft oder andere sondere Contract wider einander zu clagen haben, müssen sy solliche in beschwörung der Herrschaft oder einen Pflieger fürbringen, der alsdann das recht darüber zu sprechen vnd zu nemmen hat«**. Kar je veljalo za Kostanjevico, pa gotovo ni bilo nekaj izjemnega, ampak enake pravice so imele tedaj tudi druge patrimonialne gosposke; vsaj na papirju! Kajti ta kostanjeviški zapis datira iz časa komaj nekaj let po udušenju kmetskega upora pod Gubčevim vodstvom. Obstojala je torej na strani gospodujočih tendenca, spraviti vse zapuščinske zadeve, osobito pa spore pred forum patrimonialne gosposke. In vendar je prišlo — ohranjeni zapisniki o kvaternih sodih, vinogorskih zborih in nepristranskih sodiščih pričajo o tem čisto jasno — v neštetih

⁴²⁾ Bernhard Poll, op. cit., str. 31 nasl. uč: »Wie schon gezeigt, setzt sich die Freiheit des Testamentes im Laufe des 16. Jahrhunderts allmählich, aber nicht überall durch« in se sklicuje pri tem na »Landtafelentwurf« iz l. 1573, ki smo ga mi omenili zgoraj v opombi 6.)

⁴³⁾ Dasi je germansko pravo izobličilo institut »kota« (Altenteil), ki predpostavlja tudi odpravščine drugih otrok izročitelja imenja (gl. Karl v. Amira, op. cit., str. 205), vendar Bernhard Poll v večkrat citirani monografiji ne navaja nobenih primerov takega prehoda imenja za živa na naslednika, nasprotno pa mnogo primerov zabranitve samolastnih izprememb. V zapisnikih o vinogorskih pravnih Slovencev imamo pa nekoliko primerov užitkarskih pravnih zabeleženih. Gl. Kost-Plet., str. 58, Kle v.-B o š t., str. 198, 199. Glede odpravščine prim. še ibidem, str. 200.

⁴⁴⁾ Priobčil ga je Fran Komatar v Jahresbericht des k. k. Kaiser-Franz-Josef-Gymnasiums in Krainburg, l. 1910/11.

primerih do ureditve zadeve — po ljudskih sodnikih. V tem se baš zrcali jakost, sočnost in svežost starih pravnih običajev vinogradniškega ljudstva. Uveljavljanje patriarhalne suverenosti ljudskih sodnikov je bilo sedaj bolj prikrito, sedaj izrazito javno, toda vedno v sokobu z oblastjo gorskih gospodov. Ljudstvo samo noče ali pa vsaj le nerado priznava prednost kompetence gorske gosposke, vendar — popolnoma sprečevati je ne more. Zato najdemo primere, kjer je vinogorski zbor preuredil zadevo, ki je bila pred gorsko gosposko že prej obravnavana, pa tudi primere, kjer se je izvršilo vse narobe. O tem bomo še posebej govorili pri prisojilih in dejanski razdelitvi dediščine.

§ 11. Poslednjevoljne odredbe.

Stroge ločitve med oporoko (**testamentum**) in volilom (**codicillum**) ni. Tudi ni nikjer razvidno, ali sme vinogradnik poljubno urediti za čas po svoji smrti svoje zadeve s poslednjo voljo ali pa prepustiti, da pojde stvar svojo pot po intestatnem dednem pravu⁴⁵).

Kdo je smel napraviti oporoko ali volilo? Glede starostne dobe zapustnika nimamo nobenih podatkov. V praksi pač ni bilo primerov, da bi nedorasli ob smrti smeli razpolagati z lastno imovino. Imamo pa nekaj primerov razpolaganja z dednim deležem ki zapade šele pozneje, od strani takih oseb, ki so šle — za rekrute z doma. Ti so pa bili pač že polnopravni. (Vsekakor bi bilo vredno, usodo slovenskih rekrutov obdelati po listinskih virih v posebni monografiji!)

Iz zapisnikov pa izvemo, da je bilo po »vlaškem pravu« (**wallachisches Recht**) zabranjeno ženskam napraviti poslednjevoljno odredbo. To »vlaško pravo« — je nedvomno pravo Uskokov, ki so se naselili v 16. stoletju v Žumberku in okolici.⁴⁶) Dotični zapisnik, ki nam potrjuje to za branitev, je datiran od 30. avgusta 1670 in je iz Gadove peči, sloveče vinske gorice v bližini Kostanjevice. Pravi pa izrečno, da tako pravo pri njih, na Gadovi peči, ki je še na Kranjskem, ne velja. Tudi v drugih zapisnikih od vinogorskih zborov različnih vinskih goric, imamo spomina o oporokah žensk, ki niso bile priznane za veljavne. Vendar pa ne vemo,

⁴⁵) Vplivi rimskega prava na slovensko običajno pravo so brez dvoma iz vinogorskih pravnih razvidni; vendar niso bili povsod enaki. Zdi se, da je bilo mnogo odvisno od tistega zapisnikarja, ki ga je pridodal gorski gospod vinogorskemu zboru, da je protokoliral pravde. Prim. posebno Kost.-Plet., str. 36. Da je tudi v nemških alpskih deželah prodiralo rimsko pravo v narodno običajno pravo osobito po cerkvenih vlastelinstvih, je razvidno iz raziskavanj Bernharda Poll, op. cit., str. 27, 39.

⁴⁶) O vlaškem pravu glej Dr. Josip Mal, Uskoške seobe i slovenske pokrajine (1924) (v Cvijičevem izdanju: Naselja i poreklo stanovnika), str. 134 nasl., 177 nasl.; vendar o zasebnem dednem pravu tu še ni govora.

kaj je bilo temu vzrok, ali pravno prepričanje, ki so ga prinesli Uskoki iz svoje prvotne domovine v Bosni in severni Srbiji, ali dejanske okolnosti v pojedinem konkretnem primeru⁴⁷⁾.

Stalne oblike poslednjevoljne odredbe ni. Včasih so zavili oporoko v obliko daritve za slučaj smrti, da bi bolje držala, ako bi jo sorodniki izpodbijali, osobito če je šlo za soprogo kot dedinjo, ki ni rodila v zakonu z zapustnikom otrok.

Stroge ločitve med oporoko in volilom ni. (O razliki teh institutov glej izvajanja pod § 5.) Oporoka (**testamentum**) je veljala predvsem za grudo, zemljišče, volilo (**codicillum, Verschafft**) pa za denarne ali naturalne naklonitve cerkvi (**pia legata** za sv. maše, zgradbo kapelice i. sl.).

Oblika je bila lahko javno-slovesna ali pa tajno-zasebna. Slovesne oblike so se posluževali največ koncem 17. in začetkom 18. stoletja. Vzrokov ne vemo. Obstojala je v tem, da se je na prošnjo neke stranke vsebina oporoke na vinogorskem zboru objavila in na to zabeležila v zapisniku o tem zboru, n. pr. s pristavkom »**Urkundt dessen das gesamte aisesorium in . . .**« (sledi kraj). Večkrat se čita, da prosi bodoči zapustnik (**testator**) za vknjižbo oporoke. (»**Testament einverleiben bittlich angesucht**«). Mnogokrat je tudi zapisano, da naj se da dediču »**einen ordentlichen Brief**« o zemljišču⁴⁸⁾.

Poslednjevoljna odredba pa se je napravila lahko tudi na tiho, zasebno, brez intervencije vinogorskega zboru. O cholographnih (lastno-ročno pisanih) oporokah zapisniki o vinogorskih zborih ne vedo ničesar. Zasebnih poslednjevoljnih odredb, narejenih od drugih oseb, ne od zapustnika, pa je bilo v praksi; vendar več ustnih, kot pisanih⁴⁹⁾. O oblikah takih listin, kakor so bile predpisane po tedajšnjem občem pravu, je poročal **Nicolaus de Beckmann** za čas okoli l. 1688. sledeče:⁵⁰⁾ V cesarskih dednih deželah je navada, da zaprosi zapustnik pri **testamentum nuncupativum** (ustno izražena oporoka) tri ali štiri poštene može (ne — žene) za svedoke poslednjevoljne odredbe. Ti svedoki naj 14 dni po zapustnikovi smrti njegovo poslednjo voljo naznanijo njegovi gosposki in pa tudi dedičem. — Tu bi imeli torej nekakšno splošno normo občega prava, ki naj bi vsaj subsidiarno, če ni krajevno običajno pravo nekaj drugega zahtevalo, veljala, dakako tudi za slovenske kraje Notranje Avstrije. Ali v naših zapisnikih ne moremo zaslediti stalnih pravnih norm.

⁴⁷⁾ Glej **Kost.-Plet.**, str. 57, **Klev.-Bošt.** str. 207.

⁴⁸⁾ Glej **Klev.-Bošt.**, str. 208. Da so na Tirolskem v 15. stoletju dediča javno pred cerkvijo razklicevali (gl. **Bernhard Poll**, op. cit., str. 8), je lepa paralela k našemu pravu. Stvar spominja na star institut **Affatomie**, po katerem je bilo dovoljeno zapustniku, da imenuje svojega dediča na javni razpravi sodišča.

⁴⁹⁾ Glej **Nm.**, str. 87 nasl., **Kost.-Plet.**, str. 62 nasl.; **Klev.-Bošt.**, str. 208 nasl.

⁵⁰⁾ Op. cit. pod besedo »**successio universalis**«, str. 463 nasl.

Res, da je največkrat govora o treh oporočnih pričah, ki pa nikoli niso bile ženske. Imamo zabeležen celo primer, ko ste dve priči že umrli, pa je po sodbi ljudskih sodnikov obveljala izpoved tretje oporočne priče, samo, da jo dedinja s svojo osebno prisego dopolni. Ali imamo tudi primere, kjer je interveniralo več kot štiri oporočnih prič (do sedem), a tudi manj kot tri. Mnogokrat so intervenirali duhovniki pri oporokah sami. Celu take primere imamo, kjer je duhovnik sprejel poslednjevoljno odredbo v prid cerkve — med spovedjo na štiri oči! Izjava poslednje volje »**inter pocula**« pa se navzlic zadostnemu številu prič ni priznala za veljavno!⁵¹⁾

V nekem, vsekakor singularnem primeru (iz l. 1699.) je obveljala poslednja volja, ko je prišel dedič na vinogorski zbor in tam sam povedal, da je odposlan od zapustnice, ki umira, v zadnjih vzdihljajih pa je tako odredila (**disponiert**), da ji on po smrti oskrbi pogreb in poplača vse dolgove, on pa si poračuna še poleg teh stroškov tudi svoj dolg iz kmetije, ki jo prevzame⁵²⁾. Morda njena vrednost itak ne bi presegala vsote teh dolgov.

Tudi razdedinjenje se je lahko izvršilo s poslednjevoljno odredbo. Pravi, pravno priznan vzrok nasproti sinu je bila njegova — nehvaležnost (**»ob ingratitude exhaerediert«**). Neobdelovanje zemljišča s posledico ne vrednosti dedovanja, o kateri smo razpravljali gori v § 7. t. a), ni nikjer omenjeno. Pač pa so zabeleženi v zapisnikih primeri, da je nekdo postal nevreden dedovanja, vsled česar se je izrekla kaduciteta dediščine še za živa, n. pr. ker je krvni dedič — storil tatvino. Razdedinjenje pa mora biti v oporoki sami odrejeno, samo zapustnikovo jezikanje in govoričenje izven časa smrtne nevarnosti, da sinu neče ničesar zapustiti, ne zadošča. Ali odredba razdedinjenja ni definitivna, sme se pobijati s tožbo pred vinogorskim zborom⁵³⁾.

V oporoki izražena poslednja volja je bila — če pregledamo zapisnike o vinogorskih zborih —, rekli bi, skoraj izključno le tedaj potrebna, kadar naj dobi zapustnikovo nepremično imenje celo, deloma ali po dolo-

⁵¹⁾ Po raziskavanjih Bernharda Polla, (op. cit., str. 6, 32), je bila oblika testamentov v zapadnoogerskih krajih popolnoma rimskopravna, inace pa raba testamentov redka. Toda v t. zv. načrtu za nižjeavstrijsko deželno desko iz l. 1573 (ki sicer ni postala nikoli zakon, pa je vendar zrcalo običajnopравnih določil), stoji v čl. 18, da sme kmet svoje posestvo testamentarično zapustiti, zemljiški gospod pa ne more izpodbijati testament, toda siliti sme dediče, da izročé zemljišče nekemu rojenjaku (Holden), ki njemu samemu prija. Gl. Erna Patzelt, op. cit., str. 101.

⁵²⁾ Gl. Klev-Bošt., str. 210.

⁵³⁾ Vse to velja kot običajno pravo, ki ga vpoštevata ljudsko sodišče. Zdi se pa, da je na vse zadnje dedič moral vgajati tudi gorski gosposki, inace ga ne bi potrdila, za kar pa je imela pravico. Vendar takih primerov na Dolenjskem ni zaznamovali v zapisnikih o vinogorskih pravdah.

čeni vrednosti neka osebnost, ki bi ji po intestatnem (zakonitem) pravu inace ničesar ne pripadlo. Predpostavljeno je bilo torej neko zakonito dedno nasledstvo, ki naj v konkretnem primeru ne pride do veljave. Največkrat gre tu za dedovanje cerkve. Osobito volil cerkvam je na stotine. Enako je pri dedovanju po zapustnikih, ki nimajo krvnih dedičev zakonskega rojstva. Tu bi moral v smislu člena 22. gorskih bukev iz l. 1543. nastopiti — povratni pripad (**Heimfall**; glej § 6. t. b.). Toda s posebnim privoljenjem gorskega gospoda, ki ga je izprosil ves asesorij sodnikov na vinogorskem zboru, dobil je vinograd tisti, kateremu ga je zapustnik z oporoko namenil⁵⁴). Na tak način podeduje n. pr. bratranec bratranca kot kolateralni dedič.

Tudi glede soproge, ki preživi zapustnika-soproga, se veljavnost oporoke včasih prizna. Včasih pa je bilo tudi drugače: Imamo zaznamovane primere, ko je zapustnik pred župnikom in šestimi pričami zapustil svojo imovino soprogi »für eine vollmächtige Erbin«, tako da bi drugi sorodniki ničesar ne smeli podedovati. Toda vinogorski zbor ji je priznal samo dosmrtni užitek, to pa vsekakor nepotrošno (**unverthulich**), po njeni smrti pa naj pripade vsa dediščina najbližjim sorodnikom.⁵⁵)

V obče dedne pravice soproga s poslednjo voljo naklonjene soprogi niso bile favorizirane, četudi sta ostala zakonca brez otrok ali vnukov. Enotnosti ni; toliko pa vendar dopuščajo ljudski sodniki, da velja oporoka, ki prepušča dediščino soprogi kot polno pravno imovino, vsaj kot predmet užitka do smrti, a po »smrti dediča« zapade krvnim sorodnikom zapustnika »undisputierlich«.

Querela inofficiosi testamenti (pritožba radi nepravilno napravljene oporoke) je bila dopuščena. Imamo v zapisnikih o pravih na vinogorskih zborih tudi takih primerov zabeleženih, v katerih je bila oporoka vsled omenjene pritožbe (ozir. tožbe) ovržena.⁵⁶)

⁵⁴) Prim. za pravo v nemških avstrijskih pokrajinah Bernhard Poll, op. cit., str. 3: »Später wurden die abgeschichteten Familienmitglieder als Erben anerkannt und damit war die starre Hausgemeinschaft gesprengt. Doch bildeten auch jetzt noch »innerhalb der Magschaft« im weiteren Sinne die Personen, die derselben Hausgemeinschaft angehörten, einen engeren, besonders nahe zusammengehörenden Kreis, den Busen. In ihm standen Sohn und Tochter, Vater und Mutter, Bruder und Schwester, »die gesippten sechs Hände« Glej dalje str. 32, da je bilo po neko predpisano, da treba pri napravi testamenta misliti na cerkve in reveže, a s tem se naravnim dedičem ne smejo jemati njihove pravice.

⁵⁵) Glej Kost-Plet., str. 61, prim. Klev.-Bošt., str. 207. Nicolaus de Beckmann, op. cit., str. 465, pa uči: »Hic in Tribunalibus Sirciacis & Austriacis mulier non succedit marito, nisi in testamento vel pactis dotalibus (den randlosen Weg) a marito specialiter ordinatum est«.

⁵⁶) Glej N.m., str. 70. Tu je šlo za razdiranje oporočnih določil ne po grajski gosposki, ampak s pravdo pred ljudskimi sodniki.

Sicer pa je bilo za polnopravno veljavnost vsake poslednjevoljne odredbe treba, da je bila gorski gosposki predložena in potrjena, — vsaj giede sogornjskih (tlačanskih) zapustnikov. Naslednik, dedič, je moral uživati zaupanje gorske gosposke, če ne, ni bil potrjen⁵⁷⁾. Mnogokrat se zgodi taka potrditev v navzočnosti gorskega gospoda od ljudskega sodišča na vinogorskem zboru, mnogokrat pa gre taka poslednjevoljna odredba še po vinogorskem zboru ad hoc — k gorskemu gospodu radi potrditve (*»ad confirmandum fürgelegt«*). Vse to smo že ugotovili kot pravo gorskih bukev [gl. § 7. t. b.)]. Sledila je ob potrditvi izstavitelj *»des bergobrigkeitlichen Versicherungsbriefes«*; drugod je v zapisnikih omenjena podelitev listine *»Haupt- und Additionalweisung«*, ki je določala bržčas vse dolžnosti novega hasnovalca dediščine. Po vseh teh oblastvenih činih je postala ureditev dediščine definitivna.

Kako so se dokazovale poslednjevoljne odredbe? Tudi tu ni enotne prakse. Včasih se je vršilo zasliševanje prič take odredbe na vinogorskem zboru pred ljudskimi sodniki, včasih pri gorskem gospodu samem. Sledjenavedeni način se uveljavlja osobito v 18. stoletju, ko je ugled vinogorskih zborov že obledeval. Naravnost ves zapis poslednjevoljne odredbe se nahaja v knjigi zapisnikov o vinogorskih zborih klevevske graščine iz l. 1802. —

Če pregledamo vso prakso glede veljavnosti poslednjevoljnih odredb, vidimo predvsem, da velja neko pravo, ki ni bilo urejeno v gorskih bukvah samih, niti se ni držalo tistih predpisov, ki jih je smatrati kot obče državno pravo v smislu gori navedenih izvajanj Nikolaja de Beckmann. Obveljalo je pač vedno neko običajno pravo, ki je bilo lahko krajevno zelo različno. Prehod imenja po volji zapustnika nikakor ni bil tako določno vezan na vsebino izražene volje, kakor n. pr. po rimskem pravu. Označili bi ga za samó subsidiarno veljajočo pot, da se ohrani dediščina v rokah tistih, ki so stali zapustniku p o s r c u blizu. Kajti načeloma in prvenstveno naj bi šla dediščina po slovenskem običajnem pravu, — tistim, ki so bili zapustniku blizu p o k r v i.

§ 12. Dedno nasledstvo.

Po intestatnem dednem pravu imajo pravico dedovanja predvsem krvni potomci zapustnikov. Ti potomci morajo biti z a k o n s k i. **Posthumus** se šteje za krvnega potomca, vendar sodniki puste konečno uredbo dedovanja in suspenso, da se izkaže, ali pride otrok pravi čas na

⁵⁷⁾ V vinogorskih zapisnikih se nahajajo le rahli spomini na taka potrdila. V nemških alpskih deželah je pa izrečno pogoj za nasledstvo, da je dedič *»persona habilis«*: Bernhard Poll, op. cit., str. 27.

svet. Kako so ta pravi čas šteli, iz zapisnikov o vinogorskih pravnih razvidno⁵⁸).

O dedičih nezakonskega rojstva se izraža Nikolaus de Beckmann za obče pravo tako-le: »**Successio ab intestato ex cognatione et consanguinitate legitima originem trahit . . . , nam spurii et incestuosi liberi excluduntur a successione**«⁵⁹). (Spurii so izven zakona, incestuosi od poročene matere, ali od nesoproga zaplojeni otroki). S tem splošnim naukom se sklada dejstvo, da o dedičih nezakonskega rojstva nikjer v nobenem zapisniku o vinogorskih pravnih ni govora.

Če je bilo več zakonskih otrok, ki naj dedujejo po enem izmed starišev, je šla imovina zapustnika, ki ni napravil oporoke, v razdelj. Pri tem se opaža pravilo — in sicer ponekod izrazito kot tako navedeno in priznано, drugod pa vsaj dejansko uporabljano, — da naj dobé sinovi očetno, hčere pa materino dediščino. Po občem pravu se je glasilo načelo **paterna paternis, materna maternis**, vendar je po Nikolaju de Beckmann veljalo na splošno le v nižjeavstrijskem pravu, pri štajerskih sodiščih pa »**patitur suos morales hyatus**«. Tu je veljalo tako pravo le za plemenitnike. Na Dolenjskem pa je veljalo — vsaj še v drugi polovici 17. stoletja — za vinogradna imenja in je dobilo svoj pristno-kmečki izraz v rečenicah, ki so v zapisnikih o vinogorskih pravnih tako-le posvedočene: »**was nach dem Huet khombt, soll auf den Huet i. e. Sohn und nit Tochter fallen**«, ali: »**was nach der Petzen**« (peča) »**khombt, dass fällt vnd gebührt den Töchtern**«⁶⁰). Da to pravo ni bilo singularno pravo Dolenjske, dokazuje nam trsatski statut, ki pravi v čl. 58.: »Sestra ne more dela pretenditi od očinstva, pače od materinstva«. Seveda pa se to pravilo ni dalo povsod do skrajnosti izvajati. Zato je prišlo semtertja do čudnih kompromisov. V obče pa ljudski sodniki niso radi videli, da bi dobil sin manj nego hči, to celo v primerih ne, ko je bila taka želja od zapustnika izražena s poslednjevoljno naredbo⁶¹).

⁵⁸) Glej nekaj primerov v Kost.-Plet., str. 58.

⁵⁹) Nicolaus de Beckmann: op. cit.; str. 467 (successio ab intestato), gl. tudi ibid.: str. 450, 451 (spurii) in str. 208 (incestus). Na posthumuse pa se ta autor nikjer ne ozira.

⁶⁰) Prim. Kost.-Plet. str. 59; Klev.-Bošt. str. 205. O tem, ali dedujejo potomci zamrlih otrok per stirpem ali in capita, v naših vinogorskih zapisnikih ni nikjer določnega pojasnila. Da je bilo po Nižjeavstrijskem in Štajerskem pravo dedovanja ne aequaliter, ampak in stirpes, če so konkurirali sinovi ali hčere z vnuki ali vnukinjami pred zapustnikom umrlih neposrednih potomcev, potrjuje Nicolaus de Beckmann, op. cit., str. 467. Cesar Karol VI. pa je izdal zakon o zakonitem dednem nasledstvu l. 1720, ki je stvar za primer, da so konkurirali s samimi otroci zapustnikovih otrok med saboj, drugače uredil. Tu so si delili dediščino per capita, inace pa per stirpes.

⁶¹) Glej tak primer Klev.-Bošt., str. 205, in sicer iz l. 1781; ljudski sodniki se torej niso držali intestatnega dedovalnega reda Karla VI.

Sodniki so skušali križajoče se interese izravnati po načelu, da pristoji intestatna pravica do zemlje, ki naj nudi rodbini vsega, kar treba za življenje, predvsem moškemu potomcu, ki je sposoben za gospodarja. To načelo se uvažuje celo bolj kot poslednjevoljne odredbe. Le za dušni blagor naj se na vsak način poskrbi z volili cerkvi, v kolikor je bilo to v poslednjevoljni naredbi zaželeno. Inače pa naj tisti, ki dobi imenje, dobi to tako, da mu bo moči gospodarski izhajati. V tem smislu so bili intestatni dediči nekakšni nujni dediči.

Pojem nujnih dedičev je v vinogorskem običajnem pravu poznan. Omenja se, ko je šlo za konkurenco mačehe, ki naj bi dobila po testamentu vinograd, pa hčerke iz prvega zapustnikovega zakona in še sestre zapustnika. Tu so ljudski sodniki rekli, da dobi hčerka vinograd **in natura**, ona mora pa del vinograda mačehi v denarju izplačati: Sestre zapustnikove pa da niso nujne dedinje, njim ni treba pravnicesar zapustiti (**unnötige Erbin**). A contrario se da sklepati: hčerki, krvnemu potomcu, pa se mora nekaj zapustiti⁶²).

Ako soproga ni bila testamentarična dedinja, ji po intestatnem pravu sploh ni šlo ničesar, ampak ona se je morala umakniti bratom zapustnikovim, le tuptam je dobila nekakšno odškodnino⁶³).

Če ni bilo krvnih potomcev kot dedičev, n. pr. ker je zapustnik umrl v deški dobi, ni bilo izključeno, da pripade zapuščina enemu izmed preostalih starišev nazaj⁶⁴).

Vse to se je uveljavljalo po le g glavnega pravila gorskih bukev, da pripade vinograd gorskemu gospodu, če zapustnik nima krvnih potomcev. Posledica je bila, da so mogli vinogorski ljudski sodniki le tedaj priznati zemljo sorodnikom v stransko linijo ali preživelemu soprogu (soprogi) **ab intestato**, če je bila gorska gosposka s tem zadovoljna. Razen tega pa dedovanje **extraneus-a** (tudi n. pr. cerkve) ne ustvarja absolutno neizpremenljive pravice, ki bi jo morali ljudski sodniki vpoštevati vsek-

⁶²) Glej Klev.-Bošt., str. 206. Prim. tudi Nicolaus de Beckmann, op. cit., str. 463, kjer navaja — nekako mimogrede — iz rimskega prava: »Si parens liberos suos vellet in suo testamento sine justa exheredationis causa a sua hereditate post mortem excludere, instituendo alios sibi heredes, hoc non potest.« Nikjer pa ne govori o »portio debita« = dolžnem deležu.

⁶³) Pač pa je čitati v vinogorskih zapisnikih, da ostane vdova na zemljišču, če so nedoletni otroci dediči, dotlej, da postanejo samopravni in event. izplačajo vdovi, kar ji gre po ženitnem pismu. Tako pravo je veljalo v Notranji Avstriji v obče; gl. Nicolaus de Beckmann, op. cit., str. 561.

⁶⁴) Nicolaus de Beckmann, op. cit., str. 131 in 464 potrjuje, da stariši, osobito na Štajerskem, niso smeli ab intestato po dedovati svojih otrok, ampak dedščina je zapala v last deželnega kneza, »weil es hier heisset . . . die Erbschaft fällt nicht zurück oder hinter sich . . .« Zoper to pravilo polemizira na drugem navedenem mestu tako: »Haec consuetudo et juris statutarii Stiriaci dispositio est valde dura et parentibus tristissima« etc.

dar še pozneje. So zabeleženi primeri, ko so ljudski sodniki vzeli cerkvi že prisojeni vinograd in ga obljubili bližnjim sorodnikom zapustnika, ako cerkev ne bo vinograda pravilno obdelovala⁶⁵).

Dedovanje **ab intestato** v stransko linijo sorodstva pa so ljudski sodniki smatrali v primeri z glavnim načelom, da naj zapustniku sledi njegov potomec po krvi, za nekakšno ugodno naključje obogatitve. Zato so v takih primerih dediču radi naložili, in to čisto iz svoje lastne iniciative, da naj izplača neko od njih določeno volilo za cerkev ali sv. maše.

Izključeno pa je bilo, da bi si smel kdorkoli s a m lastiti zapuščino za dolgove, ki jih je napravil zapustnik pri njem kot upniku. Pač pa so mu to pravico ljudski sodniki lahko izjemoma priznali s posebno odredbo.

§ 13. Dodelitev in razdelitev dediščine.

Glede postopanja pri dodelitvi in eventuelni razdelitvi dediščine treba razlikovati primere, ki so bili za gorskega gospoda likvidni in tudi med vsemi prizadetimi zasebniki nesporni, dalje pa primere, kjer je prišlo do dvomov ali celo do pravn.

V prvih primerih je pač zadostovalo, da je prišel dedič v predpisani dobi k gorski gosposki in javil svojo željo, da nastopi pripalo mu dediščino. O trajanju te dobe smo že govorili [§ 7 b)]. Tu naj iz praktičnih primerov še navedemo negativno dejstvo, da ni nikjer zaslediti primerov, kjer bi bilo vpoštevano določilo pripr. kranj. osnutka (1595) glede potrebnosti listinskega potrdila o pridobitvi imenja. Če pa gorski gospod ni priznal edinemu in nespornemu dediču, ki zahteva dodelitev dediščine, dednega nasledstva, nastopiti bi moral tisti primer, da privzame dedič dve priči in zahteva v treh urah rešitev zadeve (glej § 8.). Tudi v tem pogledu nam je iz praktičnih primerov ugotoviti, da o uporabi teh predpisov nikjer ni govora. Mogoče bi bilo, da stvar gorskim gospodom ni bila prijetna in da se radi tega takih pravn ni hotelo vpisavati v vinogorske zapisnike. Bolj verjetno pa se nam zdi, da takšnih, od podložnika s pritožbo na kletarskega mojstra izsiljenih dodelitev ni bilo; kajti le tako si moremo razlagati dejstvo, da mlajši slovenski prevodi gorskih bukev ustrezajoča določila čedalje bolj ublažujejo, slednjic pa celó popolnoma izpuščajo, pač kot obsoletna.

Drugače pa je v drugih primerih, kjer pride do konkurence dedičev med seboj ali z volilojemniki, ali pa če se med vsemi temi vname spor. Po določenih gorskih bukev se smatrajo spori o dednem nasledstvu za nujne zadeve in gorski gospodje morajo skrbeti, da pridejo ti spori čim

⁶⁵) Glej N m., str. 89, kjer je bila taka odredba zagrožena — po 11 letih, odkar je vinograd pripal cerkvi.

prej do rešitve po ljudskih sodnikih. Za te primere je celo predpisano, da morajo gorske gosposke izdajati *i n d i v i d u a l n a* pismena ali ustna vabila na pravdne stranke, dočim v drugih primerih tega ni bilo treba. V nekaterih prevodih stoji celo določila, da naj se take pravde, ne glede na obči dan zborovanj vinogradnikov, rešujejo posebej (n. pr. v muzejskem rokopisu, katerega je prevedel H. G. H o f f na dotičnem mestu: »**zu allen Jahreszeiten Klag zu führen gestatten**«). Iz tega predpisa pa smemo tudi še sklepati, kako je prišlo navadno do take pravde. Pri gorskem gospodu so se pač zglasili osebno dedni pretendenti, čijih zahteve so se križale. Iz teh okolnosti je gorski gospod razvidel, da ne more dediščine dodeliti po svoji volji enemu izmed pretendentov, ampak da mora dati stvar na sodbo ljudskih sodnikov. V to svrho je naročil bodisi svojemu grajskemu pisarju, da naj napravi pismena vabila na prvi prihodnji vinogorski zbor, bodisi gorniku, da naj pokliče ustnim potom prizadete stranke na gorsko pravdo (ev. táko, ki jo je dal *ad hoc* sklicati). V primerih drugačnih, t. j. nezapuščinskih tožba je na vinogorskem zboru navzočna stranka takoj obtožila nasprotno stranko, četudi je ni bilo. V dednih zadevah pa ste morali biti obe stranki posebej pozvani, da pridete. Ali pomniti treba, da je vse to veljalo le glede nasledstva v imenje, ki je bilo vinogorski palici podložno, da pa hasnovalci niso bili le nevoljniki ali tlačani, ampak tudi drugi svobodni ljudje. Pristojnost vinogorskih zborov kot sodišč je bila torej v pogledu osebnosti širša kot patrimonialna, v pogledu stvarnosti pa kavzalna, t. j. le tedaj podana, če se je zadeva vsaj tikala vinogorske zemlje, tako osobito pri sporih o premičninah. Kjer tega ni bilo, je spadala pravdna zadeva v kompetenco gorske gosposke same, odnosno, kjer so obstojali kvaterni sodi (n. pr. v Kostanjevici, Pleterju) teh sodišč.

V modernem pravu imamo natančno urejeno, katera stranka naj dobi pri dednih sporih *v l o g o t o ž i t e l j a*, katera pa naj bo tožena. Gre tu za normativno določeno jakost dednega naslova: Tisti, ki ima slabejši naslov, naj toži onega z jačjim naslovom. Pozicija tožitelja je namreč slabjša, ker ga zadene v obče vse breme dokazovanja pogojev za dedovanje. Najjačji dedni naslov je danes pri nas dedna pogodba, za tem oporoka, najslabjši zakonito dedno nasledstvo. O vsem tem v naših vinogorskih zapisnikih nimamo nobenih jasnih podatkov; zdi se celo, da je imel, v nasprotju z današnjim pravom baš tožitelj vedno boljši pravdni položaj kot toženec.

Pravde za dedno nasledstvo pa niso tekle samo glede dediščine kakor celote, ampak tudi glede odpravščin, volil, razdedinjenj, slednjič glede prilastitve dediščine od strani neke osebe, ki ji je bil zapustnik dolžan. V obče so bile take pravde srdite in ljudski sodniki so imeli posebno težavno stališče, če se je potegoval za kakšno stranko — plemenitnik kot njen protektor, kar ni bilo redko. Značilno pa je, da se v takšne spore

domača gorska gosposka ni smela umešavati, da, celó sama se je morala ljudskemu sodišču podvreči.

Imamo v vinogorskih zapisnikih dokaj primerov tožba, ki so bile naperjene zoper domačo gorsko gosposko, ali pa, katere je gorska gosposka v lastnem interesu sprožila. Na Štajerskem ni bilo dopustno, da bi patrimonialna gosposka take zadeve sama reševala, ampak deželni kletarski mojster je imel dolžnost, da postavi za take spore — nepristranskega sodnika. Na Dolenjskem pa je ostala pravica reševati tudi take spore ljudskim sodnikom na vinogorskem zboru. Vendar se je včasih sicer celo nepristransko sodišče, a na njem so sodelovali mnogokrat zopet ljudski sodniki, čeprav največkrat le v manjšem številu kot na vinogorskih zborih⁶⁶⁾.

V vseh pravnih zadevah o dednem nasledstvu, so ljudski sodniki dediščino prisojevali po svojem, od pamtiveka preizročevanem pravnem prepričanju brez pisanih zakonitih določil. Trudili so se, da izravnajo križajoče se interese v smislu patriarhalnega ustroja tedajšnjih gospodarskih in osebnih prilik.

Ali prisoditev dediščine na vinogorski pravdi ni bila vselej dokončna, neizpremenljiva. Če niso bili na vinogorski pravdi vsi dediči navzočni, pa so se pozneje oglasili s svojimi zahtevami, utegne priti, da vinogorsko ljudsko sodišče svojo lastno prisoditev ovrže in izpremeni. Eno leto za izdanim prisojilom pride tožnica na gorsko pravdo (4. okt. 1747, Starci) in se pritoži, ker je dobila njena sestra vse po očetu in materi, a ona da zahteva svoj del. Sodniki so spoznali, da ima prav ter so ukrenili, da bodo izbrani mejaši razdelili dediščino po pravih porcijah⁶⁷⁾.

Pravde so bile zato včasih zelo dolgotrajne; vleklo se je po več vinogorskih zborih (shodih), pa so čez dalje časa zopet lahko oživete. Konec je bil na vse zadnje — navadno od ljudskih sodnikov diktirana poravnava. Tista stranka, ki je na pravdi zmagala, je dobila prepis odloka ljudskega sodišča, ki se je imenovalo po nekod **Behaabrief**⁶⁸⁾. Na podlagi te listine pride stvar koncem koncev do dodelitve dednega nasledstva tisti stranki, ki je zmagala, to pa od strani gorske gosposke. Seveda je morala poprej še zadostiti vsem dolžnostim glede plačanja dednih pristojbin.

⁶⁶⁾ Glej Kle v.-Bo št., str. 177 nasl., Kost.-Plet., str. 26 nasl. O nepristranskih sodih gl. Kost., str. 47, N m., str. 36, Kost.-Plet., str. 33 nasl. Kle v.-Bo št., str. 186 nasl. Prim. tudi še Nicolaus de Beckmann, op. cit., str. 544; slednjič Arnold Luschin-Ebenger u t h. Geschichte des ältern Gerichtswesens in Oesterreich ob und unter der Enns, str. 182.

⁶⁷⁾ Glej N m., str. 66

⁶⁸⁾ O tem izrazu gl. N m., str. 69; rabil se je v l. 1711. in pozneje. Nicolaus de Beckmann ga l. 1688 še nima; morda je bil le lokalizem.

Pa tudi potem, ko je bila pravica dednega nasledovanja v pravdi ustanovljena, postala je stvar včasih še zamotana, n. pr., če je šlo za več dedičev, ki so bili upravičeni dedovati drug poleg drugega po enakih deležih ali pa po različnih deležih — n. pr. pri konkurenci potomcev pred zapustnikom umrlih otrok zapustnika. Skratka: včasih je bilo treba še posebnega čina razdelitve dediščine,⁶⁹⁾ včasih pa tudi ureditve radi mladosti dedičev. Eno kot drugo je zahtevalo, da je sodelovala pri teh poslih gorska gosposka.

Predvsem je bila potrebna inventura. Tikala se je največ premičnin; nepremičnine so bile itak znane po legi, obsegu in tudi po vrednosti. Zapisnik z dne 6. in 7. marca 1641 o razdelitvi, katero je vodil sam opat kostanjeviški osebno kot gorski gospod, se začneja tako: **«Khund und zu wissen sey hiemit jeden mániglichen, dass an heut ist die ordentliche Abtailung . . .»** Pa tudi tu je prišlo, kakor mnogokrat v drugih primerih, slednjč do kompromisa, ki ga je diktiral gorski gospod; n. pr. največji sod ostane skupna last vseh dedičev dotlej, da pride dobra letina in se naj tedaj sod napolni z vinom, vse skupaj proda, skupilo pa razdeli med dediče⁷⁰⁾. V nekaterih primerih je gorska gosposka stavila vpoštevanje zapovedane poravnave pod sankcijo hude globe. Ni pa bilo vselej tako, da bi moral gorski gospod sam deliti dediščino. Od začetka 18. stoletja dalje je imel to nalogo v mnogih krajih selski župan, včasih pa gornik, ali sam ali pa skupno z zaupniki, izbranimi in določenimi po ljudskih sodnikih. Če stranke v teh primerih niso bile zadovoljne z delitvijo, smele so vnovič tožiti na vinogorskem zboru, da se stvar popravi. Pri razdelitvah se je tuptam skušala morebitna nepravilnost še odpraviti, n. pr., če so vedeli možje, ki so delili, da eden izmed dedičev še ni bil od starišev odpravljen, drugi pa že (**weil gueten Leuten wissentlich ist, dass . . .**)⁷¹⁾.

Vendar ne gre, da bi se dedič sprva ne brigal za dedno nasledstvo, pozneje pa vendar zahteval popravo razdelitve. Doba, po katere preteku se njegove eventualne pravice do dednega nasledstva ne vpoštevajo več, je bila različna, v enem primeru 30, v drugem 20 let, v nekem nadaljnem »leto in dan«. Enotnosti ni, menda tudi za to ne, ker so bili baš ti-le primeri prav zelo redki⁷²⁾.

Čim bolj se bližajo zapisniki o vinogorskih pravdah poznemu 18. stoletju, tem izraziteje odseva iz njihove vsebine vedno jačja oblast

⁶⁹⁾ »Die Erbtheilung muss regulariter, pro negotii firmitate, mit gerichtlichen Ertheilungsbriefen solenniter confirmiret, oder zum wenigstens mit ehrlichen Zeugen bewiesen werden . . .« N i c. d e B e c k m a n n, op. cit., str. 138.

⁷⁰⁾ Glej K o s t., str. 53.

⁷¹⁾ Glej K o s t.-P l e t., str. 64.

⁷²⁾ Po novem štajerskem sodnem redu je bilo treba za dokončno priposestvanje dobe 32 let (N i c. d e B e c k m a n n, op. cit., str. 138).

gorske gosposke. V zadnjem desetletju pred francosko revolucijo in v času revolucije same, srečavamo že vse polno inventur in prisojilnih listin, pa tudi posvedočb razdelitve dediščin, pri katerih niso več intervenirali ljudski sodniki, ampak le še grajski uradniki, včasih tudi gornik kot odposlanec gorske gosposke sam. Novi dedni nasledniki so dobivali od gorske gosposke listino kot slovesno potrdilo o upravičenosti do podeljene zemlje. Imenovala se je, kakor smo že slišali (gl. § 11.), različno, v poznem 18. stoletju tudi »**Schermbrief**«. Ponekod pa so se izdajali — vsaj od začetka 19. stoletja dalje — tudi na tiskanih golicah — gorni listi⁷³⁾.

IV. Priprave za prehod v moderno dedno pravo.

§ 14. Do odprave tlačanstva (1781).

Ako se primerjajo določila gorskih bukev v izvirniku in v slovenskih prevodih, vidi se, da se pravice kmečkega stanu, čim pozneje tem dalje umikajo — pravicam zemljiških gosposk. Na drugi strani pa se je tudi oblast teh gosposk vedno bolj krčila pred oblastjo vladarja samega. Ali to je šlo na vse zadnje vendar le v korist kmečkega stanu⁷⁴⁾. Kajti državna politika je uvidela, da je treba položaj kmečkega ljudstva okrepiti, izboljšati, in če se široki sloji kmečkega stanu ne morejo še bolj pritegniti k plačevanju davščin v korist države. Krepak obrat v tem pravcu začenja že za časa vlade Karola VI., ki je izdal poseben zakoniti red o intestatnem dednem nasledstvu (**Neue Satz-Ordnung vom Erbrecht ausser Testament und andere Letzter Willen, auch was deme anhängig**« z dne 28. maja 1720, najpoprej za Nižje Avstrijsko, poslej v l. 1729. tudi za Štajersko⁷⁵⁾). To, kar izraža Karolov dedovalni red kot motiv za potrebo zakonite ureditve intestatnega dednega nasledstva v svojem uvodu, je prišlo za naše slovensko običajno pravo le deloma v poštev: Boriti se je, pravi zakonodajalec, zoper to, da po deželnih običajih glede zakonitega dednega nasledstva ni dedovanja od otrok na stariše in pa, da velja načelo »**paterna paternis, materna maternis**«⁷⁶⁾. V obeh pogledih pa med Slovenci običajno pravo, kakor smo vi-

⁷³⁾ Primer takšnega slovenskega gornega lista iz leta 1800., čegar veljavnost pa je bila še l. 1833. na novo potrjena, smo priobčili v Časop. za zgod. in narodop. XX. l. (1925), str. 117; precej slično pismo, v nemščini sestavljeno, iz l. 1752., pa v Kle v. - B o š t., str. 190, 191.

⁷⁴⁾ Prim. Otto H. Stowasser, op. cit., str. 16; Bernhard Poll, op. cit., str. 40 nasl.; Erna Patzelt, op. cit., str. 99 nasl.

⁷⁵⁾ Gl. Bernhard Poll, op. cit., str. 41; prim. tudi Johann Tschinkowitz: Darstellung des politischen Verhältnisses etc. (1827). II. del. 2. zv., str. 24 nasl., o raznih in mnogoštevilnih poskusih reform dednega prava po cesarju Jožefu II.

⁷⁶⁾ Vidi se pač jasno vpliv — rimskega prava!

deli, ni bilo tako strogo dosledno, nego na Nižjeavstrijskem; pri nas v obče ni bilo trdnih načel. Vse je bilo odvisno od patriarhalnega udejstvovanja pravnega prepričanja ljudskih sodnikov.

Na eno dejstvo velike gospodarske važnosti, ki je tvorilo podlago dedovalne prakse za slovenske kraje, pa se moramo povrniti: na nasprotje v socialni strukturi kmečkega stanu med našimi in sosednimi pokrajinami⁷⁷⁾. Na Koroškem — bržčas večinoma le med Nemci — se je ohranila oblika dodelitve zemljišč po poljubni nastanitvi (**Freistift**). Tu je smel patrimonialni gospod dotično zemljišče poljubno, kadarkoli — in kolikorkratkoli — hasnovalcem vzeti, pa sebi pridržati ali pa tretjim osebam dodeliti. Take pravne razmere so veljale tam še pozno v drugi polovici 18. stoletja; dokaz za to so vladni patenti (n. pr. od 21. oktobra 1766, 8. avgusta 1767, 26. januarja 1772, 13. novembra 1772), ki so zabranjevali ta način dodeljevanja zemljišč in razstanjevanja pod sankcijo hudih kazni.⁷⁸⁾ V Štajerski deželi so razločevali, ali je prišlo zemljišče podložniku v hasnovanje po »kupni« ali po »dedni pravici«. V prvem primeru je smel hasnovalec, če ni imel otrok, prodati zemljišče (samo, da je moral vpoštovati **ius retractus**), v drugem primeru pa toliko časa ne, dokler je še kak njegov sorodnik ostal živ in ni proglasil zemljiški gospod zemljišča za kadukno⁷⁹⁾. V naših vinogradskih krajih, koder so veljale gorske bukve kot primarno pravo, pa ni nobenega spomina več niti o dodelitvah po poljubni nastanitvi, niti po dedni pravici, ampak vsa zemljišča so veljala za dodeljena po »kupni pravici«⁸⁰⁾. Največ je k temu pripomoglo, da so si vinogradniki sami urejevali pravne razmere po svojih pravnih nazorih; saj dobimo od druge polovice 17. stoletja dalje le redko plemenitnika ali cerkvenega dostojanstvenika, ki bi bil še ho-

⁷⁷⁾ Na slovenske kraje, osobito po Dolenjskem, kjer so bili obsežni vinogradi, se je Luschin von Ebengreuth v svoji Oesterr. Reichsgeschichte (iz l. 1896.) le prav malo oziral. Če pravi tudi za te kraje na str. 218 op. cit., da so »die Freidienste (später s. g. Freistifte) überwogen, die längstens mit dem Tode des Bauers endeten«, je to morda res za konec srednjega veka, a v vinogorskih zapisnikih o »Freistiftih« ni nobenega spomina več. Primeri za Koroško, Štajersko in Nižjeavstrijsko tudi še Ludmil Hauptmann, op. cit., str. 50: »für ein starkes Freibauerntum war auf solchen Boden kein Platz«. Primeri pa za razmere nekaj stoletij poznej med Slovenci moje pripombe o »Freysassen« v Klev.-Bošt., str. 161, o njihovem postanku pa Ludmil Hauptmann, op. cit., str. 57.

⁷⁸⁾ Glej Johann Tschinkowitz, op. cit., II. 2, str. 49 »Von der Freystiftigkeit in Kärnthen«.

⁷⁹⁾ Gl. Anton Mell, Die Lage des steierischen Unterthanenstandes etc., str. 5 nasl., 97 nasl.; Ludmil Hauptmann: op. cit., str. 89 nasl.

⁸⁰⁾ Pač pa so tudi med Slovenci poznali institut zakupnih zemljišč (Mietgründe), kjer je veljala zakupna pogodba med zemljiškim gospodom in zakupnikom do smrti slednjega. Prim. Johann Tschinkowitz, op. cit., II. 2, str. 42 nasl.

tel predsedovati vinogorskim zborom. Odtujili so se narodu, ki je pa to dejstvo izrabljaj in si pravo po svojem okusu delil. Samo ljudski sodniki, ne pa gorski gospodje so si tupatam prisvajali, takorekoč iz višjih interesov celokupne soseske pravice odstranjevati, t. j. za kazen (radi nemoralnega ponašanja) izbaciti neljube sosede iz svoje srede.⁸¹⁾ Na tej podlagi se je moglo veliko lažje spasiti običajno dedno pravo, o katerem so bili vinogradniki prepričani, da jim prinaša — pravilnost in pravičnost (*ius aequi et boni*).

Da take pravne razmere patrimonialnim gosposkam niso ugajale, zato imamo prav lep dokaz v nekem poročilu, ki ga je postal graščak Franc Anton pl. Breckerfeldt (roj. l. 1770. v Starem gradu pri Novem mestu, umrl l. 1806.) dne 1. marca 1781 Kmetijski družbi v Ljubljani. To poročilo, ki se nahaja sedaj v ljubljanskem državnem muzeju, je bilo napisano v času tik pred izdajo patenta Jožefa II., dne 1. septembra 1781, ki je odpravil nevoljništvo. Bavi se obširno s preosnovo vsebine gorskih bukev in stavi podrobne nasvete, katera njihova določila treba preurediti, da bodo odgovarjala zahtevam časa. Imenovani pisatelj je bil sin znamenitega državnika Ivana Žige pl. Breckerfeldta (1689—1760), dober ekonom in vinogradnik, ki je študiral tudi francoske razmere⁸²⁾. Iz njegovega obširnega poročila nas zanimajo tu predvsem tile njegovi nasveti:

1. Kočarji ali vsobenjeki naj se odpravijo. Sicer bi res zaradi tega gosposke izgubile svoje goldinarje na dimini [**Rauchgulden**]⁸³⁾. Toda kočarji so le malopridneži in lenobe, ki dajejo samo slabe vzgledе. Enako naj se odpravijo iz goric še vinogradniški delavci brez stalnega bivališča

⁸¹⁾ Glej primere takega izbacenja osobito Klev.-Bošt., str. 35, 36.

⁸²⁾ O Franu Antonu pl. Breckerfeldu in njegovih predlogih za tehnično izboljšanje vinogradništva in kletarstva glej: Metod Dolenec-Bohuslav Skalický: Dolenjsko vinogradništvo v 18. stoletju. Gruda l. l., str. 250 nasl. O njegovem očetu gl. N m., str. 24.

⁸³⁾ Tu se povrne Breckerfeldt na prvo tekstacijo gorskih bukev iz l. 1543., kjer se je glasil člen 20: »Alle die mit eygnen Rucken im Perckrecht gesessen, sollen sich darauf ziehen«. Andrej Rezelj je to prevedel: »Vsi ti ki so slastnim hrbtam v gorshini sidezhi, se imajo Vun Vlezhy« . . . Prip. kranj. osnutek (1595) je obdržal začetek tega člena tako: »alle die so mit aignem Rukhen in Pergrechten wohnen, und gesessen seien, sollen daraus ziehen . . .«. Noben drug slovenski prevod se ni lotil preveda besede Rucken; pač pa označujeta Laybasserjev in soteški prevod dotične ljudi naravnost za »vsobenjke«, dočim ostali prevodi dotično določilo do nerazumljivosti, kaj naj pomeni, skrajšavajo. V resnici pa je pomenil »Rucken« = Rauch, Rauchfang, kar da čisto drug smisel. (Glej Otto Stowasser, op. cit., str. 19, opomba 2.) Da se je tudi pri Jugoslovanih štelо do konca srednjega veka ljudi po ognjiščih, ne pa po dušah, glej za Srbe in Slovence moj: Dušanov zakonik, str. 103, 114. Prav ista ideja pa se nam pokaže zopet pri institutu — Rauchgulden, ki je pač še vedno stara — »dimina«.

(*vagierendes Hauergesindel*), kakor je to že nižjeavstrijski vinogorski zakon iz l. 1666. zaukazal.

2. Uvede se naj pravi red v vinogorskem in priročnem registru (*Berg- und Handregister*). V njem naj se upisujejo pravi lastniki (sic!) vinogradov po hišnih rektifikacijskih številkah (*Rectificationsnummer*). Čim pa nastopi razdelitev vinogradniškega imenja, naj se ne napravi nova hišna številka, ampak navedo se naj posestniki (sic!) pod isto rektifikacijsko številko, razdrobljeni deli pa po dotičnih ulomkih, $\frac{1}{2}$ ali $\frac{1}{3}$ itd. Da je bila mišljena v prvi vrsti dediščinska razdelj, sledi iz nadaljne točke, ki zahteva enako postopanje tudi še za kupne drobitve imenj. Da se to izvršuje, nasvetuje Breckerfeldt predpis, da naj si pridobi vsak vinogradniški sogornik (v originalu »*Berghold*«) v roku, ki se predpiše, pisмено listino od svoje gorske gospode. Za napravo take listine naj sme gorska gosposka zahtevati pri dednem nasledstvu po 7 krajcarjev od prepisa, za kupne pogodbe pa po 51 krajcarjev, če kupnina ne presega 50 goldinarjev, v drugih primerih pa še več, po prevdanku gosposke.

3. Patrimonialne gosposke morajo voditi svoje zaznamke (*Vormerkbücher*) o izpremembah zemljišč, med tem osobito tudi glede poslednjeljnih dednih nasledstev in pri dednih delitvah imenj⁸⁴).

4. Najvažnejše pa, kar nasvetuje Breckerfeldt v svojem poročilu glede dednih nasledstev, je to: V § 26. pravi dobesedno: »*Mit der Judikatur bei Bergteidungen würde es sehr oft viel ordentlicher stehen, wenn eine bestimmte Erbfolge — wofern die Karolinische hit angenommen⁸⁵ — allgemein in Sterbefällen der Bauersleute ohne Testament angeordnet wurde, und nicht wie es jetzt geschieht, oft — dem*

⁸⁴) Najstarejši patent o zemljiški knjigi za Štajersko je bil izdan 31. okt. 1736 za mesta in trge; razširjen je bil na Koroško dne 5. nov. 1768, za Štajersko pa republiciran 16. decembra 1796. Za zasebne gosposke po deželi je izdala Marija Terezija zemljiški patent 19. nov. 1768 za Štajersko, 24. julija 1772 pa za Koroško. Gl. J o h a n n T s c h i n k o w i t z, op. cit., str. 231 nasl., 259 nasl. Od 1. julija 1782. je spadala Kranjska pod apelacijsko sodišče v Celovcu (gl. E u g e n P l a n e r: *Recht u. Richter etc.*, str. 101) ali kakor je videti iz Breckerfeldtovega poročila gori navedeni zemljiškknjžni patenti še niso prodrli v sodno prakso na Kranjskem. O upravni in tudi sodni organizaciji pred francosko revolucijo glej J a n k o P o l e c: *Kraljestvo Ilirija*, str. 61.

⁸⁵) Glej gori opazko 54). Razen že tam navedenih načel Karolinkega dednega prava, naj še omenimo naslednja: Legitimirani zakonski otroci dedujejo prav tako kot v zakonu rojeni otroci; enako tudi adoptiranci. Tudi izvenzakonski otroci dedujejo po materi, vendar ne velja to za »Herrn oder Ritterstand«, niti za tiste, ki so rojeni iz prešuštva ali krvosramnosti. Ascendenti imajo dedno pravico, če descendentov ni; od kolateralnih sorodnikov pa samo bratje in sestre in njihovi potomci. Zakonski soprogi dedujejo v smislu ženitnih pisem, če pa teh ni, samo, če ni krvnih potomcev. Imajo pa (omejeno) pravico uživanja zapustnikovega imovine, če konkurirajo z otroci. Dedič mora nastopiti dediščino v 30 dneh.

Gutdünken einer Bergteidungsversammlung überlassen wäre«. V nadaljnih njegovih izvajanjih pa stoji: »In manchen Gebirgen nimmt das Weib mit den übrigen Leibserben erster Ehe an der Erbschaft der Weingärten neben ihren Heiratsansprüchen Theil und in manchen muss sie sich lediglich mit den Heyratsansprüchen befriedigt wissen. Und damit ganz sicher Heyratsbriefe erhoben würden, so könnte die Regel gelten, dass wenn das Weib nach dem Tode ihres Mannes mit keinen Heyratsbriefen oder Schuldscheinen ihre Forderungen beweisen könne, selbe ungültig sein sollen, wie denn auch ohnehin ab intestato allerdings an dem Verlasse ihres Mannes nicht Theil haben könne«. Opis teh dednih razmer po inteligentnem vinogradniku in njegovi nasveti nam nudijo dragoceno potrdilo naših izsledkov iz vinogorskih zapisnikov o dednih pravicah. V enem oziru nam pa vzbuja še posebno pozornost, namreč, da priporoča uvedbo karolinškega zakonitega nasledstvenega dednega reda. Iz tega namreč razvidimo, da ta red za Kranjsko sploh še ni bil v veljavi, da si bi mogel veljati po predpisih kranjskih ročinov. Ljudstvo ga je odklanjalo! V karolinškem redu pa stoji, in sicer pod 15. titulom v § 2., določilo glede zapadlosti zemljišča, če umre zapustnik brez intestatnih dedičev, naj zapadejo zemljišča deželnemu vladarju, razen, če obstoji pravni običaj, da pripade zemljišče brez dedičev zemljiški gosposki. O teh primerih Breckerfeldt ni ničesar izvajal. Iz tega moramo sklepati, da je on nekaj mesecev pred izdajo patenta o odpravi nevoljništva še docela vstrajal na pravici, ki je bila že v gorskih bukvah urejena, a je bila posebno značilna za tlačane, — ki so bili posestniki (pravzaprav »hasnovatelji«) gorski palici podložnih zemljišč.

§ 15. Po odpravi tlačanstva (1781).

Dne 1. septembra 1781 je bil na Dunaju podpisan patent, s katerim je bilo nevoljništvo (**Leibeigenschaft**) vsaj deloma odpravljeno. Motiv za izdajo je izražen v uvodu patenta tako, da se dá deželna kultura in pridnost samo tedaj dvigniti, če se omogoči, da učinkuje poštena svoboda; v tem smislu se ustanavlja »omiljeno podložništvo«. Pravice, ki stoje v ožji ali širši zvezi z dednim pravom podložnikov in so bile z navedenim patentom ustanovljene, so bile te-le: svoboda ženitve; svoboda selitve (z omejitvijo, da se naseljeni podložnik ne sme prej izseliti, preden ne postavi na svoje imenje drugega, sposobnega kmetovalca); svoboda izbere poklica; oprostitev od službe na dvoru zemljiškega gospoda [izvzete so sirote brez obeh starišev, ki morajo, kakor je običajno, vendar vsaj tri leta služiti na dvoru]⁹⁹⁾.

⁹⁹⁾ O izvoru tega določila gl. Ludmil Hauptmann, op. cit., str. 75 in tam navedeno literaturo.

Glede tlake in davščin v denarju, kakor tudi v pridelkih, je bilo določeno, da se opravljajo še nadalje po predpisih urbarjev. Dva meseca pozneje, dne 1. novembra 1781, je izšel dvorni reskript, da smejo podložniki »... **sobald sie ihre Gründe besitzen, sie vermög des ihnen gebührenden Dominii utilis, jedoch ohne Nachteil der grundherrlichen Gerechtsamen, nach Gutdünken benützen, versetzen, verpfänden, verkaufen und vertauschen**«. Da so bila s tem določila gorskih bukev o prehodu zemljišča razveljavljena, je jasno. Z odlokom z dne 28. maja 1782 je bila pri rustikalnih zemljiških odpravljenih pravicah prvenstva pri nakupu. Zopet se je torej odkrhal kamen od stavbe gorskih bukev. Nadaljni odlok z dne 30. oktobra 1786 je kategorično zabranil nadaljno izrabljanje pravice povratnega pripada: »**Dass von der Zeit an kein der Herrschaft heimfallender Grund mehr mit dieser Bedingung veräußert, sondern jederzeit dem Käufer in das Freye und unbedingte Eigenthum überlassen werde**«. Poslej se je priznavala pravica povratnega pripada samo še tam, kjer je šlo za **nexus feudalis**: ona se znači za **species feudi**, kakor pravi dvorni dekret od 24. junija 1790⁸⁷⁾.

Potrdila o nasledstvu v imenje bodisi **inter vivos**, bodisi **mortis causa** se izdajajo samo po predpisanem formularju; oblika je bila določena z odlokom od dne 21. januarja 1791. Vanj je unešen izrečen pristavek, da sme novi posestnik imenje ali kmetijo šteti za svojo last, uporabljati, z njo razpolagati **per actus inter vivos**, kakor tudi **mortis causa**, a vsako izpremembo v posesti treba pod kaznijo neveljavnosti primerno naznaniti zemljiški gosposki, in si od nje »konsenza« izprositi. Plačati pa mora novi posestnik 10. del vrednosti zemljišča po nepristranski cenitvi (**laudemium** = primščina), pri pridobitvi **mortis causa** pa **mortuarium** = (mrtvaščina). Desetina je ostala, vendar je bila po raznih dvornih dekretih izpremenljiva v denarne dajatve⁸⁸⁾.

Kakor nam kaže dolga vrsta dekretov, reskriptov, patentov itd. državne uprave, se vse gori navedene izpremembe pravnih razmer podložnikov niso dale takoj in določno izvesti. Treba je bilo mnogo opominov in podrobnih naredb. To stanje se nekako zrcali tudi v naših zapisnikih o vinogorskih zborih. V novomeškem okrožju je gorska gosposka, Nemški viteški red, že od l. 1772. dalje opuščala voditi zapisnike; ali so kmetje sami med seboj zborovali o določenem času, ne vemo, pač pa smemo to domnevati. Kajti v kostanjeviškem okraju so se vodili označeni zapisniki še do l. 1786., v boštanjskem do 1798., v klevevškem pa celo do leta 1807. Tudi H. G. Hoff poroča še l. 1808. posredno o tem, da so kmetje postopali še vedno po svojih gorskih bukvah⁸⁹⁾.

⁸⁷⁾ Gl. Johann Tschinkowitz, op. cit., II. 1., str. 30 nasl.

⁸⁸⁾ Ibidem, str. 383 nasl.

⁸⁹⁾ Glej H. G. Hoff, op. cit., II. zv., str. 16, 17.

Nekaj spominov na nove pravne razmere, ko je postal vinogradnik skoraj že pravi lastnik zemlje (**dominium utile**), razberemo lahko iz zapisnikov o vinogorskih zborih. Najjačji so pač ti, da so si vinogradniki na treh vinogorskih zborih klevevškega okraja v l. 1801. sami avtonomno preuredili gorske bukke, t. j. sklenili nov tekst, v njem pa so vsa določila prvotnih gorskih bukke glede utesnitve prehoda zemljišča **inter vivos**, kakor tudi **mortis causa** popolnoma eliminirali⁹⁰). Tudi imamo v zadnjih desetletjih 18. stoletja in začetkom tega stoletja že mnogo cenilnih zapisnikov o vrednosti zemljišč, kjer so intervenirali gornik in od ljudskih sodnikov izbrani cenilci; gotovo so se vršile te cenitve v svrhu določitve mortuarijev.

Seveda so pa tudi novi časi po francoski revoluciji mnogo pripomogli, da so vinogradniki svoje staro običajno pravo glede dednih nasledstev čim dalje bolj zanemarjali, dokler ni prišel obči državni zakonik iz dne 1. junija 1811. Ta pa je vse dedno pravo izjednačil. Le v razlikovanju med gornjim in spodnjim lastninskim pravom so še ostali rahli spomini na nekdanji socialni ustroj s podložniškim dednim nasledstvom, ki je bilo prava pravcata os vseh določil gorskih bukkev. Še ti zadnji ostanki podložništva pa so izginili, ko je bil izdan dne 7. septembra 1848 patent glede odveze zemljišč (**Grundentlastungspatent**). Od institutov, ustanovljenih z gorskimi bukvami, so poslej životarili le še malo pomembni ostanki lokalne uprave vinogradniških okolišev⁹¹).

K starejši zgodovini minoritskega samostana v Ptuju.

Fr. Kovačič, Maribor.

Leta 1926. se je slavila 700letnica smrti sv. Frančiška Asiškega. V nešteti poljudnih in znanstvenih spisih, v najrazličnejših jezikih se je med drugim povdarjalo, kako velik vpliv so imele Frančiškove ideje na socialno, versko, znanstveno in umetniško življenje raznih narodov. Razmeroma malo se je pisalo pri nas, kak pomen so imeli v naši zgodovini samostani Frančiškovega reda, ki so nastali na našem ozemlju že v 13. stoletju.

⁹⁰) Glej Klevev.-Bošt., str. 176, 177. Prim. še oceno tega dejstva po dr. Fr. Goršiču v Slov. Pravniku l. 1927., na str. 42.

⁹¹) Osobito se je ohranil še institut gornika — do leta 1860. Glej mojo razpravo: Do kedaj so veljale »Gorske bukke« na Slovenskem? »Časopis za zgod. in narodopis.« 1925, str. 116, 117.

V zgodovinskem oziru prvotno obliko tega reda predstavljajo minoriti (Fratres minores), ki imajo dandanes na Slovenskem edini samostan v Ptujju. Začetek tega samostana spada vsekako še v prvo stoletje Frančiškovega reda ter se je ta samostan nepretržno vzdržal do današnjega dne, od starih samostanov edini, ki mu je prizanesla Jožefova roka. Pričakovali bi torej, da bodo zgodovinski viri nudili obilo gradiva za zgodovino tega samostana. A baš nasprotno! Kar je starejših listin, so vse le pravni akti, kupnoprodajne, darilne in ustanovne listine raznih zadušbin, ki nam podajajo pač pregled, kako je samostan prišel do svojih obsežnih posestev, o njegovem notranjem življenju in delovanju nam ne povedo skoraj nič. Sporno je zlasti vprašanje, kdaj je bil ptujski minoritski samostan sploh ustanovljen?

Namen našega članka ni, da bi podal celotno zgodovino tega samostana, marveč, da bi pojasnil le nekatere točke ter odstranil zmote, ki se vlečejo kakor kača iz knjige v knjigo.

I. Ustanovitev samostana.

Glede tega vprašanja so mnenja raznih zgodovinarjev dokaj različna, a vjemajo se večinoma v tem, da je samostan bil ustanovljen okoli l. 1239. Oglejmo si tozadevna izvajanja raznih zgodovinarjev in skušajmo ugotoviti, kaj se v tem oziru lahko smatra kot bolj ali manj d o k a z a n o ali vsaj verjetno.

Kolikor nam je znano, je najnovejši spis o tem samostanu članek, ki ga je priobčil sedanjí gvardijan ptujskih minoritov, p. Bernardin Polonijo v službenem glasilu minoritskega reda v latinskem jeziku »Commentarium Ordinis fratrum minorum S. Francisci Conventualium« (Rim) 1926, nr. V., str. 142—144. O početku samostana pravi dokaj rezervirano: » . . . a Frederico II., domino de Petovio, vel ab Ulderico Walsee, intra annum 1229 et 1289 fundatus dicitur«.

Kot vi re za svoj članek navaja g. pisatelj (v pismu 9. junija 1926 na mene) samostansko kroniko¹⁾, podatke g. dr. Kotnika, g. dr. Stele-ta in — moje. Njegovo rezervirano (dicitur) stališče glede početka je z ozirom na negotovost virov celo pravilno.

Nemški štajerski zgodovinar Pirchegger se je dotaknil tega vprašanja na dveh mestih. V Izvestjih ptujске gimnazije l. 1903. str. 16 in 22 ugotavlja, da se ptujski minoritski samostan prvič omenja v listinah šele 1290, »in welchem Jahre Perchtolt, der alte Gordian (gvardijan) urkundet«. (Listina št. 1378 v dež. arhivu v Gradcu.) Vendar ga to ne moti, da stavi začetek samostana v bližino l. 1230. (str. 16): »Bald

¹⁾ To kroniko je spisal l. 1861. p. Ludovik Pečko.

nach 1230, vielleicht auch schon in diesem Jahre, wurde eine Niederlassung der »minderen Brüder« in Pettau gegründet, ohne dass sich Notizen darüber erhalten hätten«. Navaja pa v Povodnovem »Lesebuch« neko mesto, kjer Povoden omenja listino, izdano okoli l. 1509. in po tej listini bi bil samostan obstojal takrat (okoli l. 1509.) 270 let, torej bi bil ustanovljen okoli l. 1239. Končno, da tudi neki napis (po Povodnu) v samostanu stavlja početek v l. 1239.

Povodnovega rokopisa »Bürgerliches Lesebuch« je več izvodov, eden teh izvodov ima tudi »Zgodovinsko društvo« (arhivalno št. 78) in sicer izvornik z raznimi dostavki in popravki avtorja samega, a tu zastonj iščemo mesto, ki bi vsebovalo to, kar navaja Pirchegger. Ako bi bil Povoden res imel pred seboj tako listino, bi jo bil pač uporabil v svoji poznejši monografiji o minoritskem samostanu. Ta monografija je nastala po l. 1829., ker še omenja p. Willibalda Tachnerja, ki je postal gvardijan in župnik 10. dec. 1829, dočim je »Bürgerliches Lesebuch« bil spisan l. 1820.²⁾ Dokaz iz listine 1509 torej odpade, ker ga Povoden sam pozneje ne vpošteva, dasi bi mu dobro služil.

Enako je preveč nedoločen Pircheggerjev podatek o nekem napisu. Povoden tega napisa nima, pač pa v svoji monografiji navaja doslovno naslednji napis, za naše vprašanje važen: Anno Domini 1686 templum istud praesente fornice firmatum est unacum monasterio quadringentis abhinc annis pro P. P. Minoritis conventualibus Sti Francisci ab Illustrissimis Dominis de Poetovio piissimae memoriae noviter constructum ac fundatum, divis apostolis Petro et Paulo dedicatum, 1796 renovatum³⁾. — Okoli l. 1686. je tedaj bila tradicija, da je samostan takrat obstojal že 400 let, torej bi bil ustanovljen okoli 1286. Štiristo let seveda ni vzeti dobesedno in v matematični točnosti, da bi bil samostan ustanovljen baš 1286, vsekako pa približno.

V svoji štajerski zgodovini (l., str. 328 Gotha 1921) je Pirchegger pustil odprto vprašanje glede natančnejše določitve, kdaj so prišli minoriti v Ptuj. Pravi namreč, da so se v Gradcu naselili pred 1239, v Judenburgu pred 1257, potem pa nadaljuje brez letnice: »ebenso in Pettau (erwähnt erst 1290)«. »Ebenso« se po kontekstu ne nanaša na letnico 1257, marveč na dejstvo, da so se minoriti že v 13. stoletju naselili v Ptuju.

Martin Mayer v »Geschichte der Steiermark« str. 66 pravi samo, da so minoriti imeli (že v 13. stoletju) naselbine v Gradcu, Judenburgu, Ptuj u in Brucku. Slično pravi M u c h a r (Geschichte der Steier-

²⁾ Povoden je umrl 6. novembra 1841.

³⁾ Ta napis je bil nad slavolokom v medaljonu, ki sta ga držala dva angela. Pri poznejšem slikanju so ta napis žalibog uničili.

mark III., str. 393), da so minoritje imeli že v prvi polovici 13. stoletja cerkve in hiše v Judenburgu, Brucku, Gradcu, Ptujju in Celju.

G. E. Friess v članku »Geschichte der österreichischen Minoritenprovinz« v »Archiv für österreichische Geschichte« B. 64 (Wien 1882) str. 79—245 poroča kratko, da je po provincijalni kroniki ptujski konvent ustanovil l. 1239. Ulrik Ptujski, dostavi pa k temu imenu v oklepaju vprašaj, vendar pa potem nadaljuje, da je utegnil ta konvent nastati še v prvi polovici 13. stoletja (dürfte . . . entstanden sein). V podkrepitev te trditve se sklicuje na Damischev rokopis in nič drugo. Nadalje pravi brez navedka posebnega vira, da se je l. 1280. vršil v ptujskem samostanu provincijalni kapitol.

Provincijalna kronika, iz katere je Friess zajemal podatke, je nastala šele v 18. stoletju, mogoče sicer na podlagi starejših zapiskov, a kako so njeni podatki nezanesljivi, kaže Friess sam koj v začetku svojega članka in je razvidno že iz same trditve, da je Ulrik Ptujski ustanovil samostan. Tega Ulrika takrat sploh ni bilo. Kakor je brez podlage ustanoviteljevo ime, tako najbrž tudi letnica. Kako se je Friess po tej kroniki dal zavesti, kaže njegovo izvajanje o celjskem minoritskem samostanu. Pravi namreč, da so ga Soneški ustanovili l. 1241. A takrat še Soneški Celja imeli niso, šele skoraj sto let pozneje dobijo Soneški Celje v svoje roke.

Od novejših slovenskih zgodovinarjev se je tega vprašanja opetovano dotaknil rajni dr. J. Gruden. L. 1910. je v »Času« (str. 58—67) objavil članek »Fratres Minores« med Slovenci« in tu pravi (str. 59) splošno, da so minoriti kmalu za Ljubljano (1233) ustanovili samostan v Celju 1241 s pomočjo celjskih grofov, potem v Mariboru, Ptujju, Beljaku in Trstu. Bolj določno se je izrazil o tem v »Zgodovini slovenskega naroda« str. 486, kjer pravi, da je menda prvi samostan na slovenskem ozemlju dobila Gorica, kjer je bojda sam sv. Anton pridigoval in l. 1225. ustanovil cerkev in samostan v spodnjem mestu. Po vplivu sv. Antona so prišli minoriti v Ljubljano, kjer jih nahajamo že l. 1242. V Ptuj da so došli okoli l. 1239. ter našli močno oporo pri ptujskih gospodih, ki so jih zalagali z žitom in vinom.

V Mariboru pa jim je mestni župnik l. 1282. odstopil neko podružnico tik mesta na levem bregu Drave.

Od starejših slovenskih zgodovinarjev je omeniti Mateja Slekovca, ki v svoji knjižici »Škofija in nadduhovnija v Ptujju« (Maribor 1889) na str. 38 pravi, da sta v prvi tretjini 13. veka bila ustanovljena oba ptujska konventa, minoritski in dominikanski. O minoritskem priznava, da ni dognano kdaj in od koga je bil ustanovljen, a da »vse kaže na to«, da so ga ustanovili ptujski gospodje istočasno, kakor dominikanski

samostan, torej okoli l. 1230. — V poljudni knjižici, kakor je ta, ki je le ponatis iz »Slovenskega Gospodarja«, ne moremo zahtevati dokumentacije za vsako trditev, tem manj, ker pisatelj ni imel namena, pisati samostansko zgodovino, vendar je obžalovati, da kot dober poznavalec ptujske zgodovine ni vsaj nekoliko konkretnejše obrazložil tega »vse kaže«, ker, kakor bomo videli, »vse kaže« precej drugače.

V L a p a j n e - t o v i »Zgodovini štajerskih Slovencev« iz l. 1884. (str. 68) zadenemo naenkrat na apodiktično trditev, da je minoritski samostan v Ptuju ustanovil l. 1239. U l r i k W a l l s e e. A. K r e m p l (Dogodivščine str. 139), omenja le, da je dominikanski samostan v Ptuju nastal l. 1230., minoritski pa 1239.

U l r i k W a l l s e e igra pri ustanovitvi ptujskih minoritov veliko vlogo v starejših zgodovinskih knjigah. V poštevgajemlje, kakor smo videli, g. Polonijo in čast ustanovitelja mu pripisuje tudi lavantinski škofijski šematizem (za l. 1926. str. 101). Ravno ta Ulrik Wallsee kot ustanovitelj minoritskega samostana je klasičen vzgled, kako nekritično se mnogokrat obravnavajo zgodovinska vprašanja in se razne zmote vlečejo iz knjige v knjigo.

A čujmo še nekatere starejše nemške zgodovinarje, pri katerih bomo dosledno srečavali Ulrika Valzejca.

Zgodopisec ptujskega mesta, F e r d. R a i s p (Pettau, str. 110) stavi začetek minoritskega samostana odločno v l. 1239., piše: »Im Jahre 1239 kamen die ersten Minoriten nach Pettau, die Ulrich Balsa, Herr von Pettau, gütig aufnahm und freigebig unterhielt, während sie teilweise auch von frommen Almosen anfänglich lebten und im Jahre 1276 ein kleines Kirchlein zu Ehren der Apostelfürsten Peter und Paul nächst der Drau in der unteren Stadt erhielten«.

Kake listine ali kakega drugega vira za to trditev Raisp ne navaja. Za podlago so mu služile gotovo pri tem starejše tiskane knjige.

L. 1840. piše A n t o n K l e i n, Geschichte des Christenthums in Steiermark II., str. 180: »In Steiermark kamen sie nach Pettau im Jahre 1239, wo sie Ulrich, Herr von Pettau aufnahm, auf seine Kosten unterhielt, und nach einigen Jahren auch ein Kloster und eine Kirche zu Ehren der Apostel Petrus und Paulus erbaute«. Vira tudi Klein ne navaja nobenega, bil je pa toliko previden, da je pri Ulriku izpustil priimek Wallsee, toda k nesreči tudi med Ptujskimi l. 1239. ni nobenega Ulrika.

Klein je gotovo črpal svoje podatke iz takrat zelo veljavnega starejšega zgodovinarja in ta je J u l i u s C a e s a r A q u i l i n u s, ki v svoji »Staat- und Kirchengeschichte des Herzogt. Steyermark«, IV. (Graz 1786), str. 414, § 12. poroča o početku ptujskega konventa sledeče: »Um 9 Jahre später, als die Dominikaner, das ist, im Jahre 1239 kamen die

Minoriten auch nach Pettau wurden vom Herrn Ulrik Balsa von Pettau aufgenommen und unterhalten. Er liess ihnen ein Kloster zu Ehren der hl. Apostel Peter und Paul (samostan, ne cerkev!) bauen, und so lebten sie nur von Almosen bis 1399, da Herr Bernhard von Pettau sie mit besserem Unterhalte versah; dieser wird Bernhard III. Herr von Pettau gewesen sein«.

Toliko je pa Caesar vendar poznal zgodovino Ptujskih gospodov, da med njimi ni nobenega z imenom »Ulrik Balsa«, zato pravi v opombi b), da ta Ulrik ne spada v družino Ptujskih, torej je moral biti kak ptujski zasebnik (. . . er muss ein Privatmann von der Stadt gewesen seyn). Zgodovina Valzejev mu je očitno bila celo neznana, tudi ni pomislil, kako bi mogel takrat kak zasebnik na ozemlju Ptujkega gospoda, oziroma pod zemljiško in škofovsko nadoblastjo solnograškega nadškofa, ustanoviti in vzdrževati tak samostan. Sklicuje se na W e n d e n t h a l a »Monasteriologie« in tako pridemo do skupnega vira poročilom o ustanovitvi konventa po »Ulriku Balsa«. Marian (po zapiskih Wenden-thala) v svoji knjigi »Austria sacra« iz l. 1784., III., 6., str. 302—303 piše, da so se minoriti naselili v Ptuj okoli l. 1239, in jih je velikodušno sprejel ptujski gospod Ulrik Balsa. Čez nekaj let jim je prepustil v last za njih pozidano cerkev sv. Petra in Pavla, samostan in precej sveta. Živel so od milodarov raznih dobrotnikov, zlasti varihov maloletnih ptujskih gospodov, dokler jim ni 1399 Bernard Ptujski, »der letzte dieses Stammes«, za večne čase skupno z dominikanci podaril svojih posestev. Marian pravi, da so mu podatke poslali iz redovne provincialne kronike. Torej končno vsa ta poročila slone na provincialni redovni kroniki. Soglašajo v tem, da je konvent ustanovljen l. 1239, ali še prej in da ga je ustanovil Ulrik Valzejec.

Historična kritika mora tu zastaviti vprašanje: Na kake vire se opirajo vsa ta poročila in so-li ti viri pristni in zanesljivi?

Da navedeni pisatelji ne navajajo virov, je nekoliko umljivo, ker so njihova dela bolj splošnega značaja in niso imeli namena »ex professo« se pečati z zgodovino tega konventa. Marian pa navaja vir: provincialno kroniko, torej smo zopet tam, kakor prej navedeni Friess. Poznejša poročila se skoraj doslovno ujemajo z Marianom, dasi ga kot vir navaja le Jul. Caesar Aquilinus.

Kako malo zanesljivi so ti podatki iz samostanskih kronik in kako nekritično uporabljeni, nam podaje uprav nazoren vzgled Marian sam pri samostanu studeniških dominikank. Med posebnimi dobrotniki tega samostana omenja celjske grofe Hermana star. in mlajšega ter Viljema, bratovega sina, ki so svoja darila slovesno potrdili za časa papeža Gregorija IX. in cesarja Friderika II.: »... worüber auch von den damaligen

Grafen zu Cilli, Hermann dem älteren und jüngern, Wilhelm des Bruders Sohn de feyerliche Bestätigung mit öffentlichen Urkunden unter Papst Gregor IX. und Kaiser Friedrich II. geschah«. Imenovani celjski grofje so živeli koncem 14. in v prvi polovici 15. stoletja, Gregor IX. in Friderik II. pa seveda v 13. stoletju, a ta razdalja ni motila ne Mariana, ne tistih, ki so mu te podatke poslali, spraviti jih vse skupaj pod en časovni klobuk!

Ozreti se nam je še na dva rokopisa, ki se »ex professo« pečata z zgodovino ptujskih minoritov. Simon Povoden je l. 1820. v svojem obsežnem rokopisu »Bürgerliches Lesebuch« na str. 455 zapisal, da je minoritski samostan postavil Ulrik Balsa in da je takrat (1820) stal že 580 let, torej bi bil postavljen l. 1238/39. Na str. 398 izrecno pravi, da je njih pravi ustanovitelj Ulrik Balsa ali von Balsee, ki jih je 1239 zelo dobrotno sprejel, jim postavil začetkoma majhen samostan pri cerkvi sv. Petra in Pavla ter jim potem oboje izročil v last. To močno diši po Marianu in dr. Pozneje je Povoden spisal, kakor smo že omenili, še posebno monografijo o zgodovini minoritskega konventa v Ptuju pod naslovom: »Geschichte des uralten Seraphischen Minoriten Klosters in Pettau«. Rokopis je sedaj v deželni arhivu v Gradcu, št. 817. Uvodoma zagotavlja, da ni izmišljeno (erdichtet), kar tu pripoveduje, temveč je poiskano in pobrano iz »samostanskega prahu«. Tudi tu ponavlja, da je samostan nastal okoli l. 1239., cerkev sv. Petra in Pavla pa še nekoliko prej. Za maloštevilne menihe, ki so došli iz Italije, je postavil Ulrik Balsa-Wallsee majhen samostan ter jim ga poklonil s prostorom vred. Za njih vzdrževanje je porabil znaten del svojega premoženja, bil je namram njim zelo radodaren, vendar ne on ne Friderik I.(!) jim ni dal kakega posestva, od katerega bi mogli živeti, temveč živeli so od milodarov blizu 160 let, zlasti od varihov mladoletnih ptujskih plemičev.

Priznavamo zasluge marljivega zbiratelja naših starin, a Povoden bi bil znatno dvignil veljavo svojemu spisu, ko bi bil nekoliko bolj konkretno navedel, kaj je našel in pobral »v samostanskem prahu«. Tako pa njegovo izvajanje o početku konventa ponavlja le Mariana. Velikanske vrednosti bi bilo, ko bi med drugim z zanesljivim virom dokumentiral svojo trditev, da so prvi menihi došli iz Italije. O tem ne govori noben vir, temveč je ali Povodnova domneva, ker je sv. Frančišek v Italiji ustanovil svoj red, torej so iz Italije došli prvi menihi v Ptuj, ali pa je to bila samostanska tradicija, ki je nastala na isti način in ima ravno toliko veljave, kakor tradicije raznih hrvatskih samostanov, da je sam sv. Frančišek došel v Zagreb, na Reko, Sušak, v Zader, Split, Dubrov-

nik. Dejstvo je le, da se je v jeseni 1212 izkrcal nekje na dalmatinski obali, izključeno pa je, da bi bil posetil vsa imenovana mesta.⁴⁾

Znak popolnega nepoznavanja zgodovine Ptujskih in Valzejcev je, če P. govori o Valzejcu kot kakem gospodarju v Ptujju že l. 1239.

Nekoliko bolj kritičen je E d u a r d D a m i s c h, ki je v l. 1857. sestavil spis »Beiträge zur Geschichte des Klosters und der Kirche der Minoriten zu Pettau«. (Rokopis je v dež. arhivu v Gradcu št. 315.) Od str. 1—69 podaje zgodovino samostanske cerkve, od 73—159 pa konventa. Najprej govori splošno o ustanovitvi Frančiškovega reda, potem o sporih v področju tega reda in šele na str. 80. prestopi na zgodovino ptujskega konventa. Tukaj priznava, da ni mogoče točno dognati, po čigavi inicijativi in katerega leta v 13. stoletju so minoriti došli v Ptuj. »Pripoveduje se,« da so došli l. 1230., redovni direktorij je imel letnico 1239, Schmutz stavi početek v l. 1329., kar označuje Damisch kot tiskovno ali pisateljevo pomoto.⁵⁾ Nje mu se zdi verjetno, da se je to zgodilo med l. 1230—1239. Glavna opora za to trditev mu je znani avstrijski historiograf Wolfgang L a z i u s, ki je v drugi polovici 16. stoletja videl v minoritski cerkvi spomenik Friderika Ptujškega (po njegovem III.). Ta Friderik pa je še živel l. 1258. in je umrl v prvem četrstoletju druge polovice 13. stoletja. Torej je cerkev morala nastati še pred njegovo smrtjo in je že takrat imela pravico, pokapati lajike, kar je sicer bila le last župne cerkve. To pravico je mogla dobiti le kot samostanska cerkev.

Damisch zato misli, da je bila pomota v nekem napisu na sklepčni steni ob slavoloku, po katerem bi cerkev stala l. 1676. že 400 let, torej bi bila postavljena okoli l. 1276.

Toda njegovo sklicevanje na Laziusa ne drži. Lazius govori o ptujskih gospodih kot deželnih maršalih v svojem delu »De Gentium aliquot migrationibus« libri XII (Francôfurti 1600) na str. 190 in tu pravi o K o n r a d u in B e r n a r d u, med 1303—1324, da sta pokopana pri minoritih, pa ne v Ptujju, marveč na D u n a j u! Sicer pa tudi Lazius

⁴⁾ Mandić dr. Fr. Dominik v »Novi reviji« 1926, br. 3—4, str. 223—229. Odgovor Iz. Kršnjavega istotam VI, br. 1 (1927), str. 74—75.

⁵⁾ V zv. III. str. 122 pravi Schmutz, da so minoriti došli v Ptuj že l. 1241. in so živeli od miloščine; 45 let pozneje, namreč 1286, so jim pozidali cerkev, sedanih prezbiterij. V pravem pomenu pa je ustanovil samostan šele l. 1329. Friderik Ptujski, ali po drugih Ulrik Valzejec. To ustanovo je potem Bernard Valzejec (!) pozneje pomnožil. Tudi uradnik, ki je l. 1796. sestavil popis razpuščenega dominikanskega samostana, imenuje Bernarda Valzejca, v resnici je pa Bernardova sestra Elizabeta bila mati Ulrika Valzejca.

ni zanesljiv, ker pravi o l. 1438. umrlem zadnjem Ptujčanu Frideriku, da je bil pokopan pri minoritih, v resnici pa je bil pokopan pri dominikancih, v 6. knjigi pa pravi, da so se Ptujski imenovali tudi Valzejci, kar je brez vsake podlage.

Damisch je končno tudi uvidel nesmiselnost trditve, da bi bil Ulrik Valzejec (Balsa) l. 1239. ustanovil samostan; njegov sklep pa je napačen, češ, samostan je obstojal že davno prej, ko je Rudolf Habsburški spravil Valzejce iz Švabskega na Štajersko.

Pretresti nam je sedaj dve stvari: 1. časovno določitev, da je samostan nastal okoli l. 1239. in 2. da je ž njegovo ustanovitvijo v zvezi Ulrik Valzejec.

1. Niti enega trdnega pozitivnega dokaza ni, da bi bil samostan nastal med l. 1230—1240. Do l. 1290. se konvent v listinah nikjer ne omenja. Vsekako je čudno, da blizu 60 let viri popolnoma molče o njem. Ta argumentum »ex silentio« ima kajpada le relativno vrednost, ker historični viri o marsičem molče, pa je vendar obstojalo v dotični dobi. Toda so gotove okoliščine, v katerih se o minoritih ne bi moglo molčati, ako bi bili v Ptujju že pred letom 1250. Ako bi kdo rekel, da minoriti kot začetkoma zelo strog red niso smeli sprejemati večjih daril in niso posegali v javne zadeve in jih zato listine ne omenjajo, je odvrniti, da so l. 1230. uvedeni dominikanci bili tudi zelo strog red in vendar jih opetovano srečavamo v listinah 13. stol.

Če upoštevamo takratne cerkveno-politične okoliščine, je izključeno, da bi bil minoritski konvent ustanovljen »istočasno« ali približno v tistem času, kakor dominikanski (1230). Dominikanski samostan je bil ustanovljen zlasti po prizadevanju solnograškega nadškofa Eberharda II. A prav v tem tiči razlog, da minoritski samostan ni bil takrat ustanovljen, t. j. za vlade Babenberžanov.

Solnograško nadškofijo je od l. 1200. do 1. decembra 1246. vladal nadškof Eberhard II., eden najznamenitejših solnograških nadškofov. L. 1230. sta patrijarh Bertold oglejski in nadškof Eberhard posredovala, da je prišlo 23. julija do miru v S. Germano med papežem Gregorijem IX. in cesarjem Friderikom II. Med posredovalci je zavzemal odlično mesto tudi dominikanec Gualo. Istega leta je spravil Eberhard dominikance v Ptuj. Mir med papežem in cesarjem pa ni dolgo držal, že od l. 1236. so razmere postajale vedno bolj napete in končno je cesar 20. marca 1239 bil ponovno izobčen. V velikem boju med papežem in cesarjem Friderikom II. je Eberhard stal odločno na strani cesarjevi ter je vsled tega zapadel celo v izobčenje in v njem ostal do smrti. Nasprotno je pa znano, da so minoriti bili odločno na strani papeževi, torej ni umljivo, da bi bil nadškof naselil ali dovolil naselitev svojih nasprotnikov v Ptujju in to

baš l. 1239., ko se je razvnel boj. Brez njegovega dovoljenja kot škofa in zemljiškega gospoda pa se ustanovitev konventa ne bi mogla izvršiti.

Ako bi bil nadškof Eberhard istočasno z dominikanskim samostanom ali vsaj nekaj let pozneje ustanovil ali dal ustanoviti v Ptujju še minoritski samostan, se mora vendar vprašati, kak povod je bil za to ustanovitev? Dominikanski in minoritski red sta sicer različna v marsičem, končno sta pa oba beraška redova in po svojem namenu zelo sorodna. Solnograški nadškof je 1230 ustanovil v Ptujju dominikanski samostan, da bi pobijal krivoverstvo ter moralično in intelektualno dvigal ljudstvo, je vendar čudno in neumljivo, da v malem Ptujju, tik ob meji solnograške vladikovine kmalu potem ustanovi še minoritski samostan, bolj ali manj z enakim ciljem. Ali so se med tem dominikanci izneverili svojemu namenu? To je za tisti čas izključeno, ker red se je takrat držal svoje stroge discipline, šele proti koncu 13. stoletja se opaža neko popuščanje. Red ima v sredini 13. stoletja na Spodnjem Štajerskem veliko odličnih pristašev, znak, da je bil zelo čislán. Čemu še torej eden beraški red v malem Ptujju? Gradec je bil v 13. stoletju nedvomno večje mesto kakor Ptuj, tam je ustanovljen najprej minoritski samostan (pred 1239), a dominikanski šele za Friderika III. ok. 1466, pač pa je dominikankam Ulrik Valzejec že 1307 ustanovil samostan v Gradcu. Za časa nadškofa Eberharda II. je torej bolj ali manj izključeno, da bi bil takrat ustanovljen minoritski samostan. L. 1246. sta sledila drug za drugim dva važna dogodki v štajerski zgodovini: 15. junija je padel zadnji Babenberžan Friderik Bojeviti, 1. decembra pa je umrl nadškof Eberhard. Za deželo nastopijo težki časi. Začne se borba za babenberško dediščino, a tudi v solnograški cerkvi nastopijo veliki neredi.

Okoli l. 1250. so ptujsko mesto obdali z obzidjem. Pri tej priliki so meščani hoteli dominikanski samostan pustiti zunaj mestnega obzidja, le na energično zahtevo Hartnida Ptujjskega so vzeli samostan v mestno obzidje. O minoritskem samostanu ni ob tej priliki niti govora. Dejanski je ta samostan bil pozneje znotraj mestnega obzidja, ako bi bil obstajal že 1250, bi vendar bilo čudno, da bi enega meščani vzeli v svoje obzidje, drugega pa hoteli izključiti.

Po l. 1250. zavlada v rimsko-nemški državi in posebej na Štajerskem brezvladje. Štajerski vladajo nekaj časa Ogri, potem Otokar Češki, končno po l. 1276. zavladajo Habsburžani. V tem času zavlada tudi v solnograški cerkvi nekako brezvladje. Rim je po smrti Eberhardovi samolastno imenoval za nadškofa Burcharda, stolni kapitol pa je na podlagi svoje stare pravice izvolil za nadškofa Filipa, sina koroškega vojvoda Bernarda II. in Jute, hčeri češkega kralja Otokarja I. Končno je Rim pustil pasti Burcharda in potrdil Filipa. Ta sicer potrjeni, a nikdar po-

svečeni in nevredni nadškof je ptujskim dominikancem l. 1249. v Lipnici in 1254. v Brežah potrdil pravico, pridigovati v njegovi škofiji, imenuje jih »večjo luč« in pravi, da gredo kakor ovce med volkove, med divja in neznana ljudstva. L. 1255. je tudi splošno minoritom dovolil, da smejo v njegovi nadškofiji pridigovati in spovedovati ter dajati male odpustke po 20 ali 30 dni. Za potrebno je smatral, pravi, poklicati minorite k sodelovanju v dušnem pastirstvu, da bi po njih opravil, česar sam ne zmore. Filip se sploh ni brigal za duhovne zadeve, pač pa je hotel s tem pridobiti na svojo stran oba beraška redova, ki sta takrat imela pri ljudstvu in plemstvu velik ugled. Če pravi nadškof, da je poklical minorite k sodelovanju, to seveda ni tako umeti, kakor bi on bil spravil minorite sploh v škofijo, temveč to se nanaša le na podelitev imenovanih dušno-pastirskih pravic. O ptujskih minoritih ni govora tu. Listina je izdana v Heunburgu na Koroškem. Ako bi bil ptujski minoritski samostan takrat že obstojal, bi bil pač ohranil prepise splošno se glasečih listin in če bi mu kopije zgorele, bi si oskrbel nove, ker jih je potreboval v pogostnih sporih s svetno duhovščino, kakor se je ohranila izvirna kopija bule papeža Bonifacija VIII. iz l. 1300., s katero je dovolil minoritom v obče, pokopavati lajike v njihovih cerkvah.

L. 1256. je bil za nadškofa izvoljen sekovski škof Ulrik, ki je izročil Ptuj Ogrom, nadškofijske stolice pa dejanski ni mogel nastopiti in se je 1265. odpovedal. Potem je od 1265 do 1270 bil nadškof šlezijijski vojvoda Vladislav, za njim pa (1270—1284) Friderik II., ki je znatno pomogel Rudolfu Habsburškemu do zmage.

Izključeno je, da bi se bili v teh viharnih časih minoriti naselili v Ptuj. Sicer sta Bela IV. in Otokar Češki iz političnih razlogov bila naklonjena mendikantom, ker sta si jih hotela pridobiti za pristaše, in sta tudi oba ptujskim dominikancem potrdila njihove pravice ter jih vzela v zaščito. O ptujskih minoritih zopet ni govora.

Po zmagi Rudolfa Habsburškega l. 1276. nastopijo razmere, ki so bile ugodne za ustanovitev minoritskega samostana v Ptuj. Iz občne cerkvene zgodovine je znano, do so bili minoriti goreči pristaši Rudolfa Habsburškega. Tudi dominikanci so bili njegovi pristaši, vendar v Ptuj so dominikanci preživeli dobo ogrske in češke vlade. Malo let poprej so Mongoli opustošili Ogrsko ter vničili tudi dominikancem njih samostane; zatočišče jim je bil potem najbližji Ptuj. Tako je verjetno bilo še ob Rudolfovi zavladavi kaj Ogrov v ptujskem konventu. Temu je bilo treba najti protiutež.

Situacija je bila torej ta-le: nadškof Friderik II. je odločen pristaš Rudolfa Habsburškega, njegov ptujski ministerijal je bil eden glavnih zarotnikov proti Otokarju Češkemu in sobojevnikov Rudolfovih, mino-

riti so bili pristaši Rudolfovi, kaj je bilo bolj naravno, kakor spraviti v o b m e j n i Ptuj zanesljive Rudolfove pristaše-minorite.

Po vsem tem je torej edino utemeljeno, postaviti začetek ptujskega minoritskega samostana med l. 1271—1280, vsekako pa pred 1290. Friess je povzel iz provincijalne kronike, da se je l. 1280. vršil v Ptuju provincijalni kapitol minoritskega reda. Ta kapitol se sicer v nobenem znanem dokumentu ne omenja. Denimo, da je kronist črpal iz kakega zanesljivega vira, potem bi začetek ptujskih minoritev lahko postavili med 1276—1280. Bilo bi celo umljivo, da se je kapitol 1280 vršil baš v mestu nove redovne naselbine. Damisch pa poroča (v navedenem rokopisu str. 81), da je l. 1285. samostan kanonično vizitiral solnograški nadškof Rudolf. Očividno mu je bilo neznano redovno cerkveno pravo, da samostane vizitirajo le redovni predstojniki, škofje le v izjemnih slučajih kot posebni pooblaščenca apostolske stolice.

2. Kako in kdaj so prišli Valzejci v stik s Ptujem in ptujskimi gospodi?

Njih domovina je bila na Š v a b s k e m, v današnjem virtemberškem mestu Waldsee. Kot bojovníki Rudolfa Habsburškega proti Otokarju Češkemu so prišli prvič v avstrijske dežele. Ker Habsburžani niso zapuili domačemu plemstvu, so privabili v Avstrijo in na Štajersko mnoge plemenite rodovine iz nemških dežel. Ena najodličnejših takrat priseljenih rodovin so bili Valzejci, ki so se na avstrijskih tleh razširili v štiri panoge. Po smrti deželnega notarja Henrika Admontskega 1297 je vojvoda Albreht imenoval Ulrika I. Valzejca za deželnega glavarja. Poprej sploh Valzejcev ni bilo na Štajerskem. Trditve, da bi kak Ulrik Valzejec že l. 1239. ustanovil ptujski minoritski konvent, je brez vsake podlage in niti ne zasluži, da se natančneje zavrača. Do konca 13. stoletja sploh ni sledu, da bi bili Valzejci prišli v kak ožji stik s Ptujem in njegovimi gospodarji. Šele Ulrik II. iz graške linije je pred svojo smrtjo l. 1359. napravil obletnico tudi pri ptujskih minoritih.⁶⁾ Z Eberhardom VIII. je l. 1363. izumrla graška linija ter so po njem dobili znatna posestva grofje Soneški (Celjski) in gospodje Ptujski. Še v ožje stike s Ptujskimi je prišla valzejska linija Enzesfeld-Drosendorf. Janez II. te rodovine († 1370) je imel za ženo Elizabeto Ptujsko in ž njo sina Ulrika (IV.), s katerim je tudi ta linija l. 1400. izumrla. Elizabeta je bila sestra Bernarda, Friderika in Hartnida Ptujkega, ki so bili še maloletni. Friderik in Hartnid sta najbrž zgodaj umrla, Bernardu je bil Ulrik Valzejec varih in ga je popolnoma pridobil zase. Ker je bil Bernard slaboten in ni pričakoval potomcev, je za slučaj, da umrje brez po-

⁶⁾ Doblinger Dr. Max, Die Herren von Walsee. Wien, 1906, str. 129.

tomcev, sporočil svojemu nečaku Ulriku Valzejcu deželno maršalstvo štajersko in s tem združeno graščino F r a m, potem solnograške zajme Ptuj, Ormož, Vurberg in Središče.⁷⁾ Svojo lastno posest v Halozah pa je sporočil ptujskim dominikancem in minoritom kot skupno last. Med pričami je na prvem mestu naveden Ulrik Valzejec, ki je kot glavni dedič imel pač pri tem darilu važno besedo. V tem imamo ključ, kako je prišel Valzejec med ustanovitelje ptujskega minoritskega samostana. Nekdo je pogledal začetek in konec listine Bernardove in ob koncu videl na prvem mestu Ulrika Valzejca, pa ga je napravil za ustanovitelja!

Velike važnosti za najstarejšo zgodovino ptujskega konventa je naslednji odstavek v reverzu gvardijana Filipa von Tulln k sporočilu Bernarda Ptujkega, ki ga je izdal na Ulrikovo (4. jul.) 1399: »... die grosse begir lieb vnd andacht So die Edlen vnd genedig Herrn von Pettaw seliger gedeichtnus gehabt haben zu vns vnd vnser Chloster Minor Brueder Orden zu Pettaw, das sew von newerding daselbs gestiftt vnd gepawt habent vnd daz zu das mild Almosen das sew vns vnd vnserm Chloster lanng Jar her willigklich vnd vnverzogenlich all Jar Jerlich zu Recht Zeit an alln abgankh mildiklich gegeben vnd geraicht haben«.

Izvirna listina s tem odstavkom sicer ni ohranjena, ohranjena je pa kopija v »Copialbuch« iz l. 1414/6, oziroma 1460 (sedaj v deželnem arhivu v Gradcu št. 3793). O pristnosti te kopije ni dvomiti. Za določitev časa, kdaj je ustanovljen ta samostan, nam sicer ne daje pojasnila, pač pa izrecno izpričuje, da so konvent ustanovili Ptujski gospodje in tako so odkloniti kot neutemeljene bajke vsa poročila raznih zgodopiscev o Ulriku Balsi ali Valzejcu, kot ustanovitelju ptujskih minoritov.

Ostala vsebina, da so Ptujski dolga leta leto za letom dajali miloščino in vse potrebno, ne nasprotuje našemu sklepu, da je konvent bil ustanovljen med l. 1276—1280. Dobrih sto let se že lahko šteje za »dolga leta«.

V srednjem veku je znana stvar, da so raznim napravam, zakonom in uredbam skušali dati čim višjo starost, hoteč s tem dvigniti njih veljavo. Med dominikanskim in minoritskim samostanom v našem malem Ptuju se je večkrat pojavljala neka rivaliteta. Ker je dominikanski samostan bil nesporno ustanovljen 1230, ni smel glede starosti veliko zaostati za njim minoritski samostan. Tako se je izcimila — dokaj pozna — tradicija, da je ta samostan nastal l. 1239. ali celo 1229., še prej ko dominikanski!

⁷⁾ N. d. str. 151.

II. Regesti iz starejših ustanovnih listin. Podatki o cerkveni stavbi.

1328 v pondeljek na večer sv. Mateja gvardijan Jakob von Tyrna izda reverz, da je Herman von Lindaw (Lendava?) s svojo ženo Ano, hčerjo Janeza z Mute sporočil konventu za obletnico vinograd »Smech« (najbrž v današnjem Mestnem vrhu). Ta vinograd so minoriti s privoljenjem predstojnikov in dariteljevih bližnjih sorodnikov prodali in kupili drugo zemljo. Konvent se pa obveže, na večne čase opravljati obletnico in moliti za dušo ustanovitelja. Ta obletnica se ima opraviti v nedeljo pred Jurjevim. Mora se s pridižnice oznaniti, na predvečer opraviti vigilije, v pondeljek potem se opravi peta mrtvaška maša in toliko tihih maš, kakor je mogoče. Vsako nedeljo, ko se moli za rajne, se moli tudi za oba ustanovitelja. Da bodo minoriti res to izpolnjevali, na to naj pazi Ptujski gospod ali njegov upravitelj, pa mestni sodnik in svetovalstvo.

10./6. 1329 umrla cesarica Elizabeta je sporočila tudi ptujskim minoritom 3 funte fenigov.

8./2. 1360 Friderik (I.) Celjski napravi s svojo ženo Dimuto obletnico pri ptujskih minoritih.⁹⁾

1364 Ptuj, prvo sredo po Urbanovem sporoči Sundel von Weingartsbüchl z ženo Nežo konventu letnih 20 dobrih dunajskih fenigov, ki se izplačajo vsako leto na Mihelovo. Zastavita zato svoj vinograd s tiskalnico, kletjo in drugimi pripadki. Ako bi on prej umrl, uživa vinograd do smrti žena in plačuje letno 20 f., po smrti obeh postane vinograd last konventa, ki ga lahko obdrži, zamenja ali proda.

Med najstarejše ustanovitelje minoritskih zadušbin spadajo vitezi Pesničarji.⁹⁾ L. 1368. v torek po Telovem (13. junija) je Janez Pesničar potrdil, da je njegov oče Götslein (Gondel) sporočil ptujskim minoritom pet mark za letno zadušnico, njegov tudi že rajni brat Herman je pa dodal še tri marke. On sam (Janez) se obveže plačevati ta znesek samostanu od svojih posestev ob Ščavnici (»Czeynitz«) in Brengovi (»Prangaw«) v Slov. goricah. Sedemdeset let pozneje, 1438, je zopet Konrad Pesničar ustanovil pri minoritih dnevno sv. mašo in obletnico.

Isti je 22. julija 1461 ustanovil pri minoritih 4 obletnice ob kvatrah in povrh večno luč pred Marijinim oltarjem, kjer je želel biti pokopan.¹⁰⁾

⁹⁾ Mitteilungen d. H. V. f. St. V, 238. Listine so večinoma v starem prepisu (1460) »Copialbuch« v deželnem arhivu v Gradcu št. 3793 s pripombo »Geschenk des Minoritenklosters zu Pettau an das Archiv 1890«.

⁹⁾ O njih gl. Časopis 1912, str. 1—41.

¹⁰⁾ Gl. natančneje n. m., str. 16.

Za to ustanovo je njegov sin Ulrik 15. januarja 1469 prepustil samostanu »Purgkstatt« v župniji Sv. Marjete. Kraj s tem imenom dandanes v šmarjetski župniji ni znan.

1387 v pondeljek po Vnebohodu določi Hans (prav.: Haug-Hugo) Devinski (von Dibein) stotnik na Kranjskem in jerob ptujskih maloletnih otrok, da se minoritom da letno tista mera žita, ki se imenuje »Becken-Viertl« in za obletnico 2 funta dobrih dun. fenigov.

Naslednji dve ustanovi sta važni radi tega, ker nam podajeta zanesljive podatke o cerkveni stavbi, katerih doslej, kakor se zdi, nihče ni upošteval.

V nedeljo »Invocavit« 1. postno 1390 sta gvardijan Henrik von Wels in konvent potrdila, da je neki Jakob Gwantler, »mož stare mežnarice« in meščan ptujski ustanovil večno obletnico za sebe, svoje prednike in potomce ter je dal minoritom 10 funtov fenigov, da so mogli v svoji revščini z lesom presvoditi in pokriti (das langhaws getzimmert vnd gedeckt) glavno ladijo v cerkvi. Torej je cerkev bila najbrž malo prej postavljena, dogotovljena pa še menda ni bila, ker še leta 1404. je gvardijan Henrik dal potrdilo, da je Marjeta, vdova po Nikolaju Bistriškem darovala konventu 10 funtov dobrih dunajskih fenigov, ki so jih porabili za stavbo cerkve (die wir vnserm gotshaws zu pettau mit pa w wissenleich angelegt habn). Zato so pa prevzeli obveznost, opravljati obletnico za imenovanega Nikolaja. Mogoče je seveda, da je denar bil izročen in porabljen že prejšnja leta, a je pismo o ustanovi bilo izdano šele tega leta. Sicer je tudi mogoče, da so še l. 1390. do 1404. kaj zidali. Raisp (Pettau 112) pravi, da je prezbiterij v minoritski cerkvi dal postaviti že l. 1360. Friderik IV. Vira za to trditev pa ni navedel.

Manj določna glede stavbe je naslednja ustanova: V pondeljek po Matijevev, v postu l. 1407. je gvardijan Janez von Reichenhall potrdil, da je konvent dobil 10 funtov dobrih dun. fen. od Petra Pöltla, Ulrika Lazzleina in Janeza Satlerja, meščanov ptujskih, katere so naložili v prid cerkve (die wir vnserm gotshaws zu pettau ze nutz wissenleich angelegt habn). Ni jasno, so li ga porabili za stavbo ali drugače naložili. Verjetno je prvo, ker nalaganje glavnic v današnjem pomenu takrat ni bilo običajno. Obvezali so se, opravljati večno obletnico za Ulrika Šlika (menda kakega sorodnika prej imenovanih), mesarja in meščana v Ptuju, osem dni pred Binkoštni; na predvečer se pojo vigilije, med katerimi mora goreti osem sveč, zjutraj se opravi peta mrtvaška maša in toliko tihih, kakor je mogoče. Ob nedeljah morajo s pridžnice z ljudstvom zanj moliti. Ako bi to zanemarili, plačajo ptujskemu špitalu ½ funta dun. fenigov.

P. Polonijo piše v navedenem članku, da je minoritski samostan s cerkvijo vred l. 1684. pogorel. Res je, da je 8. maja t. l. nastal v Ptujju grozen požar, ki je trajal tri dni in tri noči in upepelil vse mesto. Slekovec pravi, da sta ostala le oba samostana, dominikanski in minoritski.¹¹⁾

G. Polonijo je to povzel iz samostanske Pečkove kronike. Vsekako je samostan nekdanj pogorel. To kažejo debele plasti ogorkov, ki so jih našli pri popravilih l. 1926. Na neki požar spominja mramornasta plošča, sedaj vzdana v podpornik na samostanskem dvorišču. Na plošči je vklesan običajen frančiškanski grb (križ in prekržani roki), ob njem Peter in Pavel, spodaj pa napis: Ignis consumpsit sedes, sed Petra paravit, Et Petri Pavli cura secreta Tegit.

MDCXVIII (1619).

Ta plošča je bila do lani shranjena v samostanu, toda njen napis se ne nanaša na požar samostana samega. Povoden namreč poroča (Bürgerl. Lesebuch str. 242), da je ta plošča bila vzdana v hišo št. 138 (po takratnem štetju), ki je bila last samostana. Leta 1619. je torej pogorela ta hiša, ne pa samostan, vsaj iz napisa se to ne sme sklepati. To je treba ugotoviti; ker je plošča sedaj vzdana v samostanski zid, bo za naprej vsakdo mislil, da se nanaša na samostanski požar.

O požaru l. 1684. pa navaja Povoden neki zapisek v minoritskem samostanu, ki ga je on videl in se je glasil: Hoc anno 1684 die 8-va Maji civitas Pettoviensis praeter nostrum et Dominicanorum conventum totaliter incinerata fuit. Gotovo se je Slekovec opiral na Povodna.

Da leta 1684. samostan ni pogorel, sledi tudi iz dolge zgodovine zidanja in popravljanja pri cerkvi in samostanu v 17. in deloma še v 18. stoletju. Dotične pogodbe z raznimi mojstri je Damisch še imel v rokah in je podal obsežen pregled o napredovanju stavbenih del. Za našo stvar so važna dela, ki so se izvršila po l. 1684. O kakem požaru ni govora, dela se normalno nadaljujejo, kakor so dopuščale razmere. L. 1686. je bila cerkev za 9 čevljev povišana in **obokana**. Do tega leta je torej imela cerkev v ladiji lesen strop, kakor večina naših starejših cerkev. Da so jo mogli obokati, so jo morali tudi primerno povišati. Da cerkev l. 1684. ni pogorela, je razvidno iz tega, ker so se l. 1688. pogodili z mariborskim tesarskim mojstrom Vidom Pirkerjem, naj v zvoniku odstrani staro ostrešje in stole za zvonove ter napravi vse novo iz relovega in hrastovega lesa. Če bi bila cerkev l. 1684. pogorela, bi čez štiri leta ne odstranjali starega ostrešja. Napačno je mnenje, da bi bil sedanji prezbiterij prvotna cerkev, ladija pa prizidana šele v 17. sto-

¹¹⁾ Škofija in nadduhovnija v Ptujju, str. 127.

letju in bi gotski slavolok med ladijo in prezbiterijem predstavljal staro pročelje, oziroma okvir glavnih vrat, izbit bi bil le tympanon. Damischu, ki zastopa to mnenje, se čudno zdi, da ni našel nobene listine, iz katere bi se razvidelo, kdo je pozidal glavne zidove ladije. Razumljivo, ker zidovi so najbrž stari, pač pa je morda ladija bila podaljšana proti ulici. Pevski kor je bil postavljen l. 1687., istega leta so bile nabavljene orglje in napravljen križni hodnik. O pročelju pravi Povoden, da je bilo dogotovljeno l. 1689., napis na pročelju pa ima letnico 1691. Dne 22. nov. 1689 so sklenili pogodbo z zidarskim mojstrom Merlinom v Lugano, da dokonča zidarska dela na cerkvenem pročelju in v znotranjosti samostana od Velike noči 1690 do 13. nov. i. l. Menda je bilo delo končano šele 1691. L. 1685. je bil prezbiterij po priliki v sredini prezidan in sprednji del (apsida) porabljen za zakristijo in nekako v sredini višine napravljen nov obok, ki nosi letnico 1685.

Prezbiterij s svojimi rebresi, služniki in kapiteli je krasen spomenik rane frančiškanske gotike, ki je pri nas zelo redka, a je imela velik vpliv na našo stavbeno umetnost v bivših avstrijskih deželah.

Kapelo sv. Antona na severni strani ladije je dal postaviti baron Anton Curti, rogaški graščak, l. 1677., loretsko kapelo je dal postaviti leta 1687. borski graščak grof Jurij Friderik Sauer.

Krasno samostansko poletno obednico je bojda poslikal samostanski frater Rupert Vallauer 1693, ki je umrl še istega leta. Omenja ga listina, vložena l. 1687. v zvonikovo jabelko 1688. (Samostanska kronika.)

Pri popravilih 1926 se je tudi dognalo,¹²⁾ da sedanji samostanski zid v nekaterih delih sestoji iz treh vsporednih zidov, ki ima vsak svoj omet. Našel se je tudi prvotni ogel, s katerim se je končavalo poslopje. Samostan je prvotno moral biti majhno in le pritlično poslopje, pozneje so na staro zgradbo postavili nadstropje in pritlični zid pojačali s tem, da so ob njem postavili še eno steno; ko so napravili drugo nadstropje, so pritlični zid pojačali še s tretjo steno. Blizu tal se je v južnem zidu našlo še gotsko okence, 1—2 m. pod sedanjo površino samostanskega dvorišča pa stari dvoriščni tlak. Pri natančnejši raziskavi bi se še morda dal dognati prvotni obseg samostana.

L. 1386. na Veliki četrtek (»am heil. Antlastag vor Ostern«) Nikola der Helbling, meščan ptujski, napravi pri minoritih ustanovo: obletnico z viglijami in svečano zadušnico v nedeljo po Lukeževem z zvonenjem vseh zvonov, tudi naj sicer molijo za ustanovitelja in njegovo žlahto. Zato sporoči vinograd v Janževcih (Janschendorf). Takratni gvardijan je bil br. Henrik von Welsimer.

¹²⁾ Ustno poročilo g. Polonija.

L. 1386., v pondeljek prvega postnega tedna podarita Henrik von Rauchenstein in Hugo Devinski (von Dibein), varuha nedoraslih otrok Ptujskega gospoda, minoritskemu samostanu, ki so ga predpredniki njih varovancev bili ustanovili, letnih 24 mark dobrih dun. fenigov za obleko, 24 četrtink (vierlinge) rži in 21 vedric mošta, da se more vzdrževati v samostanu 10 duhovnikov in nakupi obleka za novince. Morajo pa zato vsak dan pred slovesno mašo peti »Salve Regina« in moliti za Ptujске.

Hugo Devinski je kot varuh naslednjega leta 1387. v pondeljek po Vnebohodu še sam določil, naj se daje minoritom letno tista mera žita, ki se imenuje »Becken Viertel« in za obletnico dve marki dobrih dunajskih fenigov. Najbrže so oskrbniki za časa maloletnosti otrok pritrgovali minoritom običajne dajatve, ker so tudi dominikanci imeli slične sitnosti z grajskimi oskrbniki. — Med varuhi je bil tudi celjski grof, ki se pa tu ne omenja. Ker se varuhi niso pogajali med seboj, je nadškof Pilgrim 28. avg. 1387 izročil upravo mesta in gradu ptujskega Hugonu Devinskemu, zato je ta sam izdal to določilo¹³⁾.

Okoli leta 1386. so ptujski minoriti imeli že neko hišo v Radgoni in Radgona je takrat imela že šolo. Leta 1386., v četrtek (Pfingstag) kvartnega tedna v postu spričuje namreč Friderik Potzel, mestni sodnik v Radgoni, da so ptujski minoriti dali v zajem neko hišo v Radgoni Nikolaju »Schulmeister ze Rakespurg« proti najemnin, kakor je bila v Radgoni običajna, 60 dobrih dun. fenigov. Dotična hiša je stala poleg hiše Ruperta Schererja.

Ptuj, 12. marca 1399 sporoči Bernhard Ptujski za slučaj, da izumre njegov rod, minoritom in dominikancem v skupno posest urada Podlehnik in Jesenice v Halozah.

Reverz o tem sporočilu je izdal gvardijan Filip Tulln na Ulrikovo 4. julija 1399. Ker je Bernard pozneje še dobil otroke, dve hčeri in sina Friderika, je njegovo sporočilo stopilo v veljavo šele po smrti Friderikovi (6. jan. 1438), ki je umrl brez otrok.

Sporočilo Bernardovo l. 1399. in njega dejansko prevzetje l. 1438., predpostavlja že velik preobrat v Frančiškovem redu. Trinajsto stoletje se lahko imenuje zlata doba tega reda, v 14. stoletju preživlja red težke notranje krize in disciplina polagoma popušča. Uboštvo v prvotni obliki sploh ni bilo mogoče, ko so nastali veliki konventi s šolami in z mnogoštevilnim redovništvom. Prvotne stroge predpise so papeži olajšali in tako je red polagoma smel dobivati v dar tudi nepremičnin...

L. 1412. »des nachsten Phintags nach dem Suntag Letare als man singt ze mittvasten« Albert Bistriški in Gertruda, njegova žena, hči raj-

¹³⁾ Kos v »Razpravah« I., str. 116.

nega Petra Dornerja, spričujeta, da je Gertrudina rajna mati Alhajda na smrtni postelji sporočila konventu sv. Frančiška pekarijo — »prottisch gelegen in der Stat Pettaw an der Schranken zwischen Mathe des pekhn vnd Friderich des Plochl prottisch vnd darzu ewigs Gelts 1 funt guter wiener phening vnd zehn phening auf Hannsen des Todler laws«.

L. 1424. 1. maja se zaveže gvardijan Matija v imenu konventa, da se bo za Hermana Turnerja in njegovo ženo ter dediče opravljal vsake kvatre obletnica, na predvečer pete vigilije, drugi dan zjutraj pa ena peta in ena tiha sv. maša. Zato dobi konvent dve kmetiji in devet veder vina v Hlaponcih.

Leta 1427. na velikonočni pondeljek dobi konvent po oporoki Urše Lienharda Druckburg osem funt. fenigov za nakup mašne obleke, mestna cerkev sv. Jurija pa za stavbo deset funtov fenigov. Župna cerkev se je dejanski tista leta popravljala in prezidavala, kakor kažejo še ohranjeni napisi.

Listina, izdana leta 1436., v soboto po Jernejevem, je deloma kupna, deloma ustanovna. Gvardijan Janez von Ens je namreč v imenu konventa kupil od Kristana Gundersbergerja neko hišo ob Grajeni med opekarno in hišo Petra Wagnerja. Hišo je imel v najemu neki Heinzl ter je plačeval od nje letno 70 fen., dva kopuna in dva dneva robote. Hiša je bila cenjena na 7 mark dun. fen., Gundersberger pa jo je prodal konventu le za 4 marke, preostanek se je smatral kot ustanova, da se naj redovniki spominjajo v molitvah njega in njegovih prednikov, ob nedeljah naj ga s pridržnice imenomoma imenujejo in z ljudstvom molijo zanj. Ako bi to zanemarili, mu plačajo po 1 marko kazni. Po njegovi smrti skrbi za izvršitev zemljiški gospod.

Zadnja ustanovna listina iz predluteranske dobe je od Hartmana Hollenecka. Ta je s svojo ženo Amalijo 15. junija 1491 napravil obletnico pri ptujskih minoritih »v čast presvete Trojice, device Marije, sv. Frančiška in vseh svetnikov« za pokoj vseh rajnih in v blagor vseh živih imena Holleneck. Minoritski gvardijan je bil takrat Konrad. Obletnica se je imela obhajati osmi dan po prazniku sv. Martina. Precej natančno je določen način, kako se naj opravlja ta obletnica in nam kaže takratne običaje. Obletnica se naj opravi približno s 24 duhovniki. Na predvečer se pojo vigilije ob mnogih gorečih svečah. Drugi dan je bila peta zadušnica in duhovnik, ki jo je opravljal, se je moral po evangeliju obrniti k ljudstvu ter ga pozvati, da moli za vse Holleneckerje. Na dan obletnice so morali tudi nahraniti sedem revežev in ob obletnici je morala celi dan in celo noč goreti večna luč — pač nad rodbinsko grob-

nico. Holleneckarji so gotovo pri minoritih imeli lastno grobnico, Povoden omenja nagrobni napis Vinka Hollenecka, ki je umrl leta 1428.

Za opravljanje te obletnice je sporočil konventu letnih 10 funtov fenigov, ki so se imeli izplačati ob Martinovem. Vknjiženi so bili pri graščini Majšperg. Ako bi on ali njegovi nasledniki zanemarili pravočasno izplačilo, plačajo za vsak zamujeni dan po 23 fen. In če sploh ne bi plačali, se naznani stvar deželnemu vladarju.

Potem naenkrat prenehajo stare zadušbine, poznejše listine vsebujejo le nakupe in prodaje, zamenjave in razsodbe raznih pravn. Konvent je po smrti zadnjega Ptujčana 1438 dobil Bernardovo volilo, obsežna zemljišča v Halozah in je vsaj na zunaj predstavljal premožnega vlastelina. Vsekako znači pridobitev Bernardovega volila preokret v zgodovini konventa. Ustanove kakor avtomatično prenehajo, sledijo pa nakupi in zamenjave, s katerimi se tu ne moremo pečati; gospodarska zgodovina konventa bi zahtevala posebno studijo.

Proti koncu 15. stoletja se je izvršil tudi znaten preokret v mišljenju in življenju plemstva in meščanstva, ki končno dozori v luteranskem pokretu, ko zlasti plemstvo rajši jemlje cerkveno lastnino, kakor da bi ustanovljalo zadušbine.

Iz poznejših zapiskov je omeniti za pravne zgodovinarje važna zadeva.

Leta 1528., dne 26. aprila se je vršil gorski zbor (Bergtaiding) pri Sv. Marjeti ob Pesnici (pač nižje Ptuja). Ta zbor je razsodil, da mora minoritski konvent vrniti neki vinograd »Gradišče« dedičem Kolomana Gaisserja, ti pa morajo dati konventu štiri štrtinjake vina. — Listina o tej razsodbi se je ohranila le v prepisu, katerega pravilnost je potrdil Primož Lupša, ptujski kapelan, duhovnik oglejske škofije z Laškega (trga), ki je ob enem vršil v Ptuj službo javnega notarja. 10. maja 1528 je Walter Lang (menda deželski sodnik) potrdil razsodbo gorskega zbora glede imenovanega vinograda¹⁴⁾.

To je dokaz, da so se gorski zbori še vršili tudi na Štajerskem početkom 16. veka.

Četudi je nastal ta samostan šele v zadnjem četrstoletju 13. veka, je vendar zelo važen za našo zgodovino. Velika reformna struja, ki izvira iz Frančiška in Dominika, je v naši deželi našla že v prvem stoletju odziv. Minoritski red v svoji prvotni strogosti in delavnosti je globoko segel v versko-nravno življenje širnih ljudskih množic.

¹⁴⁾ Damisch v svojem rokopisu, dež. arhiv v Gradcu št. 315, str. 110.

Vuzeniški urbarji.

Jos. Mravljak.

Urbar urada na Muti.

a) Trg Muta.

Vsakokratni tržki sodnik na Muti je dolžan plačati vuzen. graščaku letno »Ladtgelt, welches aber nit steur messig«. 10 fl 2 β 20 φ

b) Podložniki urada.

Kratice pomenijo: **h** = »hoba«, kmetija, **d** = »hofstat«, domec, **p** = »ode«, puša.

Pri Sv. Primožu I. nad Muto. (»undter den Linden«): Jernej Pogarelc — h, Blaž Pradman — h, Gregor Urjavc — h, Urban Plasenik — h, Jurij Šušik — h, Juri Podbonik — h, Erazem Schneider ima »Samo-dina« — pušo, Blaž Glavar — h, Ruprecht Salzer — h in še »Sauratina« — pušo, Ruprecht Podlipnik — h, p, Juri Krienčnik — h, razen tega še Hribernikovo hobo in Rožmanovo pušo, Gregor na Gumpoltovi hobi, Ruprecht Salzer še od Turnerjeve hobe, Linhart ob Bistrici — h, p, Klement Paradiž — d, Valentin Fielčnik — d.

V Radvanju: Juri Stuek — h, Ruprecht Ribič — h, Sep Rojak od »Knapenhuebe« in puše, Nikolaj Papertnik — h, Martin na Anderjevi hobi, Matej na Guponik puši, Ulrik Lube — h, Gregor Krامل — h, p, Valentin Herko pri Sv. Jerneju — h, ima tudi Urbalico pušo, Štefan Lesnik — h, Hans Parabal — d, Nikolaj Waldauer — h, Anton na Grobelnikovi hobi, Matej Hudmar (Hubner?) ab potoku — d, Martin Presil — h, p, Urban Vunčič — d, Lorenc Krامل — d, Juri Tertičnik — h, Martin Pfeifer — p, Luka Hudmar »an der Leüt« ima pašnik, Mertl ob Bistrici ima njivo, Peter Rebernik — d, Simon Pečnik — h, Matej Hober — d.

Drugi podložniki: Andrej Kaiser ob Dravi — h, Blaž Rivelnik ima pušo v Spodnji Gortini, Linhart Lasinik hobo v Gornji Gortini (»Görntall«), Urban Bartner na Muti plačuje od mlina in žage ob Bistrici 4 β, Vid ob mostu čez Bistrico pod Muto plača od mlina 4 β, Adam Rainpacher ima Rumplerjev mlin, domec in polje, Vid pri Sv. Petru (mogoče dan. Vajde?) — p, Adam v Ribičju — p, Juri Hamerschmid, »jezo Christoff am Perg«, ima 3 njive, »dise 3 äkher seyn mit denen von Eybeswald stritig«, Matej »unterm Haus« — h, Sebastian Levičnik ima njivo.

Skoro vsi ti podložniki plačujejo poleg denarja še tudi v naturalijah in sicer: pšenico, rž, oves, bob, več sirov, prasca ali ovco, kokoši in jajca. Upravnik ni imenovan, podložnikov je 49.

c) Nesvobodni,

ki ta čas bivajo v okolišu (našega) mutskega sodišča: Matej Weber, Hans Schneider, Luka »des Neyda (Vajde?) brueder«, Paul Schinter, Juri Zimmerman, Bartl Schneider in Hänsel »beim Herkho«, — zopet sami roko-delci.

č) Tlaka.

Podložniki urada na Muti so dolžni pokositi in posušiti otavo na vuzeniških grajskih travnikih, nadalje »verrichtens da Jad und Schnitt beyrn Schloss«. Tudi morajo pripeljati les in škodlje, kolikor se tega rabi pri popravilu grada, do Drave, odtod pa zvoziijo to vuzeniški podložniki v grad.

d) Colnina,¹⁾ (»Ordnund und Vectigal«),

kaj se ima plačati pri tej mitnici »von durchführenden Warn und Güttern, am Wasser oder Landt« — (ker je namreč bil mitniški stolp na skali ob Dravi).

Vino , ki se prevažna iz Štajerske na Koroško med Svečnico in	
Jurjevim od štrinjeka	1 Kr 2 ₰
od Jurjevega do Svečnice pa	1 Kr —
od tovara vina (»saum«)	1½ ₰
od lagviča vina	1 ₰
od 10 firklov žganja	1 ₰
od vina, ki se prevažna iz Koroške in Kranjske na Štajersko,	
od sodčka muškatelca	12 Kr —
od čebra (»ampfer«) muškatelca	6 Kr —
od tovara sladkega vina	6 Kr —
Žito , ki gre iz Štajerske na Koroško in obratno,	
od škafa zdroba, pšenice, ajde in boba	1 ₰
od ovsu pa	½ ₰
Med (strd), ki gre iz Štajerske na Koroško	
od soda	12 Kr —
od centa	1 Kr 2 ₰
Živina , katero gonijo na Koroško,	
od podkovanega konja	1 Kr —
od nepodkovanega konja	2 ₰
od vola, krave, svinje	1 ₰
od prašca, koštruna ali koze	½ ₰
od neobdelane goveje kože	½ ₰
od obdelane goveje kože	1 ₰
»von ain Puschen Perl«(?)	1 ₰
od centa voska	2 Kr 2 ₰
od centa loja ali masti ali sira	1 Kr 2 ₰

¹⁾ Najstarejši (ohranjen) carinski tarif mitnice na Muti je objavljen v »Simk. Geschichtsblätter«, IV. letnik in v »Zahn: Miscellen«; zanimivo je, primerjati ti dve tarifi v razdobju sto let.

»von ainer pachen(?) Fleisch«	1	⊘
»von ain Schmerleib«(?)	1	⊘
Železnina:		
»von ain Meüler(?) Eisen, so am Wasser geführt wierdet«	2 Kr	2 ⊘
kar se železa po cesti zvozi, od centa		3 ⊘
obdelano železo od tovara ²⁾	3 Kr	—
obdelano železo od centa ²⁾		3 ⊘
od 100 kos ali srpov	3 Kr	—
od puškine cevi (»von ain Püxn Ror«)		1 ⊘
od centa žeblijev		3 ⊘
od lagviča žeblijev	1 Kr	—
od novo-okovanih koles, par	1 Kr	2 ⊘
od novo-okovanega voza	3 Kr	—
Razni trgovinski predmeti:		
Od centa popra ali raznih dišav	2 Kr	2 ⊘
od tovara rožičev, pomaranč ali limon	3 Kr	—
od tovara laškega olja	6 Kr	—
od tovara mila	4 Kr	—
od tovara papirja	2 Kr	—
od tovara kositra (cina) ali šip (»Glasscheiben«)	3 Kr	—
od koša kozarcev, kar eden lahko nese — eden kozarec		2 ⊘
kramar, ki nosi svoj koš na hrbtu, plača		
od tovara odej (»Gulter«) ali pasov (»Gürtl«)	2 Kr	—
Kolikor pa eden lahko nese, od tega se plača		2 ⊘
Ribe:		
od vsakih 100 živih rib eno ribo ali pa	1 Kr	2 ⊘
od centa vsolenih rib	1 Kr	2 ⊘
od tone slanikov	3 Kr	—
Razno:		
od tovara česna	1 Kr	2 ⊘
od škafa repinega semena — 1 maselec		
od 100 brusov — 1 kamen		
od tovara klobukov	1 Kr	—
od koša klobukov, kar eden more nesti		2 ⊘
Blago:		
od voza sukna v balah	12 Kr	—
če so bale majhne	10 Kr	—
od tovara sukna	6 Kr	—
od 5 laktov sukna in sličnega		1 ⊘
Platno, žima, volna:		
od 100 laktov (»Elln«) platna	2 Kr	2 ⊘
od platna, kolikor ga eden na hrbtu nese		2 ⊘
od centa žime, volne, konoplje ali perja	1 Kr	2 ⊘
Od lesene robe:		
od splava naloženega z lesom	3 Kr	—
od 1000 kolja (»Weingartsteckhen«)		2 ⊘

²⁾ en tovor se namreč običajno računa dva lagviča ali štiri cente, kjer se računa drugače, pri malih, pa težkih stvareh, je posebej omenjeno

od 1000 škodel (»Schintln«) ali tablic (»taufln«)	2 ₤
od nove mize ali omare (škrinje)	2 ₤
od nove postelje (»Himbl oder Spampeth«)	2 ₤
od navadnih sodov za vodo ali brent za vino: od 100 komadov — 1 komad	
Sol:	
kolikor vozniki iz Neumarkta peljejo, od tovara	1½ ₤
kolikor pa koroški vozniki peljejo, od tovara	4 ₤
kolikor en nosač nese	1½ ₤
od ene vreče soli pa	½ ₤
Posoda (piskri) in drugo:	
en štartin posode ali kahelj za peč	4 ₤
od voza posode — 1 posodo	
od koša posode, kolikor eden nese	2 ₤
od voza glinaste posode	2 ₤
od vreče glinaste posode	½ ₤
od mlinskega kamna, ki je preluknjan	3 Kr —
od mlinskega kamna, ki ni preluknjan	1 Kr 2 ₤
od štartina apna	2 ₤
»von ainer verheuratn Jungkhiraupraut, so die hinab oder hinauf geführt wierdet«	3 Kr —
»von ainer Praut, so ain Wittib gewest«	6 Kr —
Če se kdo z vsem imetjem (»mit Leyb und Gut«) preseli iz ene dežele v drugo:	
od bogatega tržkega posestva, se plača	30 Kr —
od ubožnega tržkega posestva, se plača	15 Kr —
od kmečkega posestva	7 Kr 2 ₤

c) Cestna mitnica.

Vsi vozniki (»Fuhrleuth und Sämer«), ki vozijo po cesti mimo mitnice na Muti, zlasti oni, ki gredo po vino, — brez vsake izjeme, tudi oni gospodov, prelatov in plemstva, — morajo enkrat v letu plačati potnino (»Weeg- und Jargelt«) po naslednjih smernicah:

od voza, na katerem pelješ sód vina, plačaš letno	6 Kr —
od voza, na katerem pelješ štrinjak vina, plačaš letno	3 Kr —
od tovrnega konja, obloženega z vinom, plačaš letno	1 Kr 2 ₤

Ta dača se je nastavila zato, da se od tega izkupička popravijo ceste; zato sme graščak ta denar tudi samo v to uporabiti, sicer se ga ne sme zahtevati.

To je torej vuzeniški graščinski urbar (bolje inventar) ob prodaji leta 1586. Skoroda ves urbar je preveden dobesedno; da ne bi postal spis preobširen in dolgočasen, je izpuščeno le sledeče: 1. pri slovenskem uradu [4 a)] specificirane dajatve in natura, (robova dobesedno); 2. pri sakavskem uradu [5 a)] zneski davkov in specificirane dajatve in natura; 3. isto tudi pri [6 a)] uradu v Ribnici, (b—e dobesedno); 4. trije uradi [8 a), 9 a),

10 a)] v Slov. goricah: podložniki in njih specif. dajatve, in 5. pri podložnikih urada na Muti [19 b)] znesek davka in specif. dajatve v domačih pridelkih.

Kakor sem že omenil (v op. 10), bodem poročal o razlikah med tem in prejšnjimi urbarji v posebnem spisu; omenim naj tu le, da izkazuje urbar te graščine iz l. 1619. le ribniški, slovenski in mutski urad, in sicer prvega z 20, drugega s 25 in tretjega s 15 podložniki.

Ako si sedaj ogledamo vuzeniško vlastelinstvo v celoti, vidimo, da je imelo vsega 265 podložnikov, in sicer 45 v treh uradih v Slovenskih goricah (v Kranjah 23, na Plaču 9 in v Cirknici 13), v okolišu dan. marenberškega okraja pa 220 (v slovenskem uradu 65, v sakavskem 34, v ribniškem 72 in v mutskem 49 podložnikov). Ker sta točneje opisana slovenski in mutski urad, naštejemo lahko v teh dveh: 81 kmetij, 4 polkmetije, 25 puš, 13 domceev in 5 mlinov. Žal, tudi v izvirniku v sakavskem in ribniškem uradu ni pri vsakem davkoplačevalcu točno navedeno, ali ima kmetijo, pušo ali domec, zato nam celotna statistika ni mogoča. Že iz teh dveh uradov pa vidimo, da je število puš (»oeden«) primeroma visoko, kajti puše so bile ne z a s e d e n e, vendar obdelane kmetije. Kje nam je iskati vzrok za to pomanjkanje ljudi? Mogoče so vse to še posledice kmečke vstaje leta 1515., katere so se pač najbrže tudi tukajšnji kmetje številno udeležili. Kot nekak posreden dokaz soudeležbe na kmečkem uporu bi bilo smatrati tudi dejstvo, da manjkajo v župnijskem arhivu v Vuzenici vsi spisi, urbarji, listine itd. do nekako leta 1520.; sumi se lahko, da so uporni kmetje takrat vse to znosili na kup in sežgali, misleč, s tem se bodo otresli davkov.

Pogrešajo se v urbarjih (v tem, kakor i v drugih) tudi imena kosov (»Riedennamen«), kakor jih nahajamo povsod po drugih krajih Spodnje Štajerske;³⁾ tolmačiti bi to bilo tako, da so bile pri nas kmetije večinoma arondirane in so še danes, vsled česar ni bila potreba takih imen; ravno radi tega pa so se tudi skoro neizpremenjeno ohranila ona stara rodbinska imena še do danes kot domača imena kmetij.

Glede krajev, v katerih se nahajajo ti podložniki, ni mnogo pripomniti, ker se ti še danes po večini tako imenujejo. So to: Vuzenica (trg z obmirjem), Št. Vid ali Sekožen (»Zekkern«), Vuhred, Trbonje, Sv. Daniel, Št. Janž, v urbarju Višnja gora (»Weixlperg«); Sv. Anton se v urbarju imenuje »im Moscheinik« (NB! cerkev Sv. Antona so začeli zidati šele leta 1681.); ribniški urad obsega današnje kat. občine Ribnica, Hudikot (imenuje se tudi kraj Planina, ki pa je danes del te kat. občine), Or-

³⁾ Pred nekako 30 leti je razposlala zgod. dež. komisija za Štajersko na župnijske urade okrožnico o važnosti legopišnih (krajevnih) in domačih imen, ter zaprosila za tozadavne podatke na posebnih popisnicah.

lica (čudno je, da se ta s tem imenom nikjer ne omenja) in južni del Janževega vrha. Ne omenjata pa se nikjer kraja Dravče in Sv. Primož II., čeravno nahajamo tudi tam podložnike.

Onstran Drave v mutskem uradu nahajamo podložnike v dan. kat. občinah: Muta, Sv. Primož I., Zgornja in Spodnja Gortina (v tej je tudi Ribičje in Sv. Peter), Radvanje, Mlake, Pernice in Sobota. — Za večino kmetij bi se kajpada dalo še danes točno določiti, katere so spadale pod vuzeniško graščino; pri nekaterih pa, zlasti onih, ki so navedene le s krstnim imenom, je to seveda nemogoče. V splošnem pa lahko rečemo, da so še danes d o m a č a imena kmetij ona, katera so bila v 15.—17. stoletju rodbinska.

Brez rodbinskih imen nahajamo v tukajšnjih štirih uradih 42, s čisto nemškim imenom pa 37 podložnikov; mnogo teh (slednjih) pa se nanaša na službo ali obrt, kakor tudi skoro vsa imena svobodnjakov.

In še glede krstnih imen kratko statistiko: najčešče srečamo imeni Gregor in Juri (ali Georg), namreč 17krat, zelo domača imena so tudi bila Matej (15krat), Valentin (12krat), Ruprecht (11krat), Tomaž (8krat), in Martin (»Märtl« 7krat); po 6krat so zastopani: Blaž, Klement, Jakob, Nikolaj (čudno, da ta kot farni patron ni med prvimi!), Ožbald, Peter, Štefan in Vid; po 5krat: Adam, Gašpar, Janže, Lenart, Boštjan; po 4krat: Andrej, Jernej (Bartl), Luka, Miha, Primož; po 3krat: H a n s, Lorenc, Filip (Lipuš), Pavel; po 2krat: Avguštin, Krištof, Melhior, Ulrik, Simon, Vincenc (Cenc); po 1krat pa: Aleks, Baltazar, Benedikt, Koloman (!, Madžar), Daniel, Florian, Lamprecht, Bolfenk, Erazem, Sep (!, Tirolc), Anton in Ambrož.

Glede robote in drugih služnosti je v urbarju samem povedano vse popolnoma jasno, tako da ni potreba o tem še posebe razpravljati; zanimivo pa bi bilo vedeti, kako so prišli oni podložniki v Slovenskih goricah pod vuzeniškega vlastelina.

Toliko o grajskih urbarjih, sedaj si pa oglejmo še drugo vuzeniško gosposko, cerkev.

B. Cerkveni urbarji.

[»Urbarim od. Stüfft-Register des Hauptpfarrhofes (-Kirchen) zu Saldenhofen«.]

Najprej navedemo seznam vseh cerkvenih urbarjev, ki se nahajajo v vuzeniškem nadžup. arhivu. Najstarejši urbar je iz leta 1526., in sicer v prepisu v »II. Protocollum«; sestavljen je bil kot priloga (inventar) predajnega protokola Faber-Adaquaticus. Drugi, istotako priloga predajnega protokola Trauniker-Scholle, je iz leta 1625., naslednji pa so prave davčne knjige, in sicer:

Signatura:	Za dobo:	Signatura:	Za dobo:
A/1	1628—35	A/21	1698
A/2	1665—66	A/22	1699—1701
A/3	1669	A/23	1702—04
A/4	1671	A/24	1705—10
A/5	1672	A/25	1711—14
A/6	1673	A/26	1716—24
A/7	1674	B/26	1712—30
A/8	1675	A/27	1725—32
A/9	1677	A/28	1733—38
A/10	1678	A/29	1739—48
A/11	1679	B/29	1731—45
A/12	1680	A/30	1749—65
A/13	1685	A/31	1766—90
A/14	1686	AB/32	1791—1807
A/15	1687	A/33	1808—12
A/16	1688/89	B/34	1810—16
A/17	1691	B/35	1817—42
A/18	1692	A/36	1831—49
A/19	1695	B/36	1843—47
A/20	1696	G/32	1795—1839

Dalje so v nadžup. arhivu še tele davčne knjige: »Robothabolizionskontrakt des Hauptpfarrhofes Saldenhofen« (RK 1) iz l. 1787. s pripadajočim urbarjem in »Robothabolizionskontrakt der Hauptpfarrkirche Saldenhofen« (RK 2) z urbarjem, ter še 9 knjig »collectur«, in sicer:

Signatura:	Čas:	Signatura:	Čas:
Coll. 1	1644—50	Coll. 5	1771—86
Coll. 2	1660—71	Coll. 6	1786—1818
Coll. 2a	1672—91	Coll. 7	1815—24
Coll. 3	1734—53		1839—63
Coll. 4	1754—69	Coll. 8	1864—69

Prvi inventar (l. 1526.) je bil sestavljen po deželnih komisarijih Juriju Frideriku pl. Spongensteinu in Hansu Jakobu Mainhoferu, ter se je eden izvod izročil proti reverzu novopotrjenemu župniku Adakvatiku. V tem nahajamo navedene najprej:

A. Podložnike župne cerkve:

Juri Robnik (v Ribnici) plača 1 funt 2 β 20 φ, Luka Rožen 2 β 20 φ, juri Kaiser (v Vuhredu) 6 β, Seb. Veršnik 1 funt 4 β, Jamnik »im Muschenig« (Sv. Anton) 1 funt 2 β, Nikolaj Peh 5 β 10 φ, Juri Stempfer 1 funt 8 φ, Bartl Mesner (v Pernicah) 1 funt 4 β, Andrej Irb 1 funt in Hans Pehör 1 funt 2 β.

B. Podložnika Št. Janžke podružnice:

Filip Raunak 1 funt 2 β 10 φ in Janže Krones 7 β 10 φ.

C. Podložniki beneficija Device Marije (D. M.) na Kamnu:

Janez Eller (v Marenbergu) 1 funt 2 β in od desetine 24 ♂, Juri Pešel (v Kotljah) 1 funt 1 β, Filip Stük (v Št. Janžu pri Dravogradu) 1 funt 3 β 4 ♂, Tomaž Wehner (v Kotljah) 1 funt 2 β 8 ♂, Janže Jamnik (v Št. Janžu pri Dravogradu) 1 funt 4 β in v naturalijah 30 jajc, 1 ovco in 2 kokoši; potem še 3 v Št. Janžu (pri Dgd.): Kolman Sodraga — 4 β, Nikolaj Poples — 1 funt 4 β in 4 sire ter Štefan Kolečnik — 4 β; dalje so Klement Pešl (v Selah pod Sv. Uršulo) 1 funt 1 β 6 ♂, Urban Vode-
nik 1 funt 3 β 3 ♂, Juri Grebien 6 β 3 ♂, Blaž Kecer v Vuzenici »oberm Hlinzerhoff« (kje?) 4 β, Seb. Knap ob Bistrici na Muti od zemljišča in travnika 5 β 8 ♂, in 3 vozove sena, Simon Urih v Gortini 1 funt in 2 škafa pšenice, 1 škar rži in 1 ovco, Gregor Url v Gornji Gortini 1 funt 1 β 8 ♂, »Item ain Stukh feldt bey dem Gericht (kje?) gelegen« 1 β 2 ♂ ter od »gmajne« pri cerkvi DM na Kamnu na d Križem 1 β 2 ♂. »Item ain Jeder Caplan Unser liber Frauen am Stain in Kirchenbach undt Tre-
finerpach mit Herrschaft Saldoffen (sic!) zu mein Tisch zu fischen hat.«

D. Dača od njiv, vrtov in travnikov, »des Herrn Pfarrer zu Saldoffen Mayerschaft gehörig«:

Pri D. M. na Kamnu »v zgornjem polju« (»in obern Feld«) nad potom proti brodu 3 njive (»Padfeld«), pod potom pa 4 njive, potem 1 njiva v obmirju trga ob Dravi; ta dača gre cerkvi. Če pa bi potreboval te njive župnik za svoje gospodarstvo, jih lahko obdrži, plačati pa mora letno od vseh (kakor i drugi): 2 funta 6 β 24 ♂.

Nejasno pa je, kaj hoče reči z naslednjim: »Wan aber soliche grundstük H. Pfarrer zu Sald. zu seiner Mayrschaft nit begehrte, so soll der gr ö s s e r e jener grundstük den gebührenden Zins jährlich der Pfarrkirchen ablegen,« ko vendar pravi ravno prej, da gre v e s denar cerkvi.

Potem je še velik travnik v starem (danes gornjem) trgu (»im alten Markht«) pod župniščem, ki spada k cerkvi.

E. »Am ander Ambt« podložnikov vuz. cerkve, ki morajo vsakokratnemu župniku in nadduhovniku (»erzbrister«) služiti za njegovo mizo, kakor so v naslednjem redu popisani: Juri Aunič »Ambtman und Schoster« — 1 funt 1 β, Andrej Trepan — 7 β, Juri Kling — 1 funt 1 β, Liešnik — 1 funt 4 β 2 ♂, (ti štirje so v Gortini); Luka Rožen — 6 β, ter 3 kokoši in 1 kozlička, Matija Čriešnik — 2 funta 3 β, Juri Verloren — 2 funta ter 1 kozlička in 2 voza (»fueder«) sena, Luka Kogelnik — 1 funt 2 β 20 ♂, Ožbolt Schmit v Marnbergu služi od travnika in dveh njiv v Vu-
hredu — 2 β, Lorenc Zeller (ali Predl) v Marnbergu — 4 β, Matija Žebrek pri Sv. Antonu — 2 funta 2 β 20 ♂, ter 1 kozlička, 30 jajc, 2 sv. plečeti. Nikolaj Jamnik — 2 β, Matija Moinik 1 funt 3 β in 1 kozlička,

Klement Saleten — 4 β Lamprecht Peh — 2 β 20 ₰, Lamprecht Napečnik v Pernicah — 1 funt 2 β 20 ₰, Benedikt Čriešnik — 6 β, Klement Purkhart nad Marnbergom — 5 β 10 ₰, tržani na Muti dajejo za pašnik — 3 funte, »item ain festen Peis von Ferhen« (?), Urban Kepec — 1 funt 2 β, Nikolaj Gosnik na Remšniku — 1 funt 2 β, Štefan Horman v Mlakah — 1 funt 2 β 20 ₰, Tomaž Lapuš — 3 β, »Vicariat« ll. 1526.!) zu der fstl. Pfar gehörig in Reifnig« — 7 β in desetine pri Sv. Bolfenku (nad Ribnico) — 2 funta. Gregor Vamlek pri Sv. Antonu 2 β 22 ₰, Anton Jamnik v Dravčah — 2 funta 2 β 20 ₰, Mihael Züz »zu Forderstori« (kje?) — 6 β 3 ₰, še od njive — 2 β in 10 jajc, Gašpar Ričnik »an Purcheegg« (?) — 1 funt 2 β 20 ₰, Mertl Schuster nad Št. Ožboldom — 6 β, »item ain Schoff (?) oder darfür — 6 β, — Ahac Schiller v Pernicah — 1 funt 1 β, Lenart Porešnik — 5 β 10 ₰, Kolman Abauten v Gortini — 6 β, Juri Koren na Radlu — 3 β, Benedikt Nadležnik — 2 β 20 ₰, Peter Kolar »zu Pösting« (kje?) — 1 funt 2 β, Nikolaj »der Hoffer« na Muti od travnika ob Bistrici plača — 3 β.

F. Vinska davščina (»perkrecht«) v Mariboru.

Vomebparth (? ni dobro čitljivo) mora dati letno »3 Pergrechtmaas, item Pergpfening 1 β 4 ₰«, Korin v Kamnici daje mošt, potem vinskega davka 1 β 2 ₰ in od bajte 3 β, Lienhart Schillingburg v Mariboru daje mošta 4 dunajske merce (»Stadtwiener mass«).

G. Podložniki, »weliche der Herr Ceiser soll vorhero innegehabt«, ki spadajo tudi v Auničev urad in morajo služiti župniku za njegovo mizo:

Kušter v Gortini — 1 funt 4 β, Sekolovnik pod Planino (»unter der Albn« = južno od Sv. Antona) — 4 β, Vrezovnik in Paur pri Sv. Danijelu vsaki po — 2 funta 5 β 10 ₰, Golob na Višnji gori (Št. Janž) — 2 β, Vid Fidler »zu Horbliz« (Orlica?) — 2 funta 4 β, Matej »zu Tischaliz«⁴⁾ — 1 funt 4 β, Valentin (istotam) — 1 funt 12 ₰, in od puše 7 β, Primož (istotam) — 1 funt 12 ₰, Štefan Tratnik daje od gozda pri Sv. Vidu 2000 komadov kolja (»khurze Stekhen«), in kolikor zahteva župnik drv za lastno uporabo. — Od mlina v Vuzenici z njivo vred »unter dem Gleinz-hoff« se plačuje 1 funt ter 2 kapuna in 2 kokoši.

H. Desetina.

Žitne desetine pri Št. Janžki fari »von Herrn Ceiser gekhaut«, dobi vuzen. župnik dva dela ali dva snopa, tretji del pa župnik v Šmartnu pri Slovenjgradcu; se plačuje — 3 funte. Dalje je desetina od 36 hiš, ki niso navedene, »in Muschenig und zu Tischaliz«, katero dobiva samo vuzen. župnik.

⁴⁾ »Tischaliz« je kraj med Bibovskim in Polnerjevim potokom v kat. občini Sv. Vid.

Potem od naslednjih hiš:

Od Škorjanca, Viehra, Kristana, Vohtera, Kecera, od Gleinzhofa, Tišinekovega grunta, od Rožinera in Kuhelnika. Dalje od Kuesa »bey dem Gerichtberg unter dem Creiz und Weeg bey Unser liben Frau am Stain«, ⁵⁾ katero desetino že od nekdaj dobiva tuk. župnik.

Potem od polja, ki spada k vuzeniški graščinski pristavi [»Marhofsgrundten« = se še danes imenuje Marofl nad potom, dobiva župnik tretji del, dva dela pa graščak. — »Item mehr in vellig Landgericht zu Sald.« dobi župnik eno tretino desetine.

Tega urbarja sta se izdelala dva izvoda s signaturo deželnih komisarjev Sigmunda barona Herberstein in Friderika pl. Schöffenberg in podpisom in pečatom gospoda župnika in arhidiakona, kojih eden se je izročil notranje avstrijski komori, (drugega so pa menda dali župniku).

»Actum Grätz den 24. Tag Aprillis des 1526 jars.«

(Letnica je izpisana z besedami.)

Schf.: zu Herberstein mp.

L. S.

Fridrich von Schöffenberg mp.

Ex commissione dni Regis.

Da je prepis istoveten z izvirnikom, potrjujem z lastnoročnim podpisom.

Gradec, 23. avgusta 1670.

L. S.

Hans Carl Jörg, Landschaftsregistrator in Steyer.

Drugi urbar (inventar), ki se še nahaja v prepisu v vuzen. nadžup. arhivu, se je sestavil kot priloga predajnega protokola Trauniker—Scholle l. 1625.; ta popis sta izvršila po ukazu nadvojvoda Leopolda deželna komisarja Hans Jakob Wäschl zu Thummersfelden in Hans Gobenhofer.

Navedli bomo le razlike napram inventarju iz l. 1526. Od onih v popisu l. 1526. sub A. navedenih nahajamo razen Andreja Irb vse iste

⁵⁾ Zanimivo! Glej »Planinski Vestnik« leto XXV., šte. 2., str. 42, legendo o tej cerkvici, samo se mora glasiti 3. vrsta: »V onih nemirnih časih križarskih vojn . . .«

podložnike z istimi zneski, novi pa so ti-le: Bartl Jaše nad Velko — 2 β 22 ₰, Andrej Gradišnik pri Št. Janžu — 4 β, Adam Kozjak nad Velko — 1 fl 4 β, Gregor Lipuš v Radvanju 1 fl 4 β, Vid Liepl v Pernicah — 1 fl 4 β, Luka Paulič v Pernicah 1 fl 4 β, Gregor Sekolovnik nad Velko 1 fl 4 β, Marija Grozdovnik pri Št. Janžu — 1 fl 1 β 10 ₰, Ahac Jelen v Pernicah 1 fl, — skupaj s prejšnjimi 18 podložnikov.

Sub B. nahajamo Primoža Raunak in N. Karbela z istimi zneski.

C. Podložniki D. M. na Kamnu v tem popisu manjkajo; jih je baje kaplan Wildpacher (okoli 1540—60) zapravlil, tako pravi kronika.

D. Davščina od njiv, vrtov in travnikov. Tukaj nahajamo navedena imena najemnikov, medtem ko je l. 1526. to popisano le v celoti.

Hans Ertl plačuje od njive v obmirju trga Vuzenice	5 β 10 ₰
tudi od 2 njiv na spodnjem polju	2 β 20 ₰
Gregor Vindiš od njive na gornjem polju	3 β 6 ₰
Matija Kaučič od njive v obmirju	5 β 10 ₰
Peter Herhalt od njive v obmirju	5 β 10 ₰
dalje od vrta pri Dravi	24 ₰
Miha Vindiš od njive v obmirju	5 β 10 ₰
Tomaž Kac od 3 njiv na spodnjem polju	6 β 20 ₰
Jedert Kerlak od njive na zgornjem polju	1 β 10 ₰
Nikolaj Jereb pri Kusovem brodu, od kosa njive »und- ter Khrichtberg« ob Dravi	5 β 10 ₰
Lipuš Hirschzehner od kosa njive (?)	6 β —
Vid Ertl Ferk od njive pri starem brodu	3 β —
Štefan Vindiš od travnika ob Cerkvenci	1 β 10 ₰
Primož Baronik od travnika pod Napredom ob potoku	1 fl 4 β —
tudi od njive v Dravčah	2 fl 4 β —
Juri Štampfer od travnika (?)	2 fl 2 β 20 ₰
tudi od vrta	10 ₰
Luka Plosonik od domca pod Petelinom, ki je bil preje travnik	4 β —
Primož Kerlak od njive	1 β 10 ₰
Krištof Pellinger Pader od njive ob Dravi	24 ₰

[so to menda sami tržani.]

E. Za temi sledijo v tem popisu desetine, pa ne vse; nadaljuje se sub I. Od desetine v Št. Janžki fari se plačuje župniku kakor preje 3 fl. Dalje je desetina od 36 hiš pri Sv. Antonu;⁶⁾ od teh dobi eden del vuzeniški župnik, to iznese 2 fl 4 β, dva dela pa Šmartinski župnik (pri Slovenj-

⁶⁾ V urbarju (inventariju) je sicer napisano 26; to pa je očitno pomota, ker nahajamo naprej vedno številko 36.

gradcu). Potem je velika njiva, ki spada k cerkvi in je razdeljena v 38 pifenkov,⁷⁾ to imajo v najem tržani in plačujejo od 1 pifenka 18 š toraj skupaj na leto 2 fl 6 β 24 š

Ta davščina gre cerkvi; če pa hoče te njive uporabljati župnik za svoje gospodarstvo, mu gre prednost plačati pa mora ravno tako odpdajajoči znesek.

Potem je travnik, ki meji na grajski travnik; od tega plačuje na leto 1 fl 7 β —

Dalje je še neko zemljišče pri Dravi nad križem med cesto in pešpotom, »bey vier Tag Bauleut« [koliko pa se plačuje, ni rečeno.]

F. Drugi urad.

Sledijo skoro vseskozi ista imena kakor l. 1526. sub E., le eden je več, »Herrscharit Marnberg«, ki plača od puše in travnika »in der Rab bey der Feistritz« 3 fl 6 β; tudi davek je v isti višini kakor v prejšnjem urbarju, le da mora dati vsak podložnik še »½ Schoff« ali pa »1 Schoff«, ali pa zato 3 β ozir. 6 β.

Nekateri dajejo tudi naturalije, in sicer po 1 kozlička ali 1 jagnje, po 30—60 jajc, 2 svinjski plečeti, 1—6 kokoši; eden daje 200 »Spelten« (late), dva seno, (eden enega in drugi dva tovorov), trije drva (6, 8 in 16 tovorov) in eden 6 škafov rži in 7 škafov ovsa.

G. Vinsko davščino v Mariboru,

plačujeta Andrej Dorfniker (»jetzt Mathias Pinnter«) plačuje od vinograda »am Calsperg gelegen« mošta dunajskih meric 2, Leonhart Schleiniker tudi mošta dunajskih meric 4.

H. Podložniki,

katere je preje »Herr Amman⁸⁾ seel. innegehabt«; — sicer pa so tu navedeni točno isti podložniki z istimi zneski kakor 1526 sub G.

⁷⁾ »Pifang«, to so dolgi, ozki kosi-njiv ob Dravi, ki se jim še danes tako pravi. V urbarju A/1 (1628—35) nahajamo med plačujočimi navedene tudi najemnike teh pifenkov; so to sami tržani, ki pa ne plačujejo od kosa 18 š (kakor pravi popis), temveč 6 kr, toraj 6 š več. Nevedem imena najemnikov, v oklepaju je število pifenkov.

Hans Pammer (2), Hans Scholing (1), Hans Pamer (2), Hans Feldt (1), Christof Pelz, vsleje Chanzian Friz (1), Juri Pelz (1), Irg Schuester (1), Urban Wunder (1), Juri Haberman (2), Lipuš Hirschzehner (2), Hans Friz (1), Ruprecht Hafner (1), Mathes Hirko (1), Stefan Kompoš (1), Valentin Peronik (1), Valentin Windisch (2), Gregor Windisch (2), Stefan Ribič (1), Simon Plunder (1), Adam Petauer (1), Hans Schneider (1), Juri Windisch (2), Bertl Lampl (1), Sušič (2), Ilg Pamer (1), Nikola Silšič (1), Gregor Sille, vsleje Ruprecht Wauch (2), Ruprecht Streniš (1) in Mertl Lampl (1). — Kakor vidimo, je od teh 5 Hansov, (eden se sicer dvakrat imenuje, je pa gotovo isti).

⁸⁾ Aman, vuzeniški graščak nekako od 1590 do 1607; s tem sta imela vuz. župnika Schiningen in Grundenius velike sitnosti in tožbe; tudi podložniki so 1606 vložili dolgovezno pritožbo proti njemu.

I. Desetine (nadaljevanje od E),

katere dobiva samo župnik od dole popisanih (od hiš, zemljišč, kmetij in drugih pritiklin):

Juri Vindiš, Pliembl, Skorjanc, Vieher, Kristan, Vahter, Kecer, Lipušov in Došnikov dvor, Kuhelnik in od Kosovega broda. — Potem od polja, ki spada k vuz. graščinski pristavi nad potom eno tretjino desetine.

Nekoliko nejasen je naslednji odstavek, ki pravi, da ima dobiti župnik eno tretjino desetine od:

»bey Markht Saldenhofen und Burgesgrundt daselbs, am Schluesberg, zu Zeckern, in Muschenikh«, dalje v Vuhredu, pri Št. Janžu na Višnji gori, pri Sv. Danijelu, v Trbonjah in v Dravčah, ker potem še pravi posebej: »undt in g a n t z e n Landgericht Sald.« eno tretjino desetine, ko je itak že zgoraj navedel izven Ribnice, Hudega kota—Planine, Orlice—Janževega vrha vse.

K. Vršnik («Saakhzehent«)

dajejo sledeči podložniki (v škafih):

Ime:	pšenice	iz	ovsa	ajde
Benvik	1	3	4	½
Mežnar	2½	4	5	1
Paur	1	3	3½	1
Perisrat	2	2½	4½	1
Genahat	2	2	3	½
Grisot	1½	3½	5½	1
Božič	1	4	5	1½
Brezovnik	½	2½	2	½
Turnik	1	3	4	1
Uršnik	1½	2½	3	½
Desetnik	3	5	5	1

So to sami Danijelčani.

Po dva škafa ovsu dajejo:

Jevšnik, Mundlauf, Javornik, Slabnik, Mrak, Čuče, Kues »im Holz«, Griben, Lužnik, Kronos, Plazonik, Božič pri Dravi, Vošner, Šrot, Verloren, Tavčman, Maršenk, Lebič, Repnik, Sedlnik, Ižek, Pohernik, Ladinik, Napret, Mori, Vindiš, Pleml, Vieher, Gosnik;

po eden škaf ovsu pa:

Plos, Peruš, Posod, Zaleten in Vrauš Javnik (? neznano ime).

L. Razno.

Vuzeniški graščak mora dati za mašo, ki se daruje vsak teden za rajnega Janeza Friderika Amana, en štrtinjak mariborskega vina («Margtburgherlichen Wein«).

Sebastian Pretari, meščan in zdravnik v Mariboru («Bürger und Pader zu Margtburg«), daje od vinograda »am Kalsperg« vsako tretje leto štrtinjek vina dače.

Lorenc Rauter »oder Mathias Lorber« (menda naslednik) daje od zemljišča in vinograda v Kamnici vsako leto vinske dače in desetine pol štrtinjaka mošta.

[Kako se zadnji dve postavki ujemata s postavko G, ni jasno.]

Mošak plača »von sein aigen Grundt Zehentbestand«	1 fl 30 kr
Just istotako	30 kr.

Tudi ta urbar-inventar ni original, temveč prepis iz leta 1666. Na zadnji strani je opomba, ki pravi: »Notandum. Es sein zwar in wehrendten Haupt-Urbari noch etliche Stukh, Leuth, Zehent, Gült undt Gütter fürkhumben und namhaft gemacht worden, also das dieselben von diser Pfarr Gotshaus verwendet, versetzt, fürsendt undt fillerleyweis entzogen worden. Weillen aber diselben derzeit noch in keiner gewissen Richtigkeit, haben sie nicht können allhero gesetzt werden,« temveč se naroča župniku (l. 1666. Križaju), da mora vsepovsodi marljivo poizvedovati za odtujeno lastnino (»alienierte Gueter«) in jo z dobrim ali hudim zopet pridobiti cerkvi nazaj.

»Dessen Haupt-Urbari zu Urkundt und Bekreftigung hat sich allerhechst gedachter röm. kays. Rath Hauptman undt Vizethumb in Viertl Cilli des hoch vollgeboren Herrn Herrn Hans Baltasar Graf von Schruetenbach als gewanlicher Ampts Assignator verfirtigt, drin Herrn Jacobo Chrisai der heil. Schrift Doctor und von Ihro päbstl. Heyl. confirmirten der kays. Hauptspfar zu Saldenhofen Pfarrer mit seiner aigenen Handschrift und Ambtpetschaft bekhreftigt imhandiget hat.

Actum Grätz, den 4. Julii in 1666 jars.«

(Prepis.)

Posamezne postojanke v urbarjih kot davčnih knjigah župnije Vuzenice 1627—1818.

Leta 1627. so podložniki plačevali:

1. osnovni davek (»Zins«);
2. 400% doklade (»Vierfach Steur drauf«);
3. »Rüst- und Wartgelt« = enkratni osnovni davek;
4. »für das Schoff«, polovico ali cel znesek, 22½ kr ali 45 kr;
5. »Robbathgelt, različno ½ fl do 4 fl.

Ker je večina podložnikov namesto dajatev »in natura« tudi to plačevala v denarju, izvemo tudi cene teh dajatev: kozliček 10 fl , piše 2—3 fl , pleče 2 fl , jagnje 12 fl , 10 jajc 1 fl . — Eden plača kot davek 7000 kolov.

Leta 1665. se plačuje:

1. Osnovni davek (»Zinsgelt«);
2. 400% doklade;
3. Telesni davek (»Leibsteuer«) = enkratni temeljni davek;
4. Prehrana (»Verpflegung«) = trojni temeljni davek;

5. »Landrobathgelt«, 4—33 kr;
6. »Robathgelt« 2 fl—7 fl;
7. »Ehrung«, večina po 15 kr, nekateri 7½ kr;
8. »Zehrunge«, večina po 15 kr, nekateri 7½ kr;
9. »Amtsgebühr« 4 kr.

Od leta 1666. do 1698. se plačujejo z malenkostnimi izpremembami iste postavke.

Cene naturalij l. 1675.:

Seženj drv ½ fl, ovca 20 kr, 200 jaje 1 fl, pišče 2—3 kr, petelin 5 kr, kopun 10 kr, pleče 7½ kr, prase 45 kr, kozliček 20 kr, 100 lat (»Spelten«) 15 kr, žito, 1 škof: pšenice 1 fl, rži ½ fl, ovska ¼ fl.

Leta 1698. je opomba: »Auf das 1699 Jahr ist vor das Hochzeit Present der durchleichtig Frau Frau Wilhelmine Amalia ain Zinsfl. dergestalt verwilliget, das die Helfte die Herrschaft aus aigen Sökhel, die ander Helfte aber der Unterthan bezalen solte. Dies ist verwilliget worden den 5. Juni, wird sich enden den 5. April sub poena executionis.«

Leta 1702. nahajamo novo postavko »Werbungsgelt«, toda pri nobenem podložniku ni označeno, koliko je plačal.

Zelo natančno je vodil urbarje nadžupnik Štefan Jamnik (Rušanec) od l. 1717. do 1740., in njegov naslednik do l. 1748. Na prvi strani vsakoletnega urbarja nahajamo napis: »Landtsanlage de anno . . .«, potem pa postavke, in sicer:

1. Osnovni davek;
2. 400% doklade;
- 2a) »Contribution« (telesni davek) = enkratni osnovni davek;
3. »Müllgelt von jeden Lauffer oder Stampf« 1 fl;
4. Vojniška doklada (»Soldatenzuschlag«), 3- do 5kratni osnovni davek, vsako

leto drugače;

5. »Verpflegszuschlag zur Bestreitung der Marschunkosten und Vorspan«, $\frac{3}{8}$ do $\frac{4}{8}$ osnovnega davka;
6. »Recruten- und Rimonten Einbues« $\frac{1}{8}$ do $\frac{5}{8}$ osnovnega davka;
7. »Fleischeinbues« $\frac{1}{8}$ osn. davka, v letih 1722.—29.; od tega da gospod sam $\frac{2}{8}$, podložnik $\frac{1}{8}$;
8. »Music imposto« $\frac{1}{8}$ osn. davka od l. 1730. naprej.

Posamezne zanimivosti: iz opazk koncem leta 1717. in 1718. izvemo, da sta cerkev in župnik plačevala desetino papežu (»päbstliche Zehent«) letno 40 fl. — L. 1720. se je morala plačati $\frac{3}{8}$ doklada »zum Prinz Saxischen Hochzeit Präsent«, od tega da gospod iz lastnega $\frac{1}{8}$, podložniki $\frac{2}{8}$. — L. 1724. in 1725.: »Zur Landrobathwegsreparation ist von 72 fl ain man zu stöllen und zu dessen Verflögung auf 3 Monath 12 fl in Gelt zu bezalen der Anschlag gemacht worden.« od tega naj da podložnik $\frac{2}{8}$ ali 8 fl in gospod $\frac{3}{8}$ ali 4 fl. L. 1725. še povrh: » $\frac{1}{8}$ Zinsgelt zu lhro Durchleicht erzherzogin Maria Elisabeth Brüssler Reis,« od tega da gospod polovico iz svojega, drugo polovico pa podložnik. Leta 1734.: »hat der Herr oder Gültenspossessor oh ne Entgelt des Unterthans aus aignem Sökhel

den $\frac{3}{8}$ Vermögenssteuerzinszuschlag abzuführen«; to postojanko nahajamo do leta 1738., toda variira od $\frac{1}{8}$ do $\frac{3}{8}$.

Leta 1736. je »Contribution topelt«, in sicer se porabi enkratni znesek kot ženitno darilo princu Donatiju.

Na koncu urbarja A/28 (1733—38) je še »Ordnung der Kälbergaben«, glasom katere je moral dati vsak podložnik župniku vsako tretje leto eno tele in natura.

L. 1742.: $\frac{3}{8}$ doklada »donum gratuitum«, $\frac{1}{8}$ da gospod, $\frac{2}{8}$ podložnik.

L. 1743.: » $\frac{1}{8}$ Landtsbeytrag zur kgl. reservirten Hoffcassa«, mora dati podložnik sam.

O vojnih zadevah izvemo:

L. 1717. »sind von 46 fl ain man zu recrouten-stöllung angeschlagen worden«,

l. 1718. od 80 fl en mož;

l. 1720.: »pro hoc anno sunt 1000 Man recrouten verwilliget und von 72 fl ain Man zu verschaffen placidiert worden,« in sicer polovico teh 1000, toraj 500 mož »in natura«, drugo polovico pa v denarju »als von ain man 19 fl, von dem übrigen Belauf aber $\frac{1}{4}$ Werbgelt zu entrichten, als von 1 fl = 2 β .« Če pa cesarskemu dvoru tudi teh 1000 mož ne bi bilo dovolj in bi se zahtevalo »völlig quantum« 1736 mož, potem se za onih odvisnih 736 mož dovoli še »Einbues« $1\frac{1}{2}$ β (= 1.5/8) od osn. davka.

l. 1734.: se ima postaviti od 54 fl (dir. davka) en mož, v ostalem pa se ima dati $\frac{1}{4}$ fl »Werbgelt«;

l. 1735.: od 46 fl en mož + $\frac{1}{4}$ »Werbgelt«; »zur a n d e r t e n Recroutierung von 105 fl ain man in natura, von übrigen fl aber ist nur $\frac{1}{8}$ Werbgelt zu bezalen verwilliget worden,« — torej dvojna rekrutacija;

l. 1736.: določenih je 1649 mož za rekrutacijo, in sicer se reluire 1000 mož v denarju v četrlih Juđenburg, Ensthal in Vora, 649 mož pa se mora dati »in natura«, »welche zu erzeig die Giltensbesitzer in den Viertln zwischen Muhr und Traa und Cilli« od 44 fl postavijo enega moža, od ostalega pa $\frac{3}{8}$ »Werbgelt«;

l. 1738.: » $\frac{3}{4}$ Recrouten undt Rimonta Zuschlag zu Redimierung deren 2170 Recrouten, dan 463 Courass. und 232 Dragoner Pferd in Gelt,« — daje podložnik sam. Tega leta se mora dati tudi kot predujm za prihodnje leto (1739) »in natura« 521 mož, in sicer od 124 fl se postavi en mož, od ostalih pa se pobere $\frac{1}{8}$ »Werbgelt«;

l. 1741.: za bodoče leto (1742) je bilo dovoljenih 1664 mož tako, da se postavi od 46 fl en mož. Poleg je pripomba: »De dato 3. Nov. 1741 schreibt H. Agent Sartori von Grätz, das vor wenig Tagen im Landtag beschlossen worden seye, zu den vorigen Land sanlagen zu Bestrei-

tung der grossen Landsdefensions Unkosten $\frac{1}{2}$ fl anzuschlagen«, od tega naj da polovico podložnik, drugo polovico gospod iz svojega;

1. 1743.: dovoljenih 2000 mož novincev, polovico v denarju, in sicer je za vsakega moža po 20 fl plačati, drugo polovico pa in natura, se postavi od 38 fl davka en mož;

1. 1745.: pro 1746 dovoljenih 2000 novincev in 600 voj. konj, plača $\frac{1}{8}$ doklade podložnik. Tega leta se ima plačati razen redne še izredna kontribucija, »mit letzterer die ausser Landt abgeführte Winterquartiersbeytrag zu erzeigen komt, unter welchen auch die landsfürstl. Stett und Markht begriffen«, — ima dati podložnik sam, toda koliko, ni pisano; najbrže dvojni osnovni davek;

1. 1746.: »hoc anno sunt pro 1747 antecomitaliter 3320 Recrouten, hievon das dritl mit 1107 Man in natura zu stellen,« ostali dve tretini se plačata v denarju; od 66 fl se ima postaviti en mož. To leto je davek za mlin (»Müllgelt«) 2 fl;

1. 1748.: za leto 1749. je bilo dovoljenih 2435 novincev, potem 590 konj za kirasirje in 296 konj za dragonce; se plača $1\frac{1}{8}$ doklade.

V letih 1749. do 1764. nahajamo skoro neizpremenjeno iste postavke kakor zadnja leta (1746—48), toda brez detajlne specifikacije.

Šele leta 1772. nahajamo pri podložnikih prvič navedene tudi številke; ni pa jasno, kaj naj te številke pomenijo, ali hišne številke ali kaj drugega, ker so označeni podložniki šele leta 1780. po tekočih »Urb. Nr.«, in sicer 1—70 po vrsti, kakor so vpisana imena, potem pa Urb. Nr. 91 »Pfarre Marburg, Gräzer Vorstadt, Johann Melchior Remblische Erben«, ki dajejo od vinograda »in Carlsberg« vsako tretje leto štrtinjek mošta, in Urb. Nr. 157 v župniji Kamnica Nikolaj Tobias, ki daje vsako leto pol štrtinjeka mošta.

Leta 1772. imamo tudi novo doklado na meso (»Fleischauflag«), daje vsak podložnik od 30 kr do 1 fl 30 kr.

V letih 1791—1807 se je plačevalo:

1. Na rustikalni davek $10\frac{3}{4}$ kratno doklado,
2. $\frac{1}{8}$ zemljiški davek; 3. mešana doklada po 30 kr,
4. predprega (le nekateri v približni višini enkratnega rustik. davka),
5. vojna dača (v višini trojega rustik. davka),
6. davek za dolgove (po 5^l kr ali pa 1 fl 6 kr),

vsak pa plača tudi dominikalni davek v znesku od 1 fl do 10 fl, potem še »Stiftzehrung« 15 kr, relucijo robote, in še daje vsak podložnik vsako tretje leto eno tele.

Leta 1806. je podpisan: Ribitsch, Liquid. Koär.

Leta 1811. (v urbarju AB/32 zadaj) se plačujejo do 15. marca postavke kakor l. 1808., od 15. marca, ko je denar kar čez noč padel na $\frac{1}{5}$ prejšnje vrednosti, pa precej zvišane:

1808	1811 od 15./3. naprej
Rustikale do 15./3. trojno	petkratno
$\frac{1}{8}$ zemljiški goldinar	štirikrat toliko
davek od dolgov	ostane
mesnina 30 kr	1 fl 45 kr
razredni davek 126%	»Personalsteuer«, zelo različno
sovražna invazija, okoli 10% rustik.	—
cestni prinos 8—30 kr	—
vžitni prinos 15 kr	52 $\frac{1}{2}$ kr

Leta 1812. nahajamo te-le postavke:

1. 10% rustikale »samt $\frac{1}{2}$ Zuschlag«;
2. $\frac{1}{8}$ zemljišk. gold.;
3. mesnine 30 kr;
4. davek za dolgove po 51 kr ali 1 fl 6 kr;
5. Osebni davek = dvojni razredni davek iz l. 1808;
6. Drugi osebni davek, skoro v isti višini ko prvi;
7. Rekvizijski prinos, okoli 60% od postavke 1;
8. Oddaja žita, povračilo, vojni prinos, $\frac{1}{4}$ do $\frac{1}{2}$ postavke 1;
9. donesek za ceste 10 kr do 1 fl 10 kr;*)

Od leta 1813. do 1818.:

1. Kontribucija (kakor 1812 post. 1.);
2. = leta 1812. post. 2.
3. = leta 1812. post. 3.;
4. osebni davek in za dolgove, 20% do 100% post. 1.;
5. Kasarnski prinos 1—2 fl.;
6. Prinos za šolske potrebščine okoli 20 kr.

Šele leta 1819. so enotno preuredili davke in se je potem plačevalo naprej le: dominikale in pa relutum za roboto.

V nadžup. arhivu se nahajata tudi še dve lično vezani mapi, ki vsebujeta dve pogodbi o odpravi tľake (»Robothabolizionskontrakt«), ter pripadajoče urbarje. Besedilo obeh pogodb je dobessedno isto, le številke so različne. Uvodoma čitamo:

»Nachdem Se. k. k. apost. Maj. mit Allerhöchsten Hofrescript vom 10. febr. 1783 allergnädigst zu verordnen geruht haben, daß auf den gesamten Kameral, geistlichen und klösterlichen Gütern die dermahl bestehende Naturalrobbothen zum Vorteil des Staates und wesentlichen Aufnahme der Unterthanen in ewige Zeiten aufgehoben und in andere mit denen Unterthanen zu bedingen kommende Schuldigkeiten verwandelt werden sollen, so sind in Folge des allerhöchsten Befehls zwischen der Kameralgüteradministration in Steyermark, Kärnten und Krain im

*) Kakor vidimo iz gornjih postavk, nam pravzaprav svetovna vojna ni v oziru bremen prinesla nič novega.

Namen des Religionsfonds als Grundobrigkeit an einen, dann den sämtlichen Unterthanen mit Einschluss ihrer Erben und Grundesnachfolger der in Cillier Kreis gelegenen Hauptpfarrkirche (—hof) und Filialgulten zu Saldenhofen an anderen Theil nachstehende Wechselseitige Verbindlichkeiten und respektive Kontrakt verabredet und beschlossen worden«:

Sledi 15 točk pogodbe, izmed katerih pravi prva, da cerkev odveže svoje podložnike počimši s 1. januarjem 1787 na večne čase vsake dotedanje »Fuss-, Hand- und Zug-Naturalrobothpflicht«; podložniki a) cerkve pa se zavežejo, da bodo letno do konca oktobra (»bis Ende Weinmohnath«) plačali 94 fl relucije, in sicer v denarju 62 fl 40 kr (^{2/3}), ostalo pa v pšenici ali rži ali ječmenu ali ovsu po določeni nezvišljivi ceni: en vrhni avstr. mernik (mecal) pšenice po 2 fl 30 kr, rži (žita) po 1 fl 42 kr, ječmena po 1 fl 36 kr in ovsu po 48 kr; b) župnikovi pa 37 fl 20 kr, in sicer ves znesek v dež. pridelkih: v pšenici ali rži ali ječmenu ali ovsu.

Vse naslednje točke določajo točno, kako se je ravnati v posameznih slučajih.

Pod pogodbo je državni pečat, pod njim pa podpis: »Joh. Hamer, I. O. Gubernalrath, Administrator der I. O. Kameralgüter, steyermärkischer Hofkommissar im Robothabolizionsgeschäft.« Potem so podpisani: Franc Mrak, nadžupnik v Vuzenici,

× Gregor Mateoschitsch, podložnik vuzen. nadžupnije kot odposlanec (zastopnik) cerkvenih podložnikov

× Valentin Schwighard (istotako)

»Joh. Math. Rosenblum (!), Amts-Schreiber der Kameral-Herrschaft Mahrenberg, als erbetener Fertiger obiger Deputierter.«

»Vorsteherender Kontrakt ist von mir denen Unterthanen bedeutlich vorgelesen, in windischer Sprach wohl begreiflich gemacht und von ihnen willfährig angenommen worden; beschehen in dem Hauptpfarrhof Saldenhofen den 1. May 1787.

M. Ant. Graf von Aichelburg

k. k. Kreiskommissaire in Cilli.«

Na drugi strani je verifikacija in potrditev potom vlade na Dunaju dne 28. julija 1787.

Podpisi nečitljivi.

V posebnem zvezku sledi potem pripadajoči »Urbarium der Hauptpfarrkirchen« in posebej »Urbarium bei den Hauptpfarrhof«; oba skupaj izkazujeta 91 podložnikov.

Ker sta urbarja kot prilogi pogodbe natančno specificirana tudi glede robote do leta 1779., vidimo v koloni $\frac{3}{4}$, da je večina podložnikov dala robote na leto po 2, 4 ali 8 dni, eden 30 dni, osem pa jih je, ki so morali robotati letno po 156 dni.

Reluiralo se je tako, da se je eden dan robote zaračunal po 10 kraj-carjev.

Kakor je že prej omenjeno, je v istem arhivu tudi 9 knjig o bernjki, ki so jo morali dajati župniku vsi župljani. Niso to sicer nikaki urbarji in za pravo ne spadajo v okvir tega spisa; ker pa so v krajevno-zgodovinskem pogledu iz dveh razlogov zelo važne, namreč 1. ker nam je v njih ohranjen imenik vseh kmetij [vuzen. župnija] iz 17. stoletja, izvzemši trg Vuzenico in seveda one občine, ki so spadale pod vikarijat Ribnico, in 2. ker nam ta imenik tudi pove, koga podložniki so bili ti kmetje, — podam tu kratko opis. Podatki so vzeti v glavnem iz knjige »C o l l. 2.«

Bernjo so dajali v teh-le občinah:

V u h r e d: Hirschman, Šošner, Kačedonik, Rihtar, Božič, Lesiak, Trunk, Rejak, Novak, Zemlak, Pinter, Rožen, Kvintan, Urban, Knaver, Lah, Knez, Behaim, Kaiser, Benedikt, Polner (21 pos.).

S v. V i d: Prazniker,¹⁾ Krell,¹⁾ Gracej, Ruprecht, Primus, Bukovnik, Virtnik, Riečnik, Kus — brodnik, Herman, Šteil, Fajdl, Kus v vesi, Helbling v vesi, Vašner, Vahter, Sojnik, Vigounik, Kvasnik, Mak, Tešinek, Blažič, Sevčnik, Naveržnik, Jerbič, Jevšnik, Hrastnik, Kompoš, Lužnik, Mundauf, Žebrek, Kolar, Meršnik, Menik, Gornji (Matej) in Spodnji (Gašpar) Pogorevc, Mrak, Pogač, Javornik, Slabnik, Čučce, Kus v gozdu, Hergolt (ali Perkuš), Griben,²⁾ Kanop,²⁾ Peteln,²⁾ Lužnik²⁾ v gozdu, Vigounik (zgornji), Kogler, Medved, Plazonik,²⁾ Vošner,²⁾ Šrot,²⁾ Verloren,²⁾ (54 pos.).

S v. A n t o n: Dojnik, Pečirnik, Jamnik, Hancl, Jelen, Koprivnik, Malej, Kristan, Pinter, Hudernik, Brunčko, Kuternik, Smodej, Glaser, Lorenci, Vamlek, Hodnik, Mrak, Plužnikar, Vietrih, Železnik, Slatanah, Ravnjak, Vunder, Verovnik, Čauko, Liešnik, Hribernik, Vidman, Kremlak, Osrednik, Kopnik, Prohart, Skrelovnik, Peronik, Pečnik, Mrakič, Robnik, Dojer (39 pos.).

S v. P r i m o ž: Lebič, Tavčman, Repnik, Sedelnik, Rebernik, Noibirt (Hajzl), Plaz, Ižak, Pohernik, Pušnik (Jezernik), Ladinik, Peruš, Škrube, Žvir, Mori, Napret, Posod, Franc, Brodnar, Maček, Hren, Bukovnik, Hartl, Šiler (24 pos.).

Š t. J a n ž: Žvikart (na Planini), Sabodin, Mošak, Jušt, Pristovnik, Duh, Tratnik, Kuplen, Mraulák, Črešnik, Vauh, Vindiš, Urbanc, Železnik, Vahter, Stoper,³⁾ Lipuš, Kuhelnik, Kecer, Krones, Hartman, Draučbajer, Cank, Razbornik, Pust, Pliemel, Pok, Levovnik, Špalir, Rupše, Podlesnik, Pobernik, Vrhovnik, Pokeršnik, Štih, Pečovnik, Naddes, Pušičnik, Jelove, Peh, Traunčker⁴⁾, Zaleten⁴⁾, Riečnik⁵⁾, Šterjak⁴⁾, Boronik⁴⁾ (45 pos.).

D r a v č e: Boronik, Jemonik, Galob, Vraževnik, Tepej, Črešnik, Žvikart, Hanže, Jamnik, Huter, Gradišnik, Karbél, Harnik, Krumpl, Breznik (14 pos.).

T r b o n j e—S v. D a n i j e l: Kristan, Vicher, Proje, Kurej,⁴⁾ Šrotič,⁴⁾ Taušl, Stražišnik,⁴⁾ Helbling, Mikuš, Galun, Lauko, Korat, Sušter, Sarko, Pungartnik, Podlauf, Heršolt, Lapuš, Brodnik, Milner, Sitar, Miklau, Cigul, Viedl, Gačnik, Rebernik, Hojnik, Mežnar, Bauer, Perisrat, Jenohet, Grisolt, Božič, Brezovnik, Hergolt, Lešnik, Kremžer, Dvornik, Šamp, Koglnik, Uršnik, Desetnik, Zabernik, Galer, Nastop, Urban, Vrikl, Vrhovnik, Kiper, Potočnik, Gučej, Kumše, Hanže (ob potoku), Apačnik, Gosnik (56 pos.)⁶⁾

¹⁾ Spadata danes pod Vuhred.

²⁾ Spadajo danes pod Sv. Primož.

³⁾ Spada danes pod trg Vuzenico.

⁴⁾ Spadajo danes pod Dravče.

⁵⁾ Spada danes pod Sv. Danijel.

⁶⁾ Skoraj vsa ta imena nahajamo danes kot domača imena kmetij.

Seznam

vuzeniške žup. bire (ali bernje) v drugi polovici 17. stoletja.
(po občinah in gosposkah.)

Gosposka	Občina							Skupaj
	Vubred	Sv. Vid	Sv. Anton (s Planino)	Sv. Primož (s Planino)	Št. Janž	Dravče	Trbonje Sv. Danijel	
Galenhofen	2	1	4	2	1	—	3	13
Puhenstein	2	5	4	—	1	2	10	24
Samostan v Marenbergu	13	26	15	12	14	5	21	106
Benef. v Vuzenici	1	—	—	—	—	—	6	7
Župnija v Vuzenici	2	10	10	2	10	4	7	45
Gleiniz	1	8	1	1	12	—	—	23
Landsberg	—	2	—	—	—	—	—	2
Šmirenberg		1	—	—	1	—	1	3
Kienhofen		1	1	3	1	2	3	11
Benef. v Marenbergu		—	2	—	1	—	—	3
Ivniški			1	—	1	—	—	2
Lehen			1	—	1	—	2	4
Thumersfelden				4	—	—	—	4
Alt Püreick					1	1	—	2
Gradišče					1	—	—	1
Sv. Martin (pri Sl. gr.)							1	1
Podr. Št. Janž							1	1
Samostan Št. Pavel							1	1
Skupaj	21	54	39	24	45	14	56	253

Priložena tabela nam kaže, katerih gosposki podložniki so ti bili, in vidimo, da je na prvem mestu samostan v Marenbergu, — naravno, ker so z vuzeniško graščino prešli tudi vsi njeni podložniki v samostansko last. Na drugem mestu pa je župnija Vuzenica. — toda ne kaže, razpravljati o vseh gosposkah, ker bi nas to zavedlo predaleč.

Od teh kmetij je dobival vuzen. župnik bernjo: po en piskerc ali en škafr rži, isto množino ovsa, 1 ali 2 plečeti, 1 ali 2 sira, in 5 ali 10 jajc; nekateri, (oni, ki bi dajali le del tega), so plačevali bernjo v denarju, in sicer v Vuhredu 4 ($\frac{1}{8}$ kr, $\frac{1}{10}$ kr, $\frac{2}{30}$ kr), v Št. Vidu 8 ($\frac{1}{4}$ kr, $\frac{3}{6}$ kr, $\frac{1}{8}$ kr, $\frac{1}{11}$ kr, $\frac{1}{12}$ kr, $\frac{1}{15}$ kr), pri Sv. Antonu 17 ($\frac{4}{6}$ kr, $\frac{2}{8}$ kr, $\frac{2}{12}$ kr, $\frac{2}{15}$ kr), pri Sv. Primožu 9 ($\frac{3}{6}$ kr, $\frac{2}{9}$ kr, $\frac{4}{10}$ kr), pri Št. Janžu 17 ($\frac{4}{6}$ kr, $\frac{1}{8}$ kr, $\frac{4}{10}$ kr, $\frac{4}{12}$ kr, $\frac{1}{15}$ kr, $\frac{1}{20}$ kr, $\frac{2}{24}$ kr), v Dravčah 2 ($\frac{1}{16}$ kr, $\frac{1}{15}$ kr), v Trbonjah pri Danijelu 4 $\frac{1}{4}$ kr, $\frac{1}{8}$ kr, $\frac{2}{10}$ kr); razen tega pa dajejo nekoli tudi še vršnika dva škafova ovsa, in sicer pri Št. Vidu 12, pri Sv. Primožu 12, pri Št. Janžu 4, v Dravčah 1; v Trbonjah pa dajejo vršnika: eden da 2 škafova ovsa, 9 pa jih daje po: $2\frac{1}{2}$ do 5 škafov rži in 2 do $5\frac{1}{2}$ škafov ovsa.

Če pomislimo, da so navedeni posestniki plačevali to bernjo le kot neznamenat del rednih davkov, potem šele vidimo, kaka bremena so to bila, in da so pač oni čas bili kmetje mnogo hujše obremenjeni kakor so danes, čeravno so mogoče manje tarnali.

Precejšen del krajevne zgodovine nam je ohranjen v teh starih knjigah, iz katerih je tudi Šlomšek povzel največ podatkov za svojo vuzeniško kroniko.

H koncu smatram za prijetno dolžnost, da se na tem mestu najpriščneje zahvalim za radovoljno pomoč in prepustitev vseh urbarjev za sestavo tega spisa čast. gd. duh. svet. Štefanu Pivcu, dekanu in nadžupniku v Vuzenici, in g. M. Doblingerju, ravnatelju deželnega arhiva v Gradcu. — Pis.

Žički rokopis: češka velikonočna pesem.

I. Nahajališče in tekst.

Jos. Mravljak.

V prvem zvezku »Beiträge zur Kunde stm. Geschichtsquellen« je objavil J. Zahn članek »Verzeichnis der Handschriften der k. k. Universitäts-Bibliothek zu Graz«. Na strani 36. se zadnji odstavek glasi: »c) Slavisch. 36/7. — Pap. XV. 4°.

In der Mitte ein slavisches (slovenisches?) Lied an die h. Maria: Wnoh wsse mahuci — — — wycznye chwalily.«

Na podlagi tega podatka sem se hotel prepričati, ali je morda pesem res slovenska. Po gornjih podatkih se mi je predložil neki rokopis, ki je imel novo numeracijo 616; bili so to »Tractatus et sermones Henrici de Hassia,« — ni pa bilo v njem nobene slovanske pesmi. Šele po daljšem iskanju se je konstatiralo, da je bila številka 36/7 v stari notaciji dvojna, in prejel sem nato rokopis z novo številko 851. In res najdem na folio 182 pesem, kakor sledi:

Buoh wífe mahuci wítal zmrtwich zaduci chwalmesz
Boha weffely tot nam wfiez písmo vely kyireley /
Lezal trzydni whrobye dal proclaty lobye bok ruczycz
nozye obyie nallpazenyetobyekyon /
Jefus chtë wítal gieft nam naprzyklad dal gieft eznam
zmrtwich wítaty fbohem przibiwyaty kyrieon /
Pane nall Jezyfŷy wflys fwogy rzyfŷy nas hrzyefŷne
krzyefŷtany protwe fwaty rany kyon /
Swate marzye fynu odpuft hrzyefŷnym wynu pane
jefu chtë gyenz fy wítal zagifte kyon /
O kraly nebefky wflliff fwoy lyde¹⁾ czefky zbaw nas nuzye
tito day nam dobre leto kyon /

Wflliff naffy hlaffy day pokoyne czaffy jefu chtë kraly at
tye twoy tyd chwaly kyon / Odpuft²⁾ naffye zlofŷty wfŷyech
nall bludow zprofŷty day nam profŷwu dobrotu zwate
czyrkwe gyednotu kyon / Margye zaduczycz znebefŷ
ruozye ftkwuczycz prof zany hołpodyna fweho myleho
fyna kyon / Wfychny fwyety profte nam k tomu fpo-
mozte bychom fwamy bydlily boha wyecznye chwa-
lily. kyon /.

Rokopis je iz prvih let 15. stoletja in je prišel v Gradec leta 1782. ali 1783. iz razpuščenega žičkega samostana. Da je nedvomno iz njega, nam potrjuje napis na prvi strani:

»Sancta Maria est doma (domina?) sancti Iohannis in Saicz ord. Carthusiensis.«

Večino rokopisa tvorijo latinske molitve, razprave, izvlečki iz evangelijev i. t. d., nekaj malega je tudi nemškega (na fol. 181 neka pesem), — za nas pa je zanimiv edino radi navedene pesmi, tembolj, ker imamo za pesem (zgoraj) tudi p e t v r s t n e note.³⁾

¹⁾ e črtano.

²⁾ d vrinjeno.

³⁾ Najlepšo zahvalo izrekam gg. bibliotekarju dr. Kernu in dv. svetniku dr. Loserthu za naklonjenost in nasvete, s katerimi sta mi pri prepisovanju in fotografiranju rokopisa šla na roko, istotako g. prof. dr. Burianu v Ljubljani za končno redakcijo teksta.

II. Transkripcija in nekoliko opomb k zgodovini in tekstu pesmi.

Dr. V. Burian, Ljubljana.

1. Transkripcija teksta:

1. Buoh všemohúci
vstal z mrtvých žádúci,
chvalmež Boha veselí,
tot' nám vše(ž) pismo velf.
Kyrieleison.	6 O králi nebeský,
uslyš svůj lid český,
Zbav nás nůžě tŕto,
daj nám dobré léto.
Kyrieleison.
2. Ležal tři dni v hrobě,
dal prokláti sobě
bok, rucě, nožě obě,
na spásenie tobě.
Kyrieleison.	7. Uslyš naši hlasy,
daj pokojné časy,
Jesu Kriste králi,
at' tě tvój lid chválí.
Kyrieleison.
3. Jesus Kristus vstal jest,
nám na příklad dal jest,
(j)ež nám z mrtvých vstáti,
s bohem přebývati.
Kyrieleison.	8. Odpust' naše zlosti,
všech nás bludův zprosti,
daj nám pro svú dobrotu
svaté církve jednotu.
Kyrieleison.
4. Pane náš Ježíši,
uslyš svoji říši,
nás hřiešné křest'any ,
pro tvé svatý rány.
Kyrieleison.	9. Marie žádúcie,
z nebes ruože stkvúcie,
pros za ny hospodina,
svého milého syna.
Kyrieleison.
5. Svaté Mářie synu,
odpusť hřiešným vinu,
pane Jesu Kriste,
jenž si vstal zajisté.
Kyrieleison.	10. Všichni světí proste,
nám k tomu spomozte,
bychom s vámi bydlili,
boha věčně chválili.
Kyrieleison.

2. Češki zgodovinski viri soglasno kažejo, da je pesem »Buoh všemohúci« nastala že v začetku XIV. stol.; njena prva oblika je najbrž bil pristni trodelni *lais*, ki se je tekom časa s poedinimi interpolacijami razširil v deset in več kitic. S pasijonskimi igrami je prodrla v cerkev, kjer se je vzdržala še takrat, ko je bila že od njih ločena. Proti koncu XIV. stol. so jo peli pred ali po pridigi; v tem času je že bila najbolj priljubljena cerkvena pesem, ki so jo peli tudi izven cerkve. Najbolj zanimivo pri tem pa je, da so jo češki peli v Pragi celo Nemci in Poljaki, ki so si jo nekoliko po svojem transkribirali. Kar se tiče njenega teksta, je najbolj avtoritativen tekst, ki se je ohranil v rokopisu iz l. 1391. (praška univ. bibl.); v tem zapisu ima pesem 10 kitic. Njena notacija pa se je ohranila samo v husitskem kancionalu iz l. 1420., toda brez teksta. (Glej Zd. Nejedlý, Dějiny předhusitského zpěvu v Čechách, Praha 1904, str. 249; Isti, Počátky husitského zpěvu, Praha 1907, str. 89—93 in 457.)

3. Kar se tiče naše pesmi v Žičkem rokopisu, je navesti, da se njen tekst skoro popolnoma ujema s tekstom v praškem rokopisu iz l. 1391. V obeh je ista predhusovska staročeščina, enako število kitic (10) in v splošnem isti habitus pisave. Razložek se kaže le v brezpomembnih malenkostih. Ker pa njen zapis v Žičkem rokopisu ne kaže niti najmanjših sledov po slovenizmih, je torej na podlagi vseh teh momentov mogoče sklepati, da jo je mogel zabeležiti le rojen Čeh. Lahko je to bil kak češki kartuzijan, kateri je za časa husitskih nemirov moral pobegniti in si je končno poiskal zavetišča pri svojih sobratih v žičkem samostanu na Štajerskem, kar je tem bolj mogoče, ker so v tem času pripadale češke in štajerske kartuzije isti nemško-češki provinciji (Stegenšek, Dek. konj. 222). Češki kartuzijanci (ravno tako tudi cistercijanci) so bili namreč najpoglavitnejši nasprotniki husitov in so zato tudi pri izbruhu husitskih nemirov najbolj trpeli: njih samostani so bili večinoma demolirani in mnogi so se razpršili širom sveta (Zik. Winter, Život církevní v Čechách II. Praha 1896, 690 in 693). Tako so se torej mogli znajti tudi na Štajerskem in Kranjskem, kjer so se pa kmalu, kakor je razvidno, začeli udeleževati tudi literarno. Po mnenju prof. Kidriča je njim mogoče celo prišteti v zaslugo, da so prvi sprožili inicijativo k zabeleževanju liturgičnih formul v narodnem slovenskem jeziku. Poleg tega niso pozabljali protihusitske propagande (glej husitski traktat v Stiškem rokopisu!), kar je imelo gotovo svoj posebni pomen zlasti v času splošne Zigmundove protihusitske akcije. Ni celo izključeno, da so mogli imeti tudi svoj delež na ustvaritvi slovenskega javnega mnenja o čeških husitih. Je torej ta češki zapis v Žičkem rokopisu v neki zgodovinski in idejni zvezi z zapisi čeških cistercijancev (po mojem mnenju sta bila dva!) v Stiškem rokopisu.

4. Češki kartuzijan je opremil češko pesem v Žičkem rokopisu tudi z melodijo, katera se pa po mnenju prof. Mantuanija v poedinostih ne strinja z ono češko, katera se je ohranila v gori omenjenem husitskem kancionalu iz l. 1420. Ali jo je smatrati le za varianto iste ali pa za kak nov napev, bo treba šele dognati. Na vsak način pa se zdi, da je v žički notaciji ohranjena starejša oblika njene melodije. Ta notacija bi pa pomenjala, da je bila tudi žička pesem namenjena za petje. Ali so jo v žičkem samostanu res češki peli, je težko reči, toda gotovo se zdi, da jo je tam češki kartuzijanec res hotel vpeljati in zaradi tega jo je zabeležil z notacijo vred kot predlogo, po kateri naj bi jo kak sobrat-Slovenec prilagodil slovenščini. Ali se je to res zgodilo, je zopet vprašanje.

Izvestja.

Zadnji lov na volkove na Pohorju.¹⁾

Odredbe za lov na volkove:

1. Lov se vrši 11. sept. (1852) s sodelovanjem občin iz mariborskega in celjskega okraja.

2. Zbirališča za lovce so: a) Slovenjgraško sedlo, b) Mala Kopa, c) Črni vrh, č) Planinka.

Za vsako teh zbirališč je določen poseben vodja lova, ki se mora o vsem sporazumeti z vodji sosednih rajonov.

3. Občine morajo za ta lov določiti spretno strelce, gozdarje in lovce ter gonjače.

4. Občine se razdelijo na posamezne rajone, in sicer:

a) rajon Slovenjgraško sedlo: Šmartno, Legen, Gradišče, Troblje, Pameče, Sv. Danijel, Trbonje, Dravče, Št. Janž nad Dravčami (vse občine iz okr. glav. Sl. gradec);

b) rajon Mala Kopa: Golava buka, Brde, Sv. Primož na P., Vuzenica, Sv. Vid (vse iz okr. gl. Sl. gradec), Hudi kot in Sv. Anton na Poh. (iz marib. okr. glav.);

c) rajon Črni vrh: Razborca, Dovže, Straže, Št. Ilj pod Turjakom in del občine Mislinje (vse iz glav. Sl. gradec), Janžev vrh, Orlica, Ribnica (iz marib. okr. glav.);

č) rajon Planinka: drugi del občine Mislinje (iz okraja Slov. gradec), Št. Lovrenc na Poh., Kumen, Recenjaki in Legen (iz marib. okr. glav.), Spodnji Dolič in Vitanje (iz celjskega okr. glav.).

5. Večji del strelcev se mora na določenih mestih zbrati onega dne (11. sept.) ob 8. uri zjutraj ter se morajo pokoriti odredbam vodij; nekoliko lovcev pa spremlja gonjače.

6. Gonjači se postavijo tako, da bode razdalja od enega do drugega 150 do 200 korakov, vrsta pa se ne sme nikjer prekiniti, temveč se mora vzdržati od vznožja do vrha. (Priložena slika je določevala zbirališča lovcev, občin in vrsto gonjačev.)

7. Gonjači morajo biti ob 10. uri dopoldne na vznožju vrhov na predvidenem mestu, tako da bode ob tej uri veriga sklenjena, na kar se začne premikanje navzgor.

8. O postavitvi gonjačev se imajo preje občine medsebojno domeniti.

¹⁾ Akt okrajnega glavarstva Slovenjgradec števil. 4683 od 7. sept. 1852, podpisan Globotschnig (okr. glav.).

9. Gonjači se morajo natihoma zbirati, ko pa začnejo goniti, morajo delati čim večji hrušč in trušč in streljati, — preiskati se mora vsako grmičje. Lovci naj bodo mirni. Od prebivalstva ta dan ne sme nihče v te rajone.

10. Lov se vrši samo na volkove, ne sme se zasledovati ali streljati nobena druga divjačina.

11. Če bi po izvršenem prvem pogonu bil potreben še drugi, odredi potrebno vodja celega lova.

12. Orožništvo ima paziti, da se vzdržuje red, in pomaga tudi inače pri lovu.

13. Premije so: za ubito volkuljo 25 fl, za volka 20 fl, za volka pod enim letom 10 fl; plača se iz erarskih sredstev.

To so navodila za lov, o njegovem izidu pa ni znano nič; menda so takrat iztrebili to zverjad na Pohorju, ker se najstarejši ljudje ne spominjajo, da bi se bil še pozneje tu ustrelil kak volk. Na volkove pa spominja še danes obilo volčjih jam; samo v vuzeniški kotlini šestero (dve nad starim gradom, dve pri Mravljakovem hribu — nad Jelovcem, ena nad Prohartom v Planini in ena nad Mačkom v Planini).

Josip Mravljak.

Donesek k poglavju o naših jožefincih in redemptoristih.

V ruškem župnišču se hrani kronika, ki jo je v nemškem jeziku napisal Janez Nep. Godina, rojen 27. aprila 1785 v Krabonošu pri Sv. Juriju na Šč., umrl 10. februarja 1876 v Rušah, kjer je 1829—1858 bil župnik, pozneje pa živel v pokoju. Njegovi zapiski so v prvi vrsti važni seveda za lokalno zgodovino, vendar se nahajajo vmes tudi stvari, ki so splošno zanimive. Godina se kaže v njih izrazitega jožefinca; ostro nastopa n. pr. proti praznoverju in očita duhovščini predjožefinske dobe, da je sama med ljudstvom gojila praznoverje, »denn es hat Geld getragen« (str. 68). Kot jožefinca ga označuje tudi Matija Wurzer, kapelan, pozneje župnik v Rušah, ki piše v svojem dnevniku (l. 1869.) o njem: »Godina so zastran narodnosti kakor sploh vsi stari duhovniki nemškutar, vendar zmerni in dobrovoljni. Kakor vsi Jožefinari vidijo blagor dežel v uradništvu in centralizmu, tako tudi ta gospod, zato jim je gibanje narodov zoperno. Godina radi berejo ali čitajo, imajo svoje gospodarstvo v nar boljšem redu, živijo zlo zmerno. Na večer le vživajo juho, in vira malo pijejo, še pred nekimi leti so ga celo ni pili. Dosegli so toraj lepo starost (84 l.). Njih obnaša je prijazna, resnobna in veljave polna. Obiskali so jih gredé včasi Slomšek, tudi nadvojv. Janez je večkrat k njim zahajal.«

Posebno zanimivo je v njegovi kroniki mesto (str. 34—36), kjer Godina pripoveduje, kako je l. 1834. prišel neki redemptorist iz Maribora v

Ruše izganjat hudiča. Kaže nam, kako zaupanje so redemptoristi (ki so šele eno leto poprej prišli v Maribor!) uživali med ljudstvom in kako so skušali svoj vpliv širiti, zlasti pa nam kaže v jarki luči nasprotje med njimi in jožefinsko duhovščino. V tem oziru se mi zdi naslednja Godinova beležka posebno značilna, zato jo priobčujem doslovno: »Im Jahre 1834 im Monathe März hat ein Ligorianer von Marburg in Rast aus einer kranken Weibsperson den Teufel ausgetrieben. — Eine gewisse Maria Ruttner vulgo Wurz Bäuerin in Rast war am Nervenfieber krank, und redete in ihrer Phantasie verwirrt, was im Nervenfieber gewöhnlich der Fall ist. Einige alte Weiber sagten: Der Teufel redet aus ihr heraus, man wird müssen um einen Klostergeistlichen nach Marburg schicken, denn unsere Geistlichen werden ihn nicht herausbringen können. Der Mann darüber erschrocken ist also gleich um den h. Mann nach Marburg gefahren, der dem Teufel Meister werden sollte. Alles dieses geschah ohne Wissen der heimischen Geistlichen. Der Mann Gottes kam richtig; die Leute liefen vom ganzen Dorfe zusammen, um zu sehen, was da kommen sollte, und auch einer meiner Kapläne befand sich versteckt (!) unter den Leuten, weil eine Satansaustreibung heutzutage wirklich etwas sehr seltenes ist. Der h. Mann bettete etwas, dann fragte er die Kranke über Verschiedenes, sie gab ihm jedoch keine Antwort; er bethete wieder, dann redete er sie wieder an; sie sah ihn längere Zeit star an, und sagte endlich: Kdo li ti zherni vrak? poberi te od mene! und entfernte sich der Mann Gottes wirklich, und kam zum Pfarrer, er erzählte, daß er mit der Kranken nichts richten könne, und weiter auch mit ihr nichts mehr unternehmen werde — — Ich als Pfarrer habe zum Herrn Ligorianer gesagt: Lieber Freund! lassen Sie die Teufel in meiner Pfarre mit Fried, oder weisen Sie sich aus, daß Sie das Recht haben, in fremden Pfarren die Teufel auszutreiben. Die Teufel in meiner Pfarre gehen ihnen nichts an, die werde schon ich austreiben; ich bitte in solchen Angelegenheiten nicht mehr zu kommen, weil ich sonst meinen eigenen Exorcismus anwenden müßte, um den Teufel davon zu jagen. — Die hitzige Krankheit hat bey der genannten Person nach einer Zeit nachgegeben, und sie war wieder vernünftig wie früher, und so ist der Teufel, den der Herr Ligorianer nicht austreiben konnte, selbst fortgegangen.«

Morda v resnici Godinove besede niso bile tako ostre, kakor jih je zapisal v kroniko, brez dvoma pa zapis odgovarja njegovemu mišljenju in osvetljuje stališče jožefincev napram redemptoristom.

Janko Glaser.

O Aškerčevih Pohorskih cveticah.

V »Življenju in svetu« 1927, str. 98 s., poroča na podlagi Aškerčevih pisem prijatelju Turnerju nepodpisan avtor o pesnikovi nameri, da bi v

posebni zbirki obdelal motive s Pohorja. Sestavek je po vsebini zanimiv, po obliki pa žal ne zadovoljuje: citati so podani površno, razen tega samovoljno in slabo okrajšani, uvodne, vmesne in zaključne pripombe pa ali ne sodijo tje ali pa so brez stvarne podlage. Niti važnega (za obravnavano snov važnega!) vprašanja, ali se je Aškerc odzval Turnerjevemu vabilu ali ne, avtor ni dognal pravilno, kakor kaže popravek, ki ga je v istem listu, str. 157, priobčil g. A. Kosi.

Podrobno korekturo prepuščam — da ne bo nepotrebne tratenja — celotni objavi Aškerčeve korespondence. Tu dostavljam le to, kar mi je o sproženem vprašanju znanega iz drugih virov: deloma iz Turnerjevih pisem drju Jos. Vošnjaku (v arhivu Zgod. društva), deloma iz razgovorov s pokojnim drjem Turnerjem in g. prof. Zidanšekom.

28. dec. 1908 piše Turner Vošnjaku med drugim: »Aškerčeve pesnitve »Akropolis in piramide« so tudi mene kakor Tebe prav razveselile. Upam pridobiti Aškerca, da bo proslavil tudi naše Pohorje: Nekoliko mi je že obečal; želi pa, da mu pripravimo dotični material, t. j. pesniško zanimive povesti itd. o Pohorju«.

Več slišimo o stvari v pismu 31. julija 1909:

»Ko je izdal Aškerc »Jadranske bisere«, sem mu bil brž pisal ter ga prosil, naj bi še na tak način nabral in izdal »Pohorskih cvetic«. Med tem pa je pesnik še odpotoval v Egipt in na Grško ter izdal knjigo »Akropolis in piramide«. Letos sem ga drugoč opomnil, naj ne pozabi na naše Pohorje, za katero se že nemški pesniki zanimajo, in tako mi je konečno Aškerc naznanil, da pride prvi teden avgusta k meni v Maribor in potem za nabiranje pesniških motivov na Pohorje. Dneva, kedaj pride, mi še ni naznanil. Pri meni v Mariboru se napravi program za potovanje na Pohorju: če bom jaz kaj ž njim potoval, še tudi ne vem; želim pa, da se Ti ob tej priliki z Aškercem kaj snideš. Kde in kako ne vem, dokler mož ne pride v Maribor; pa žal mi je, da imam za gosta samo eno sobo, torej za oba zajedno ne dosti komoditete. Na vsak način pa Ti brž poročim, ko Aškerc (!) pride, kako naj ukrenemo.

V Framu biva sedaj na počitnicah s svojo obitelji profesor Štrekelj. Aškerc pa se zelo huduje na Štrekeljna zavolj neke opazke v »Časopisu«; toraj še tudi ne vem, če mi bo mogoče »prijateljsko« združiti v Framu ta dva moža.«

Iz obeh pisem vidimo, da je misel na »Pohorske cvetlice« sprožil dr. Turner, ne Aškerc. Idejo so mu dali »Jadranski biseri«, vodila pa ga je želja, da bi Aškerc tudi njegovo Pohorje »proslavil«. To v Turnerjevih ustih ni bila fraza, kajti cenil je Aškerca visoko nad druge naše pesnike, zlasti nad moderno, tudi še v dobi njegovega propada. Nemški pesnik, ki ga Turner omenja, je Artur Achleithner, ki je ravno takrat po njegovih navodilih spisoval knjigo »Der Waldkönig«. Zanimiv je konec

drugega pisma, ker kaže, da je Turner Aškerčev izlet na Pohorje nameraval izrabiti za spravo s prof. Štrekljem. (Zakaj se je Aškerc na Štreklja hudoval, gl. »Življenje in svet«, str. 83!)

S »prvim tednom avgusta«, ki je v tem pismu določen za pohorsko ekspedicijo, pa ni bilo nič. 5. avg. 1909 poroča Turner Vošnjaku, da Aškerc ne more priti, ker je zaposlen s sprejemanjem ruskih učiteljev in učiteljic, deloma tudi zaradi slabega vremena. Pismo zaključuje: »Tako je toraj z Aškercem. Menda pa potem, ko ruska invazija mine, ipak pride sem v Maribor in na Pohorje, kar Ti vse ob pravem času naznamim, da se snidemo«.

»Ruske invazije« pa še ni bilo konec, razen tega je nastala nova ovira: Turner je zaradi revmatizma moral v Krapinske Toplice. Od tam je 15. avg. 1909 pisal Vošnjaku: »Aškercu, od katerega sem danes glas dobil, da je 13. t. m. sopet 50 Rusov došlo v Ljubljano, sem pisal da ostanem do konca tega meseca v Krapinskih toplicah, on pa naj pride k meni meseca septembra. Upam, da bo tako najbolje ter da se snidemu (!) »za Pohorje« srečno in veselo«.

S tem je bil izlet preložen v september. V septembru je Turner bil zopet doma, kajti že 2. septembra piše Vošnjaku iz Maribora. Na Aškercu se nanašata v tem pismu le dva stavka: »Aškercu sem pisal, naj mi poroči kedaj bi prišel v Maribor, pa še nimam nobenega odgovora. Menda zavolj slabega vremena ne«.

A že dva dni pozneje je Aškerc Turnerju pisal in obljubil, da pride »v ponedeljek 6. t. m.« (t. j. septembra). In to obljubo je (kakor je medtem pojasnil že g. Kosi) tudi izpolnil. Pripeljal se je iz Ljubljane s popoldanskim vlakom in bil seveda Turnerjev gost. Zvečer so nekoliko posedeli pri izbrani kapljici, Turnerjevem lastnem pridelku — in ravno to je postalo za stvar usodno. Drugo jutro, ko so nameravali na Pohorje, pride Aškerc iz svoje sobe ves mrk in grdogled: »Kedaj gre prvi vlak v Ljubljano?« Prijatelj ga je miril, tolažil, bodril — a vse zastonj. »Celo noč nisem spal! Kedaj gre vlak v Ljubljano?« In s prvim vlakom se je odpeljal. Na Pohorju, kjer so bili obveščeni in pripravljeni, da pesnika sprejmejo, in ga je predsednik Podravske podružnice SPD, g. Dav. Lesjak v Rušah, nameraval povesti v nekatere kmetske pohorske hiše, pa so zastonj čakali . . .

Tako se je stvar, o kateri se je poldrugo leto vodila korespondenca, zaradi trenutne pesnikove indispozicije razbila. Kakor mnogo drugih primerov nam tudi ta »izlet« na Pohorje kaže, kako bolešno je bil Aškerc v zadnjem desetletju svojega življenja občutljiv.

V poznejših njegovih pismih nikjer ni več govora o Pohorju. Tudi Turner omenja zadevo samo še enkrat, 27. dec. 1909, ko piše Vošnjaku

o Achleithnerjevem pohorskem romanu in pristavlja: »Škoda, da Aškerc ni imel potrebnega poguma za slično podjetje«.

V celoti se da o »Pohorskih cvetlicah« reči sledeče:

Pobudo za nje in brez dvoma tudi šablonski naslov je dal dr. Turner, in sicer krog Novega leta 1908, po izidu »Jadranskih biserov«. Morda je ravno to glavni, notranji vzrok, da pesnik načrta ni izvedel, dasi se ga je oprijel. Prijateljeva ideja mu je ostala tuja; kakor vidimo iz ponovnih vprašanj v njegovih pismih, kako je s pripravami, ni imel zaupanja v njo. K temu so prišle še zunanje ovire: l. 1908. pesnikovo potovanje na Grško in v Egipt, l. 1909. najprej »ruska invazija«, potem Turnerjeva bolezen in odsotnost iz Maribora, končno slabo vreme.

Ko so bile slednjič vse te ovire odstranjene in je stal pesnik tik pred ciljem, mu je nenadoma zmanjkalo »poguma« . . . Stvar je propadla, ne da bi bila zapustila v Aškerčevih pesmih kakršenkoli sled.

Janko Glaser.

Ljutomer v satirični italijanski vojaški pesmi.

Vojaki 97. (tržaškega) pešpolka, med njimi mnogo Italijanov, ki so bili v začetku svetovne vojne nekaj časa nastanjeni v Ljutomeru, so prinesli v Gradec s seboj sledečo pesem, ki so jo noč za nočjo z največjim veseljem in hrumom prepevali:

La canzone negativa.

Sull' aria delle strofette della »Gheisa«.

Viaggiai con diligenza
Tutto l' austriaco imper
E presi residenza
Nell' alma Ljutomer.

È un luogo assai piacente,
Che gran ricordi lega,
Perchè tutta la gente
Qui ti risponde: »Ne ga!«

Ne ga, ne ga nič! Ne ga, ne ga nič!
Urschendorf, Wagendorf, Ljutomer.
(Ta odpevek se dvakrat ponovi za vsa-
kima dvema kiticama.)

Se andate all' osteria
Fodrato di monete
E pieno d' allegria
Del vino voi chiedete:

La Mitzi v' offre arrosto
E pan di buona lega,
Ma in quanto poi al mosto,
Vi si risponde: »Ne ga!«

Andate poi in appalto
 Ad Est del campanile
 Chiedendo carta „Salto“
 Per discacciare la bile:
 Ma qual sciagura immensa!
 Il tabaccaio frega
 A fondo la dispensa
 E in fin vi dice: »Ne ga!«

Nel pomeriggio stanco
 Così verso le tre
 Volete bere un bianco
 E andate al Gran Caffé.
 Vi viene poi il desiderio
 Di un bon bicchier di »Strega«,
 Ma il cameriere serio
 Risponde: »Ne ga! Ne ga!«

Passate dal vacaro
 Per bere un buon m l e k o
 E vedi, o caso raro,
 Vi par d' udire l' eco.
 Non giova a chi domanda,
 Non giova a chi lo prega,
 Per sempre a ogni domanda
 Lui ti risponde: »Ne ga!«

Mia Ljutomer del cuore
 Giacchè tutto mi negli,
 Accogli per favore
 Un solo dei miei preghi:
 Son vecchio e nervosetto,
 La schiena mi piega,
 Hai tu d'offrirmi un letto?
 »Un letto? Ne ga! Ne ga!«

Tekst mi je napisal v Građcu 13. nov. 1915 »Lotario Contento«, Italijan, o katerem so njegovi tovariši namigavali, da je pesem tudi sam zložil. Njegov podpis se mi je že takrat zdel psevdonim, vendar pa moža, ki je, kakor sem jasno videl, težko nosil vojaško obleko in s humorjem dušil skrb za dom, ženo in otroke, nisem maral nadlegovati z izpraševanjem. Ko sva si bila že toliko znana, da bi ga bil lahko vprašal, pa je bilo že prepozno: odšel je s tovariši vred v Galicijo.

Pesem sama je značilen produkt vojne; nastala je vsled frapantnosti, s katero se ljutomerski »Ne ga!« (= ni!) po vsebini in obliki sklada z italijanskim glagolom »n e g a r e«¹⁾. Nekaj sličnega je nastalo na zapadnem

¹⁾ V Veržeju je na zid nekega škednja napisal ital. vojak z vapnom: Villa Negal! (Op. ur.)

bojišču med nemškimi vojaki, ki so prišli med Francoze. Ko so zahtevali pri Francozih konjak, vino, pijače in sploh razne reči, so dobivali stalni odgovor: »il n' y en a plus«, ki bi se v »ljutomersčini« glasil »Ne ga (nič več)!« Počasi so razumeli smisel tega odgovora, toda zavrtil se jim je tako v ušesa, da so poleg prvotnega, pravilnega pomena začeli besedo »Naplü« rabiti tudi v pomenu »konjak« in »Francoz«. Enako pomeni v govoru francoskih tiskarjev fraza: »il n' y en a pas«, upravitelja skladišča! (Prim. članek K. Bergmanna: »Die französische Sprache im Munde der deutschen Soldaten« v »Die neueren Sprachen«, Bd. 25 = »Phonetische Studien«, Bd. 31, 1918, str. 236.)

Dr. Joža Glonar.

Bibliografski drobiž. V »Slov. bibliografiji« Drja Fr. Simoniča je na str. 276 navedenih več Japljevih »Listov in evangelijev« raznih let; ni pa tam omenjena izdaja iz leta 1800., ki ima naslov: Listi inu evangeliji, na vife nedele, inu prasnike zeliga lejta, f' perpuhenjam gnadliviga, vifoku vredniga firihra inu gofpoda, gofpoda Mihaela, eden dvajsetiga fhkofa, perviga vihi fhkofa lublanikiga, na ivetlobo dani po novim teftamenti od zh. v. gofpoda Jurja Japelna, korarja v' Zelovzi, itd. preftavlenim. V' Lublani, per vidovi Teres, Eger. 1800. — 8°, VIII + 402 str. — Črke na naslovni strani so vse tiskane z majuskulo!

V narečju Slov. Krajine (Prekmurja) je izšla knjiga »Toldi, Versusko pripovedávanje, szprávljeno po Arany Jánosi. Na vend jezik obrnyeno po Kardos Jánosi. Budapest, 1921. Hornyánszky Viktora stamparjja«. — Velika osmerka, 60 str.

M. Kovačič.

Slovstvo.

Povjest župe sv. Barbare u Bedekovčini. 1726—1926. Napisao Vjekoslav Noršić. Samobor 1926.

Ob proslavi 200letnice ustanovitve župnije Bedekovčina (Hrvatsko Zagorje), je sedanji župnik g. Vjekoslav Noršić v obliki majhne brošure dal »u ruke svojih župljana« kratko zgodovino domače župnije. Postanek in razvoj župnije, opis cerkvene stavbe in nje sestavnih delov, oltarjev, prižnice, orgel, zvonov, cerkvene opreme, farne ustanove, kapele, župnijska knjižnica, šola, zaporedna vrsta župnikov, kaplanov in učiteljev, to je v glavnem vsebina Noršičeve brošure, ki bo domačin župljanom gotovo zabavno, obenem pa poučno čtivo. Sedanja cerkev sv. Barbare je bila dogotovljena leta 1778. Zidana je v lepem slogu poznega baroka. Sedanji župnik je tekom zadnjih let dal cerkev skoraj popolnoma prenoviti. Zanimivo je, da so vsa ta dela izvršili slovenski umetniki, oziroma tvrdke. Akademski slikar Peter Markovič iz Rožeka na Koroškem je leta 1920. cerkev preslikal (15 fresko slik in 3 tempera), načrt za novi glavni oltar je naredil kipar Ivan Sojč iz Maribora (do njega izvedbe sicer ni prišlo), mariborski graditelj oltarjev Alojz Zoratti je leta 1922. prenovil prižnico in glavni oltar, leta 1924. pa še ostale oltarje, nove zvonove pa so leta 1925. vliile »Strojne tovarne in livarne« v Ljubljani. Ne vem, ali je to uspeh naše reklame ali znak priznanja in prijateljstva sedanjega gosp. župnika do Slovencev. Ker je knjižica namenjena v

prvi vrsti domačim župljanom, pogrešam zgodovinskih podatkov o posameznih vaseh, oziroma občinah. Tudi folklorističnih potez manjka. V ilustracijo teksta prinaša brošura tudi nekaj slik. — Knjižica lahko služi kot vzor, kako naj duhovnik v svoji župniji obrača vso svojo pozornost predvsem cerkveni stavbi sami in nje opremi, župnijski kroniki in drugim zgodovinskim zanimivostim, ki se eventuelno nahajajo v župniji. Tudi pri nas bi bili taki zgodovinski opisi posameznih župnij velike važnosti za poznavanje domače zgodovine, le žal, da je na njih izdajo v današnjih razmerah težko misliti. Ljudstvo bi jih gotovo z veseljem čitalo.

M. Munda.

Volkslieder der Slawen. Ausgewählt, übersetzt, eingeleitet und erläutert von P a u l E i s n e r. Leipzig. Bibliographisches Institut. [1926.] 8°. 32**. 560 str. — Knjiga je izšla v Mayerjevi izdaji klasikov in nadaljuje delo, ki ga je pred 150 leti začel Herder in so ga pozneje gojili zlasti romantiki. Kakor pravi avtor v uvodu, je bil njegov namen, da seznanj zapadno Evropo s slovansko narodno pesmijo, ker je poznanje te pesmi nujno potrebno za pravilno umevanje duševnega življenja Slovanov. Velik del njihove umetne poezije je tesno zvezan z narodno pesmijo, istotako skoraj vsa njihova glasba. »Slovanska narodna pesem je narodno-psihološki, umetnostno- in kulturno-zgodovinski dokument, ki mu po pomembnosti ni primere« (5*). Zastopani so v zbirki vsi slovanski narodi (Eisner jih loči 11!), vsak v posebnem poglavju, in sicer v sledečem redu: Velikorusi, Malorusi, Belorusi, Poljiaki, Lužiški Srbi, Čehi, Slovaki, Slovenci, Hrvati, Srbi, Bolgari. Najbogatejši je izbor velikoruskih (88 str.), srbskih (68 str.) in bolgarskih pesmi (63 str.). Upoštevana je povsod samo lirika. Izbrana je snov po dveh vidikih: po značilnosti in pesniški dovršenosti. Kot najznačilnejši posebnosti slovanske narodne poezije se podčrtujeta erotična pesem ruske žene in ljubavna lirika balkanskih Slovanov, ki ji »v vsej evropski narodni poeziji ni enake« (7*). Odlikuje se zbirka po zanimivem uvodu, v katerem pisatelj označuje narodno pesem posameznih slovanskih narodov, še bolj pa po obsežnih pripombah, ki služijo stvarni razlagi teksta. Zlasti dragocene so v njih ugotovitve sorodnih motivov pri raznih narodih in bibliografija važnejše literature o predmetu.

Podrobno oceno posameznih poglavij prepuščam drugim; pomuditi se hočem samo pri poglavju, ki se tiče Slovencev.

Slovanski del obsega 35 pesmi na 20 straneh (283—302). V uvodu (str. 27* in 28*) čitamo, da se je naša narodna pesem pod raznimi vplivi (kat. cerkveno petje, alpski Nemci, deloma Italijani) oddaljila od srbohrvatske in dobila značaj zapadnoevropske narodne poezije. To velja predvsem za njeno glasbeno stran, pa tudi za metriko: namesto nerimanih verzov, ki so značilni za Srbohrvate, prevladuje pri Slovencih delitev v kitice, večinoma z rimami. Po tej splošni karakteristiki označuje prevajalec na kratko posamezne vsebinske skupine: obredne, svatovske, plesne, zaljubljene, vojaške, pivske, živalske in pobožne pesmi. Več ali manj v istem redu prinaša tudi prevode.

Če hočemo ugotoviti, kako je prevajalec rešil svojo nalogo, moramo odgovoriti na dve vprašanji: 1. kako je izbral snov, 2. kako je pesmi prevedel.

Pri izbiranju gradiva (namreč slovenskega!) žal ni imel srečne roke. Glavno napako je napravil s tem, da je veliko preveč protežiral pesem vzhodnega slovenskega ozemlja, pesem, ki često že naravnost prehaja v hrvatsko (n. pr. »Am Abend vor dem Georgstag« iz Stupnika pri Zagrebu in »Beim Hochzeitsmahl« iz Koprivnice; prtm. Štrekelj, št. 4985 in 5310). S tem nasprotuje samemu sebi, ko uvodoma trdi, kako se slovanska narodna pesem razlikuje od hrvatske. Saj se v resnici v marsičem razlikuje, a Eisnerjev izbor tega ne kaže, vsaj ne v zadostni meri. Najbrž je zavedla prevajalca v to enostranost težnja, da bi podal primere kolikor mogoče stare narodne poezije. A to naziranje se mi zdi zmotno. Če je Eisner hotel zbrati značilno antologijo

naše narodne lirike (in to je brez dvoma bil njegov namen!), bi te antologije ne bil smel sestavljati v prvi vrsti iz pesmi, ki žive morda edino še v Štreklju, in še tam nekatere le v enem zapisu. Če se je tekom stoletij slovenska narodna pesem oddaljila od srbohrvatske, kakor trdi pisatelj v uvodu, in dobila svoj poseben značaj, je bila njegova naloga, da v svojih prevodih podčrta ravno ta posebni, specifično slovenski značaj, in sicer po možnosti na podlagi pesmi, ki so znane po vsem slovenskem ozemlju. Da govorim konkretno: za primer »hrvatskega« sloga v naši narodni liriki bi zadostovalo dvoje, troje obrednih in svatovskih pesmi, vse drugo naj bi bilo tipično slovensko. Zlasti n. pr. »zaljubljene« pesmi, ki jih Eisner po krivici omalovažuje. V njegovi zbirki tvorijo to skupino pesmi »Vse tičice lepo pojo« (Štrekelj, št. 1136), »Delaj, delaj, deklet, pušelj« (1613 in varijante), dve štirivrstni poskočnici (4607, 2845), »Jâz sem hodiu k ljubci v vâs« (1965), »Sinoči sen na veši bija« (2111), »O gde si, hišni gospodar?« (2170), »V nedelo jutro vstala bom« (1663) in »Kaj si je zmisli naš cesar, naš kralj?« (1524). Kdor količkaj pozna naše narodne, se bo začuden vprašal, kje so ostale pesmi »Kaj se ti, fantič, v nevarnost podajaš«, »Že dan se mračí«, »Sem mislil snoči v vas iti«, »Nocoj pa, oh, nocoj«, »Regiment po cesti gre«, »Kje so tiste stezice«, »Pojdem u rute« in še cela vrsta poskočnic, od katerih spadajo nekatere po svoji epigramatski kratkosti in točnosti med bisere naše lirike. Slabo so zastopane tudi voljaške; vse, kar najdemo, sta tisti dve, ki sem jih navedel med zaljubljenimi na zadnjem mestu. O napitnicah pravi avtor v uvodu, da so »ein prächtiger Besitz der Slowenen«; med prevodi pa žal ne najdemo napitnice »Tri furmani mi peljejo«, ki jo Štrekelj pozna v 17 varijantah in ki v pesniškem oziru brez dvoma prekaša vse druge. Skoraj popolnoma izločena je iz Eisnerjeve antologije elegična nota slovenske narodne pesmi. Kje je ostala n. pr. splošno znana »Gozdič je že zelen«? Kje slavna »Oj sijaj, sijaj, solnce«? A kaj bi našteval! Že iz tega je dovolj razvidno, da slovenskega dela pisatelj ni dobro izbral.

Kar se prevoda tiče, je v glavnem uspel. Večinoma prevaja Eisner dokaj verno po originalu. Vendar mu je ušlo nekaj netočnosti. V kresni pesmi »Am Abend vor dem Georgstag« čitamo v izvorniku:

Sfalilo mu malo zlata,
Malo zlata za dva leta,

v prevodu pa:

Fehlt ihm Gold ein kleines Häuflein,
Klein Goldhäuflein für zwei J ä h r l e i n.

»Dva leta« nista »dve leti«, ampak, kakor jasno kaže varijanta v Štreklju št. 1172, »dva l o t a«. Mimogrede bodi še omenjeno, da je ta kresna pesem prav nesrečno izbrana, ker je v tu podani obliki tako okrnjena, da je sploh še komaj umljiva. Kakšen je bil njen prvotni motiv, kaže zgoraj omenjena varijanta: v njej išče fant zlata pri očetu, materi, bratu, sestri — a zastonj; šele pri ljubi ga dobi. »Bolša ljuba neg 'sa družba!« se glasi zadnji verz. Brez te poante pesem sploh nima več pravega smisla. V pesmi »Pilgerlied« je prevajalec v drugi polovici prihodnji čas nadomestil s preteklim; zakaj, ne vem. Prej bi se dala opravičiti podobna izprememba v 2. in 3. vrstici svatovske »Bunte Bänder flattern« (»Te m o c v e l i v deveto deželo« — »Und wir r i t t e n« itd.), ker v naslednjih dveh verzih tudi izvornik preskoči v pretekli čas (prim. Štrekelj, št. 5441). V božični (»Weihnachtslied«) »i n o j e n par bělih gosj« (Štrekelj, št. 4812) ni »ein a n d r e r weißer Gänschen Paar«; najbrž je prevajalec verz »ino[j]« zamenjal s pridevnikom »in, -a, -o«. Popolnoma krivo je prevedel drugi verz v pesmi »Als ich kam um Mitternachten«, kjer čitamo »mühte lang die müden Knochen« za slovensko »predolgo sen se zamudija« (Štrekelj, št. 2111); morda mu je delal preglavico vzhodnoštajerski »zamudija«, vendar mi ni jasno, kako je moglo iz tega na-

stati »müde Knochen mühen« (!). Tudi 2. kitica omenjene pesmi je prevedena prav plehko. »Nimmer k a n n den Regen schwingen« (»Kolo«) ne odgovarja izvirniku: »Nisam d o š a o kola igrat« (Štrekelj, št. 5195). Kosova posmehulja »Pojta mi jagra se solit!« (Štrekelj, št. 941) je v nemščini ostala žal — brez soli: »Nun, zürnen mag das Jägervolk!« Toda dovolj o besedilu! Kar se tiče metrike, je prevajalec v nekaterih pesmih premalo upošteval ritem, ki ga je našel v izvirniku. Večkrat nadomešča jamb, ki je značilen za slovensko nar. pesem, s trohejem. »V nedeljo zjutraj vstala bom« se glasi pri njem »Aufstehn will ich Sonntag frühe«; isto napako kažeta deloma »Als ich kam um Mitternachten« in »Die kranke Amsel«. Tudi tipične kitice naših poskočnic ni posnel. »Weiß wie Milch das Mägdlein — Und so rot wie Blut« nikakor ne odgovarja slovenskemu »Bela ko mleko — Rudeča ko kri«. Rime so deloma pridržane, pogosto pa tudi izpuščene. A to se mi zdi manjšega pomena, veliko važnejši je ritem: Z njim pesem diha, ritem ji daje življenje. Drug ritem — drugo življenje! V tem oziru smatram za edino pravilno, da prevajalec kolikor mogoče točno sledi izvirniku. Večinoma je Eisner to tudi storil — in ne brez uspeha. Nekateri prevodi so mu v resnici lepo uspeli. Med najuspelejše štejem »Weihnachtslied der Hirten« (zgoraj navedena vsebinska napaka pesniško ne moti), »Mädchen und Nachtigall«, »Drei schöne Mädchen waren mein«, »Jägers Begräbnis« in »Lang ist der Weg« (prevedena precej svobodno). Kdor hoče na konkretnem primeru spoznati vrline Eisnerjevih prevodov (seveda uspelih!), naj primerja njegov prevod pesmi »Drei schöne Mädchen waren mein« z Vrazovim, ki ga je Štrekelj natisnil v 2. zvezku, str. 501 pod črto.

Da bi se v 2. izdaji ves slovenski del glasil približno tako, kakor se glase te na koncu navedene pesmi, to je moja želja in v ta namen sem opozoril na nekatere pomanjkljivosti. Kljub tem pomanjkljivostim zanimivo in idejno bogato knjigo vsem priporočam. V celo platno vezan izvod stane 4,25 M.

V Mariboru, 23. januarja 1927.

J a n k o G l a s e r.

»Jagdgeschichte Steiermarks von B. R. Bachofen-Echt und W. Hoffer, I. Band, Materialien zur Geschichte des steirischen Jagdrechtes und der Jagdverfassung, 1927, Leykam Graz«. 8°, 318 + XX. strani, 15.— Schil.

Gornja knjiga je izšla prve dni januarija in ni moj namen oceniti jo, temveč hočem le opozoriti izvestne kroge na to delo, ki je pač menda edino te vrste. Ocene tudi najboljši zgodovinar ne bi mogel napisati. Kdo naj prekontrolira in pravilno oceni nad 200 arhivalnih virov iz obeh graških arhivov in vse ostale naredbe, patente, zakone itd. (skupaj 485 števil, ako prištejemo zadnje tri iz Slovenije)? Reči moremo le toliko, da je profesor Hoffer gradivo zbiral res marljivo in vestno, ker od leta 1391. do 1926. je objavljeno vse, kar se le količakaj tiče lova. Opazil sem pač dve netočnosti, katerih prva gre bržčas na račun stavca, stran 17 v štev. 34. se mora v zadnji vrsti pač glasiti »... und 1 Schilling (ne 10) für den Luchskopf«, druga pa je na strani 61 pri štev. 102 »Stockurbar von Saldenhofen« in se mora besedilo v oglatem oklepaju glasiti: »Doch nur den Wildpoam auf Rott und Schwarzwild, gleichfals die Rehpöckh und Reh. correctura ist vermug des Herrn Leonharden von Kholniz in gefertigten Khaufverschreibung bescheln« in je naslednja: »Reh, Hasen, Feldwildprat, Fux, Wolf und dergleichen, lautter ausgezogen und vorbehalten sein«.

In še ena opomba je od druge roke napisana: »Was aber den Wildpoam auf Rott und Schwarzwild anlangt, denselben haben wir uns (namreč nadvoj. Karol!) bey diser herschaft sowoll auf dem Ambt an der Maut in Verkaufung solchen Stuckh inhaber der Kaufverschreibung lautter vorbehalten undt ausgezogen«.

Kar se tiče naše domovine, nahajamo med tem gradivom tudi mnogo stvari iz naših krajev, in hočem kratko omeniti le te: števil. 2. lovska pravica Celjskih meščanov (1461), števil. 9 iz urbarja graščine Planina (15. stoletja), števil. 20 iz Mozirskega urbarja (1524), števil. 74 iz urbarja Radgonske graščine (1572), potem gori omenjen vuzeniški urbar (1586), števil. 104 b, iz urbarja Kozjanske in Pilštanske graščine (1588), števil. 140 pravice in privilegiji Falske graščine (1638), št. 151 urbar graščine Šmirenberg (1643) in še precej specialnih naredb za Spodnji Štajer (št. 57, 71a, 154, 190b, 195, 248, 249, 280 in priloga za Slovenijo 1919—23). Razen tega se nanašajo seveda vsi splošni paktenti in naredbe iz prejšnjih stoletij istotako na naše kakor na gornještajerske kraje.

Kakor že naslov pravi, tvori, oziroma prinaša ta knjiga le gradivo za celotno zgodovino lova na Štajerskem. Izšli bodo še trije deli, tako da bode celo delo obsegalo štiri knjige, katerih prva dva dela bodeta bolj za zgodovinarje (drugi del bode »Wildbann u. Reissgejaid«), tretji in četrti pa za lovce, tehnika lova. Že po prvi knjigi je soditi, da bode delo temeljito in zanimivo, — želeli bi le, da se izdanje posameznih delov ne bi preveč zavleklo.

Jos. Mravljak.

Društveni glasnik.

19. decembra 1926 je imelo Zgodovinsko društvo XVII. občni zbor v čitalnici Študijske knjižnice, žal ob zelo slabi udeležbi. V otvoritvenem govoru je društveni predsednik prof. dr. Fran Kovačič opozarjal na pomen Zgodovinskega društva, ki bi brez njega ne imeli ob severni meji nobene organizacije za proučevanje zgodovine in narodopisja, ne imeli »Časopisa«, ne knjižnice, ki je postala temelj sedanji »Študijski knjižnici«, in tudi ne arhiva. V programatičnem govoru je začrtal nato naloge društva za bližnjo bodočnost. Posvečalo bo svojo skrb zbiranju umetnin, arhivalij, korespondenc in slik znamenitih mož, preiskovanju arheoloških najdišč, zbirki grbov slovenskih mest in trgov, sestavi vodnika po mariborskem mestnem muzeju, bibliografiji o naši zgodovini in objavi virov za zgodovino mest, samostanov in drugih historično važnih krajev. Zaključil je z željo, da bi našlo društvo v javnosti več zaslonbe ko doslej, pa tudi več zanimanja za svoje znanstveno delo, zlasti med našimi politikami, ki se premalo ozirajo na zgodovino in njene izsledke. — Nato je tajnik Janko Glaser poročal o delovanju društva v zadnjih dveh letih, predvsem o njegovih publikacijah, o pridobitvah za knjižnico, muzej in arhiv ter o udeležbi na raznih proslavah. — Blagajnik dr. Radoslav Pipuš je podal podrobno poročilo o gmotnem stanju društva, ki je bilo manj ugodno, ker sta se postavki članarine in podpor v primeri s prejšnjimi leti znižali. Razen tega se slabo prodaja knjiga »Ljutomer«, za katero je samo tisk stal 38.000 Din. Račun za poslovno leto 1926 izkazuje 164.705,75 Din prejemkov in 162.485,71 Din izdatkov, torej 2220,02 Din prebitka.

Se je je imel odbor od zadnjega poročila tri: 5. januarja, 21. marca in 20. maja 1927, ter obravnaval na njih sledeče zadeve:

1. Odbor in članstvo. 25. februarja 1927 je umrl ravnatelj Matija Pirc, ki je od 29. decembra 1912 bil v društvenem odboru; na njegovo mesto se je pozval profesor dr. Maks Kovačič. Spomin umrlega odbornika je društvo počastilo s tem, da je namesto venca na krsto poklonilo 500.— Din Dijaški kuhinji. — Ker je dr. Pipuš odložil blagajništvo, ki ga je od ustanovitve društva vodil vestno in požrtvovalno, je njegove posle prevzel viš. ravnatelj Niko Vrabl. — Število članstva se je potom osebne in pismene agitacije nekoliko dvignilo; na novo se je priglasilo 40 članov, izstopilo, oz.

umrlo jih je 20. Med umrlimi je bil prof. Janko Košan dvakrat, od 28. maja 1903 do 28. novembra 1909 in od 3. maja 1923 do 26. oktobra 1924, društveni odbornik.

2. Denarne zadeve in Časopis. Državno podporo v znesku 15.000.— Din za proračunsko leto 1926/27 je društvo prejelo v treh obrokih. 6000.— Din podpore mu je naklonila mariborska mestna občina, 3000.— Din Posojilnica v Mariboru, 250.— Din Južnoštajerska hranilnica v Celju, 100.— Din Posojilnica v Framu, 80.— Din Hranilnica in posojilnica v Vuzenici ter po 50.— Din Hranilnica in posojilnica v Šmarju in v Žalcu, 1000.— Din je daroval prejšnji blagajnik dr. Pipuš. Vsem se izreka najlepša zahvala. — Sklenilo se je, izdati »Časopis« v večiem obsegu ko lani. — Razprava vseuč. prof. Dolenc o kmečkem dednem nasledstvu za časa veljavnosti gorskih bukev se je izdala tudi v ponatisu. V program se je sprejela izdaja fevdnih knjig celjskih grofov, ki jih pripravlja J. Mravljak. Sklenilo se je tudi, da se zopet uvede v »Časopisu« letni imenik članov.

3. Knjižnica in arhiv. Proti nameri, da bi se Študijska knjižnica premestila drugam, je društvo vložilo ugovor; ostalo je pri starem. Naročila se je za knjižnico *Revue des études slaves*, Bolte-Polivka: *Anmerkungen zu den Märchen der Brüder Grimm* in *Český časopis historický* (I. 1925). Arhiva mestne občine društvo še ni prevzelo, ker inventarizacija še ni gotova. Razne ponudbe (med njimi šol. zvezek *Stanka Vraza*) so se zaradi pretiranih zahtev odklonile. J. Mravljak v Vuzenici je daroval več odtisov raznih pečatov.

4. Raičeva spominska plošča. Ker poteče letos 100 let od Raičevega rojstva, se je pokrenila akcija za vzidanje spominske plošče. Društvu je došlo v to svrhu 1780 Din. Darovali so: Dr. Lovro Požar, vl. sv. v Ljubljani 100 Din; Lovro Kuharič, višji davčni upravitelj v Ljutomeru, 100 Din; Fr. Bratušek, župnik pri Svetinjah nabral 200 Din; Mart. Meško, č. kanonik in župnik pri Kapeli 50 Din; dr. K. Ozvald, vseuč. prof. v Ljubljani 25 Din; Fr. Toplak, župnik v Pišecah, 50 Din; dr. Matija Murko, vseuč. prof. v Pragi 25 Din; Frid. Horvat, župnik pri Vel. Nedelji, 25 Din; Rud. Janežič, kanonik in v Mariboru, 40 Din; dr. Vek. Kukovec, odvetnik v Mariboru, 100 Din; Lovro Petovar, veleposestnik v Ivanjkovcih, 20 Din; Hranilno in posojilno društvo v Ptujcu 150 Din; Okr. posojilnica v Ljutomeru 50 Din; Jan. Lenart, dekan v Šmartinu pri Slovenjgradcu 25 Din; Odbor okr. zastopa v Ormožu 250 Din; dr. Jos. Somrek, prof. bogosl. v Mariboru, 5 Din; Fr. Ks. Meško, župnik v Selah, 10 Din; Josip Meško, kaplan v Črenšovcih, 30 Din; Vinko Munda, kaplan v Mariboru, 25 Din; Spodnještajerska Ljudska posojilnica v Mariboru 500 Din. Vsem darovalcem se izreka najlepša zahvala. Odkritje plošče se bo vršilo 24. julija.

5. Spominska proslava Jožana Cvijića. Ob Cvijićevi smrti je društvo izreklo sožalje Akademiji v Beogradu, ki se je za to zahvalila. Da pa spomin velikega učenjaka primerno proslavi, je priredilo Zgodovinsko društvo 3. aprila ob 10. uri v čitalnici Študijske knjižnice posebno spominsko proslavo, na katero je povabilo zastopnike vseh mariborskih oblastev in korporacij. Po uvodnih besedah predsednika dr. J. Kovačiča je slavnostni govornik prof. Baš očrtal Cvijićevo znanstveno delo, kakor sledi:

»Loznica, ki je l. 1865. rodila Cvijića, je s svojimi, fantazijo preprostega in mladega človeka vzbujajočimi kraškimi pojavi rodila Cvijića-morfologa, s svojimi pestrimi etnografskimi in antropogeografskimi tipi pa Cvijića-antropogeografa.

Cvijić je svoji zemlji in celemu svetu v svojem štiridesetletnem znanstvenem delu odkril in prikazal geomorfologijo in antropogeografijo Balkanskega polotoka. Metodično je s svojim delom v terenu, iz katerega je črpal material, pokazal, da je vsa geografija disciplina, ki se izživlja direktno na tleh zemlje in ne v kabinetih v črpanju suhega statističnega materiala in njegove eventuelne kartografske uporabe. Glede

metode dela samega pa je ravno Cvijić najlepše pokazal, da mora znanstvenik začeti z analitičnim podrobnim delom, katero končno krona s sintezo vsega svojega podrobnega dela. Neštete razprave so samo analitično zbrano gradivo za metodično sintezo vsega, za epohalno Cvijićevo: »Geomorfologijo«, ki je izšla v dveh delih, (izdajo tretjega je prekinila smrt) in za večno aktualno: »La Péninsule Balkanique«, katere — zopet samo prvi del — je izšel v cirilici in latinici kot: »Balkansko poluotrovo i južnoslovenske zemlje«. V obeh delih pa ni Cvijić samo zbiratelj lastnih izsledkov, ampak sistematični metodik, ki ustvarja morfologijo, ki temelji v lastni zemlji in sistem antropogeografije. V ustvarjanju sistema antropogeografije pa je prišel Cvijić od izrazitega morfologa k deželopiscu: »Balkansko poluotrovo« je antropogeografsko etnografska regijografija.

Cvijićevo m o r f o l o š k o delo obstoji iz treh delov: iz proučavanja Krasa, tektonike in morfologije Balkanskega polotoka in delovanja eksogenih sil (glacijacija, morska in jezerska abrazija, rečna erozija) na Balkanskem polotoku.

Oprt na metode A. Pencka, je začel Cvijić svoje znanstveno delo na proučavanju Krasa. Obdelal je nastoj in razvoj dolin, polj, jam itd., reševal vprašanje kraške vode ter postavil poleg Grundove in Katzerjeve vodne teorije svojo teorijo o vmesni coni med mokro in suho. Ugotovil je dva kraška razvojna cikla. Njegova dela o Krasu ostanejo nujna podlaga za vsako proučavanje Krasa. Vzporedno s proučevanjem dolin, polj itd. pa je nujno prišel do tektonskih, paleogeografskih in morfoloških vprašanj, ne samo Dinarskega gorovja, ampak Balkanskega polotoka sploh.

Pokazal je, da je jedro Balkana Rodopska masa, ki se je razvila vsled gubanj in granitnih erupcij v varistiški dobi. V srednjem paleocenu so nastale na mestu današnjega Balkana in Albansko-grškega gorovja sinklinale, v katerih so se nabirali sedimenti. V zvezi z gubanjem Rodop so se začeli i ti sedimenti gubati ter so se dvignili v kredi in oligocenu; zadnje gubanje je dalo gorovjem višino in smer Okoli Rodopske mase, ki ni bila nikdar pod morjem, imamo prehodne cone, ki so kot prehodno ozemlje iz Rodopske mase v geosinklinale mahoma prišle pod morje. Rodopska masa je bila izhodišče tektonskih pojavov, predvsem gubanja. Balkan je naguban proti N, Dinarsko pogorje proti SW, Albansko-grško gorovje proti W. Od Rodopske mase imamo na vse strani sorazmerno z večjo oddaljenostjo mlajše gube. V Albaniji in v Majevidi se sinklinale gubajo v gornjem pliocenu. Važno vlogo igra od paleocena dalje vardarska depresija — prehodno ozemlje — z dislokacijsko črto Vardar—Lepenac—Ibar. Balkan je nagubana sredina stare sinklinale. Vzhodni Balkan je vrsta nagubanih planin s penpleni in polaganimi prehodi sinklinal v antiklinale. Glavni del Balkana je del rodopske mase, ki se je vsled tektonskih procesov odločil od matice in se priključil mlajšim gubam. Zahodni Balkan ne prehaja v Karpate. Loči ga od njih eruptivna Crnorečka kotlina in Timočka dolina, v kateri usahnejo balkanske kot karpatске gube. To usahenje predstavljajo Rtanj, Kučaj in Homolj. Šumadijske planine so vsled abrazije različne od Dinarskega in Rodopskega gorovja. Kristalinske mase na desni strani Morave so odločile smer gubanja vzhodnosrbskih planin; Vzhodna Srbija od Homoljske kotline do Zaplanja na jugu se orografsko priljublja zahodnemu Balkanu ali Stari planini, s katero je tudi tektonsko jednaka.

Na zahodnem Balkanskem polotoku je dvoje gorovij. Slapovi gub Dinarskega kot Albansko-grškega gorovja se pri Skadarski kotlini in Metohiji vpognejo. V Sar planini kot v Prokletijah se orografska in stratografska os vpogne proti NO. Isto opazimo tudi v Prostruzi, Mučuju in Goliji v Zahodni Srbiji. Sar, Korab, Jama, Bistra, najbrž tudi Galičica predstavljajo enoto, maso, ki je notranji del albansko-grškega gorovja, ki ima svoj ekvivalent tudi na jugu v Atiki in je poleg usedanja Jadranskega in Jonskega morja bistveno vplivala na razvoj Albansko-grškega gorovja.

Za nastoj Dinarskega gorovja je odločilno znižavanje Srednjega Podonavja in ozemlja južno od črte Pelješac—Palagruž—Tremi, s čemer gre vzporedno gubanje, razsedanje in prelamljanje vmesnega ozemlja. To se vrši od gornje krede dalje, odločilen vzdig pa se pojavi v oligomiocenu. Bočni pritisk iz NO in SW ustvari do Skadra smer NW—SO. Normalne gube so se razvile samo v kristalastih hribinah Bosne; gube, sestavljene iz krednih in permskih sedimentov, tvorijo na grebenih površi, katere so posebno karakteristične južno od Čačka. V pravem Dinarskem gorovju je edina izrazita guba Mosor. Razsedi so vse mlajši, čimbolj se bližamo obali, ob kateri imamo fleksure in pozitivno gibanje morske obale. V Albansko-grškem sistemu je Cvijić proučeval poleg že omenjene tektonike in morfologije v prvi vrsti geološke probleme.

Slovensko Posavje, Savinjske Alpe, Karavanke smatra Cvijić za prehodno cono Rodopske mase v Alpe, na kateri pa so razviti alpski luskinasti pojavi.

V proučevanju delovanja eksogenih sil na Balkanskem polotoku je konstatiral na planinah iznad 1600—1700 m višine vsaj dve ledniški dobi. V tem pogledu je oral popolno ledino. V pogledu abrazije je vestno proučeval dalmatinsko obal, kjer je z diferencialno metodo eliminiral abrazijo od spuščanja obale. Silno velike so Cvijićeve zasluge v proučevanju razvoja macedonskih jezer na črti Ohrid—Seres. Jezera so ostanek starih osmih jezer, ki leže v oligomiocenskih vdorinah in ki predstavljajo pogosto po potresih obiskovano ozemlje. Stare jezerske obale je Cvijić dognal na temelju študija jezerskih teras, katere je ravno tako bistroumno raziskaval na južnem robu terciernega Panonskega morja. Cvijić je konstatiral v Šumadiji sedem terciernih jezerskih teras, od katerih se nahaja zadnja pri Užicah. Te terase nam predstavljajo postopno umikanje Panonskega morja in dajejo Šumadiji tipičen morfološki izraz. Rečne terase in s tem delovanje tekoče vode je Cvijić najlepše prikazal v klasičnem primeru razvoja Džerdapske klisure. Ugotovil je, da je med gubanjem Karpatov obstajala med Panonskim in Vlaškim morjem prehodna dolina, katere se je vsled postopnega dviga Karpatov vsled donavske erozije vedno bolj poglabljala.

Cvijić kot a n t r o p o g e o g r a f je ustvaril, kot že rečeno, sistem antropogeografije, podobno kot je ustvaril v morfologiji sistem Krasa. Izhodišče antropogeografije je Cvijiću morfologija in razvoj kultur. Morfologija vpliva na razne kulture, klima, tla, vegetacija vplivajo na človeka. Morfološke enote in kulture povzročijo medsebojno gibanje ljudstva in razne civilizacijske cone. Izmed teh je ugotovil na Balkanskem polotoku patriarhalno, bizantinsko, obmorsko, kjer se mešajo turški in italjski civilizacijski uplivi, srednjeevropsko in novo narodno civilizacijo v srbskem Pomoravju, v bolgarskem Podonavju in v Sofijski kotlini. Turški upad na Balkan, uplivi muslimanskih nomadskih prebivalcev, upori, kmetijski čifitijski režim, tekma med frančiškanskimi cerkvenimi edinicami, avstrijsko-turški boji, borbe za nezavisnost so povzročile metanastazična gibanja, ki v glavnem sledijo N in NW smeri začasnih pastirskih migracij. Izvori metanastazičnih gibanj so Hercegovinsko-črnogorska planota, Kosovo, Stara Srbija in Šopluk. Morfološki, kulturni in vsled migracij povzročeni razni uplivi, ustvarijo tipe stavb, hiš, katere je lokaliziral Cvijić po vsem Balkanu. Isto je s tipi selišč, vasi. Tu je konstatiral katune (visoka poletna pastirska bivališča), samotne dvorce, salaški tip s pustaro, starovlaški-zaselški, šumadijski, mačvanski, timoški in čifčijski tip vasi. Isto tako je ugotovil tipe mest s prevladujočimi mediteransko-dalmatinskimi, albanskimi, grškimi, balkanskimi in patriarhalnimi mestnimi obrazi. Vse to je spravil v zvezo z morfološkimi, civilizacijskimi in narodnostnimi conami in na vsem tem ugotavljal psihične in duševne lastnosti prebivalstva. Klasičen primer za poslednje je tip moravskega in dinarskega Srba, ali pa splošna primerjatev Srba z Bolgarom.

Cvijić pa ni deloval samo kot oseba, ampak on je gledal, da se geografija razvija v njegovi domovini v kolikor mogoče širokem razmahu. S tem ciljem je ustanovil

v Beogradu Geografsko društvo, Geografski Glasnik, ki naj goji specielno geografijo, na drugi strani pa je za etnografska, etnološka in antropogeografska razmotrivanja dosegel od strani Srbske akademije znanosti izdajanje gradiva v zbornikih: Naselja Srpskih Zemalja. Kot profesor Beograjske Velike šole in pozneje univerze, je vzgajal naraščaj. Po vojni se je poleg vzgoje nove mlade geografske šole na beograjski univerzi bavil kot univerzitetni rektor z donošenjem novega univerzitetnega zakona, katerega osnutek je njegovo delo. Kot rektor je dosegel pri visokošolskem študiju in univerzitetnem redu beograjske univerze samostojnost posameznih predmetov.

Cvijić ni bil politik. Ko so mu ponujali na Krfu mesto ministrskega predsednika, ga je odklonil. Ko so po vojni izbrali ideologi okrog zagrebške »Nove Evrope« Cvijića svojim idejnim voditeljem, se on v vodstvu ni udeleževal. Svoji domovini, svojemu narodu je pa politično pomagal s tem, da je znanstveno dokazoval Evropi in svetu sploh upravičenost srbskih in po vojni jugoslovanskih zunanje-političnih teženj. Tako je nastopal v dobi aneksijske krize, v balkanskih vojnah in na mirovnih konferencah v Parizu, kjer je bil predsednik etnografskega oddelka naše delegacije. Kot jugoslovanski zastopnik v plebiscitni komisiji na Koroškem se je z vso vnašo potegoval, kot poprej v Parizu za pravice naših Primorcev, za čim ugodnejši potek plebiscitnega pripravljalnega dela.

V privatnem življenju je bil Cvijić resen, dostojanstven. Trmoglavosti, ki je atribut tolikih znanstvenikov, ni imel. V Beogradu si je postavil v Teodosijevi ulici pritlično hišo z ljubkim vrtom. Sobe je mebliral s pohištvom, katero je okrašeno z narodnimi motivi iz Bitolja, Galičnika, Kosova, Sijenice in Pirola. Vihar vojne je deloma to pohištvo uničil. Nad vhodom v sprejemnico čuje sokol z geološkim kladivom. Cvijićev življenjski princip je bil: »Živeti se pravi delati. Ekскурzija ozdravi bolezni, fizične in duševne, ekскурzija ozdravi življenje«. Pri dnevnem delu se je zjutraj bavil z delom na vrtu, dopoldne, popoldne in zvečer do 11. ure pa s strokovnim geografskim študijem. Okoli 11. zvečer je v zadnjem času hodil počivat. V mlajših letih pa je prebil večino časa ali na ekскурzijah, ali pa pri študiju.

Spomenik si je postavil, poleg svojih del, z mecensko gesto, s katero zapušča svojo hišo Geografskemu društvu v Beogradu z željo, da z doneski hiše podpira morfološka proučavanja, in z volitvijo svojega čistega kapitala Srbski akademiji znanosti.

Po slavnostnem govoru je predsednik dr. Kovačić še izpregovoril o Cvijićevem delovanju na mirovni konferenci v Parizu, prof. Josip Ribarić pa ob nekem dokumentu pokazal, kolik vpliv in ugled je užival Cvijić pri ostalih članih mirovne konference.

Imenik članov „Zgodovinskega društva“.

I. Častni člani:

Bulić dr. Fran, ravnatelj drž. arheol. muzeja v Splitu;

† Kos dr. Fran, prof. v p. v Ljubljani;

Murko dr. Matija, vseuč. prof. v Pragi;

† Turner dr. Pavel, veleposestnik v Mariboru.

II. Redni člani:

Bedekovčina:

Noršič Vjekoslav, župnik.

Beograd:

Tašner Josip, inspektor min. za agrar. reformo;

Vošnjak dr. Bogumil, poslanik ministrstva za zunanje zadeve.

Brežice:

Jurhar Martin, župnik;

Lipej Franc, trgovec;

- Ravnateljstvo deške meščanske šole.
- Brusnice:**
Smolik Rupert, učitelj.
- Celje:**
Božič dr. Anton odvetnik;
Cafuta Anton, kaplan;
Celjska posojilnica;
Cestnik Anton, prof. v pok.;
Diehl Robert, tovarnar;
Dolničar dr. Josip, sodnik;
Gruden Mirko, bančni ravnatelj;
Hranilnica mestne občine;
Hrašovec dr. Juro, odvetnik;
Južnoštajerska hranilnica;
Kardinar Josip, profesor;
Kožuh Josip, profesor.
Krajni šolski svet (Celje okolica);
Lilek Emil, vladni svetnik;
Ljubša Matija, kaznilniški kurat v pok.;
Ljudska posojilnica;
Muzejsko društvo;
Orožen Janko, profesor;
Orožen dr. Milan, odv. koncipijent;
Perč Martin;
Vrečko dr. Josip, odvetnik;
Wutt Simon, davčni upravitelj v pok.
- Cirkovce pri Ptuj:**
Gril Adolf kaplan;
Hasl Dragotin, učitelj;
Ravšl Anton, župnik.
- Cven pri Ljutomeru:**
Krajni šolski svet.
- Črensovec:**
Klekl Jožef, župnik v pok. in narodni poslanec.
- Črnomelj:**
Okr. učiteljska knjižnica.
- Dobrovnik (Prekmurje):**
Slanič Pavle, orožnik.
- Dravograd:**
Kolenc Pavle, živinozdravnik.
- Dubrovnik (Dalmacija):**
Vajda Fran, profesor pom. voj. akademije.
- Fram:**
Posojilnica;
Čitalnica.
- Gdinj (otok Hvar):**
Žunkovič dr. Orest, zdravnik.
- Gornja Ponikva pri Žalcu:**
Gorišek Ivan, župnik.
- Gornja Radgona:**
Mavrič Karol, šolski upravitelj;
Posojilnica;
Požun Hinko, notar;
Upraviteljstvo osnovne šole.
- Gornji Logatec:**
Okr. učiteljska knjižnica.
- Gospič:**
Došen M. D.
- Gradec (Rep. Avstrija):**
Klasinc dr. Ivan, odvetnik;
Seminar für slaw. Philologie (Univerza).
- Hotiza (Prekmurje):**
Zadavec Matija, ekspozit.
- Jarenina:**
Čížek Josip, dekan.
- Jesenice:**
Gospodarič Cilka učiteljica.
- Kamnica:**
Čater Anton, kaplan.
- Kamnik:**
Mlakar o. Bernard, frančiškan.
- Kandija pri Novem mestu:**
Berlec Fran, orož. stražmojster.
- Kapeia pri Radencih:**
Meško Martin, častni kanonik.
- Kočevje:**
Ravnateljstvo drž. real. gimnazije;
Ravnateljstvo meščanske šole.
- Konjice:**
Okr. učiteljska knjižnica;
Prus dr. Anton, odvetnik;
Rudolf dr. Ivan, odvetnik.
- Kozje:**
Tomažič Marko, dekan.
- Kranj:**
Dolar dr. Simon, profesor;
Koblar Anton, župnik;
Učiteljska knjižnica kranjskega šolskega okraja.
- Krčevina — Laitersberg:**
Upraviteljstvo osnovne šole.
- Križevci pri Ljutomeru:**
Ašič Maks, kaplan;
Lebar dr. Feliks, zdravnik;
Šafarič Franjo, šol. upravitelj;
Weixl Josip, dekan.
- Laporje:**
Ozimič Josip župnik.
- Laško:**
Pernat dr. Arnold, svetnik, sodni predstojnik.
- Leskovec v Haložah:**
Škamlec Ignacij, župnik.
- Ljubljana:**
Andrejka dr. Rudolf, vladni svetnik;
Babnik dr. Janko, preds. viš. dež. sodišča;
Benkovič dr. Ivan, odvetnik;
Debevec dr. Jožef, prof. v pok.;
Dolenc dr. Metod, vseuč. profesor;
Dostal Josip, ravnatelj škof. pisarne;
Goršič dr. Franc, načelnik oddelka za socialno politiko v pok.;
Grafenauer dr. Ivan, profesor;
Historični seminar;
Hribar Ivan, pokrajinski namestnik v pok.;
Jeglič dr. Anton Bonaventura, škof;
Juridična biblioteka;
Kelemina dr. Jakob, vseuč. profesor;
Knjižnica ljubljanskih bogoslovcev;
Kos dr. Milko, vseuč. profesor;
Kranjec Silvo, profesor;
Lukman dr. Franc, vseuč. profesor;
Mohorič dr. Fran, dež. sod. svetnik;
Pivec dr. Melita, uradnica Lic. knjižnice;

- Kobida Adolf, profesor;
 Rupel dr. Mirko, nastavnik trg. akademi-
 rije;
 Saria dr. Balduin, vseuč. profesor;
 Seminar za slovansko filologijo;
 Slavič dr. Matija, vseuč. profesor;
 Slov. knjižnica ljubljanskih bogoslovcev;
 Sovre Anton, profesor;
 Stelé dr. Fran, konservator;
 Steska Viktor, kanonik.
 Stroj Alojzij, kanonik;
 Šanda dr. Dragan, profesor;
 Šerko dr. Alfred, vseuč. profesor;
 Šebinger dr. Janko, ravnatelj Lic. knjiž-
 nice;
 Turk dr. Josip, docent;
 Učiteljišče uršulink;
 Upraviteljstvo 6. dež. osnovne šole;
 Vrhovnik Ivan, župnik v pok.;
 Zajc Adela, profesorica.
- Ljutomer:**
 Čitalnica;
 Grossmann dr. Karol, odvetnik;
 Lovrec Andrej, župnik;
 Okr. posojilnica;
 Ravnateljstvo mešč. šole;
 Senčar Metod, trgovec;
 Stajnko dr. Marko, odvetnik;
 Upraviteljstvo nar. šole;
 Zacherl Fran, učitelj v pok.
- Loka pri Zid. mostu:**
 Potrč Slavko, kaplan;
 Šket Mihael, župnik.
- Majšperk:**
 Zajc Janez, kaplan.
- Makole:**
 Segula Franc, župnik.
- Maribor:**
 Ašič Ivan, notar;
 Avšič Martin, spiritual;
 Baš Franjo, profesor;
 Berdajs Vilko, trgovec;
 Bogovič Ivan, profesor;
 Boštjančič dr. Leopold, odvetnik;
 Bureš Franjo, urar;
 Cijan Josip, rev. drž. žel.;
 Cimerman Jakob, profesor;
 Cizelj Miško, nadučitelj moške kaznil-
 nice;
 Cukala dr. Fran, kanonik;
 Černič dr. Mirko, primarij;
 Dernovšek dr. Janko, primarij;
 Devetak Viktor, rev. drž. žel.;
 Dolar dr. Anton, profesor;
 Faninger dr. Rihard, odvetnik;
 Gasparin Filip, profesor;
 Glaser Janko, knjižničar;
 Golubović Vekoslav, zas. uradnik;
 Grčar Milica, strok. učiteljica;
 Gruntar Viktor, profesor;
 Herič dr. Matija, profesor;
 Hohnjec dr. Jožef, prof. bogoslovja in nar.
 poslanec;
- Hojnik dr. Fran, odvetnik;
 Holeman Pavel, kaplan;
 Ipavc dr. Benjamin, zdravnik;
 Jakac Andrej, preglednik moške kaznil-
 nice;
 Jančič dr. Ivan, drž. pravdnik;
 Janežič Rudolf, kanonik;
 Jankovič dr. Fran, zdravnik moške kaznil-
 nice;
 Jeraž dr. Josip, prof. bogoslovja;
 Juhart Franjo, sodnik;
 Kac dr. Viktor, zobozdravnik;
 Karlin dr. Andrej, škof;
 Kartin dr. Franc, zobozdravnik;
 Kenda Robert, profesor;
 Kimovec dr. Ivan, odvetnik;
 Klavžar Zora, ravnateljica mešč. šole;
 Kociper dr. Janez, profesor;
 Koražija Ivan, trgovec;
 Koroša Ivan, železničar;
 Korošec Anton, vladni svetnik;
 Kotnik dr. Fran, prosvetni inspektor;
 Kotnik dr. Janko, profesor;
 Kovačič dr. Franc, prof. bogoslovja;
 Kovačič Ivan, trgovec;
 Kovačič dr. Makso, profesor;
 Krajnc Janko, poštni uradnik;
 Krajnc Marko, tajnik SLS.;
 Kramberger Franjo, mag. uradnik;
 Kravos Ivan, sedlar;
 Krepek Anton, drž. uslužbenec;
 Kronvogel dr. Josip, dvorni svetnik v pok.;
 Kukovec dr. Vekoslav, odvetnik;
 Kukovec Janko, inženir;
 Lajnišič dr. Srečko, okr. glavar v pok.;
 Lavrenčič Anton, prokurist Ljublj. kred.
 banke;
- Leskovar dr. Josip, odvetnik;
 Lipold Ivanka, odvetnikova soproga;
 Ljudska knjižnica;
 Lušin Ela;
 Luxa Anton, spediter;
 Maister Rudolf, general v pok.;
 Majcen Gabriel, prof. v pok.;
 Majhen Ivan, poštar;
 Malgaj Ivo, viš. revident v pok.;
 Marin dr. Vilko, zdravnik;
 Matek dr. Martin, stolni prošt;
 Mikuš Lina, učiteljica;
 Mirt Jožef, ravnatelj semenišča;
 Močnik Anton, pristav moške kaznilnice;
 Močnik dr. Vinko, prof. bogoslovja;
 Mravljak Ivan, profesor;
 Munda Vinko, kaplan;
 Obrat Matija, posestnik;
 Oset Miloš, veletrgovec;
 Ostanek Franc, uradnik Ljublj. kred.
 banke;
- Pjpuš dr. Radoslav, odvetnik;
 Pirkmajer dr. Otmár, načelnik min. za
 notranje zadeve;
 Pirnat Franjo, drž. veterinar;
 Pivec Rupert, pom. general. intendant;

- Pivko dr. Ljudevit, prof. in nar. poslanec;
 Ploj dr. Miroslav, veliki župan v pok.;
 Ploj Oton, notar v pok.;
 Poljanec Ljudmila, mešč. učiteljica;
 Posojilnica v Narodnem domu;
 Potočnik dr. Matko, ravnatelj moš. učit.;
 Prijatelj Ivan, profesor;
 Prijatelj Karl, profesor;
 Ravnateljstvo deške mešč. šole;
 » Dijaškega doma;
 » drž. gimnazije;
 » drž. moškega učiteljskega;
 » drž. realke;
 » drž. vinarske in sadjarske šole;
- Rezman Alojzij, profesor;
 Ribarić Josip, profesor;
 Robič dr. Hugon, primarij;
 Rodè Viktor, strok. učitelj;
 Rožman o. Viljem, benediktinec;
 Skušek Oskar, industrijalec;
 »Slomšek«, literarno društvo bogoslovcev;
 Smodič Anton, učitelj;
 Sojč Ivan, kipar;
 Somrek dr. Josip, prof. bogoslovja;
 Spodnještaj. ljudska posojilnica;
 Stabej Josip, tajnik okr. zastopa;
 Stamol dr. Fran, zobozdravnik;
 Stergar Anton, dekan;
 Strmšek dr. Pavel, profesor;
 Šepc Marko, trgovec;
 Škofič Virgil, železničar;
 Šnuderl dr. Makso, odvet. kandidat;
 Štupca Antonija, ravnateljica mešč. šole;
 Štupca Marija, učiteljica;
 Tomažič dr. Ivan, stolni dekan;
 Tominšek dr. Helena, učiteljica na mešč. šoli;
 Tominšek dr. Josip, gimn. ravnatelj;
 Toplak dr. Fran, zdravnik;
 Toplak dr. Jakob, dvorni svetnik v pok.;
 Trafenik Josip, posojilnični tajnik;
 Travner dr. Vladimir, okr. sodnik;
 Trinkaus Ivan, okrajni sodnik;
 Trstenjak dr. Alojzij, okrajni glavar;
 Umek Mihael, škof. tajnik;
 Upraviteljstvo I. dekliške osnovne šole;
 » II. dekliške osnovne šole;
 » III. deške osnovne šole;
 » IV. deške osnovne šole;
- Vesenjaka Ivan, profesor in narodni poslanec;
 Vraber dr. Maks, kanonik;
 Vrabl Niko, višji ravnatelj moške kaznilnice;
 Zasebno žensko učiteljske šolskih sester;
 Zavadlal Pavel, kurat moške kaznilnice;
 Zavod šolskih sester;
 Zavodnik Albert, preglednik moške kaznilnice;
 Zidanšek Josip, prof. bogoslovja;
 Zupančič Jakob, real. ravnatelj;
- Žmavc dr. Jakob, prof. v pok.;
 Žunkovič Davorin, ravnatelj Stud. knjižnice.
- Marija Snežna:**
 Vozlič Leopold, župnik.
- Mežica:**
 Upraviteljstvo osnovne šole.
- Murska Sobota:**
 Brumen Ludovik, trgovec;
 Milač Simon, profesor;
 Mlinar Ivan, profesor;
 Pavlič Lojze, katehet;
 Ravnateljstvo drž. real. gimnazije;
 Sokolsko društvo;
 Šumenjak dr. Slavko, svetnik, sodni predstojnik.
- Muta:**
 Perko Anton, podravnatelj železarne.
- Novo mesto:**
 Furlan o. Alfonz, frančiškan;
 Ravnateljstvo drž. real. gimnazije.
- Ormož:**
 Okr. posojilnica.
- Pekre:**
 Pajtlar Josip, učitelj.
- Pilštanj:**
 Rauter Jakob, župnik.
- Polenšak:**
 Poplatnik Josip, župnik.
- Praga:**
 Heric dr. Fran, nadbibliotekar vseuč. knjižnice.
- Prevalje:**
 Doberšek Karol, šol. upravitelj;
 Družba sv. Mohorja;
 Mencin Rudolf, učitelj v pok.
- Prihova:**
 Kumer Karol, župnik.
- Ptuj:**
 Belšak Štefan, duh. v pok.;
 Gorup Josip, sreski šolski nadzornik;
 Hranilno in posojilno društvo;
 Kolarič Anton, profesor;
 Komljanec dr. Josip, gimn. ravnatelj;
 Matevžič Anton, bančni ravnatelj;
 Muzejsko društvo;
 Ravnateljstvo drž. gimnazije;
 Skraber Viktor, not. kandidat;
 Šalamun dr. Franjo, odvetnik;
 Turk Alojzij, profesor;
 Upraviteljstvo deške osnovne šole;
 Vošnjak Ivan, tovarnar;
 Žagar dr. Ivan, prošt.
- Razbor:**
 Upraviteljstvo osnovne šole.
- Remšnik:**
 Pavlič Vid, župnik.
- Ribnica na Pohorju:**
 Hauptman M., šolski upravitelj;
 Upraviteljstvo osnovne šole.
- Rimske Toplice:**
 Bohak Jakob, provizor.

- Rogaška Slatina:**
Posojilnica;
Rojnik Štefan, rač. nadsvetnik v pok.
- Rogoznica pri Ptuj:**
Kramberger Franc, posestnik.
- Ruše:**
Glaser Viktor, lesotržec;
Podravska podružnica SPD;
Skaza dr. Bogomir, zdravnik;
Upraviteljstvo osnovne šole.
- Selnica ob Dravi:**
Majcen Alojz, šol. upravitelj.
- Seynica ob Savi:**
Kuk Jožef, kaplan.
- Slivnica pri Celju:**
Šetinc Franc, šol. upravitelj.
- Slivnica pri Mariboru:**
Čiček Franjo, učitelj.
- Slovenjgradec:**
Čížek Alojzij, mestni župnik;
Grmovšek Miloš, šol. nadzornik;
Okr. učiteljska knjižnica.
- Slovenska Bistrica:**
Cerjak Josip, dekan;
Okr. hranilnica.
- Solčava:**
Smid Miloš, župnik.
- Spodnja Sv. Kungota:**
Kraner Vinko, župnik.
- Središče ob Dravi:**
Čajnikar Jakob, župnik;
Hranilnica in posojilnica;
Krajni šol. svet.
- Stari trg pri Slovenjgradcu:**
Jurko Ivan, župnik.
- Stična:**
Knjižnica cister. opatiije.
- Strassbourg (Francija):**
Tesnière Lucien, vseuč. profesor.
- Studenice pri Mariboru:**
Hren Anton, šol. upravitelj;
Jaklič Josip, car. posrednik.
- Studenice pri Poljčanah:**
Čede Jožef, župnik.
- Svečina:**
Napotnik o. Leopold, administrator.
- Sv. Barbara v Halozah:**
Vogrin Janez, župnik.
- Sv. Ema:**
Plepelec Josip, župnik.
- Sv. Jedert:**
Lončarič Josip, župnik.
- Sv. Marjeta na Pesnici:**
Frangelj Jernej, župnik.
- Sv. Marjeta niže Ptuja:**
Upraviteljstvo osnovne šole.
- Sv. Benedikt v Slov. goricah:**
Gomilšek Franc, župnik.
- Sv. Bolfenk v Slov. goricah:**
Pšunder Ferdo, župnik.
- Sv. Duh na Stari gori:**
Upraviteljstvo osnovne šole.
- Sv. Florijan pri Rogatcu:**
Stefanciosa Andrej, učitelj.
- Sv. Jurij na Ščavnici:**
Jaušovec Fran, učitelj;
Jurinec Matija, posestnik paromlina;
Satler Franc, kaplan.
- Sv. Jurij ob južni železnici:**
Marzidovšek Jakob, vojni kurat v pok.
- Sv. Jurij ob Pesnici:**
Trstenjak Ernest, župnik.
- Sv. Jurij ob Taboru:**
Pichler Alojz, kaplan;
Zdolšek Franc, župnik.
- Sv. Lenart v Slov. goricah:**
Glavna hranilnica;
Gorišek dr. Milan, odvetnik;
Haunig dr. Ožbald, svetnik, sodni pred-
stojnik;
Janžekovič Jožef, dekan;
Kramberger dr. Ludovik, zdravnik;
Ravnateljstvo deške mešč. šole.
- Sv. Lovrenc na Dravskem polju:**
Spindler Franc, župnik.
- Sv. Marko pri Ptuj:**
Upraviteljstvo osnovne šole.
- Sv. Martin pri Slovenjgradcu:**
Lenart Janez, nadžupnik.
- Sv. Martin pri Vurbergu:**
Lajnišič Anton, župnik;
Robnik Katarina, učiteljica.
- Sv. Miklavž pri Ormožu:**
Vargazon dr. Matija, posestnik.
- Sv. Peter pri Mariboru:**
Krevh Matko, kaplan;
Štrakl Matej, župnik.
- Sv. Rupert nad Laškim:**
Jager Avguštin, župnik.
- Sv. Tomaž pri Vel. Nedelji:**
Zemljič Matija, župnik.
- Ščavnica:**
Koprivc Aleksander, šolski upravitelj.
- Št. Ilj pri Velenju:**
Schreiner Franc, župnik.
- Št. Ilj v Slov. goricah:**
Vračko Evald, župnik.
- Št. Jernej na Dolenjskem:**
Schoepl dr. Anton, odvetnik.
- Št. Pavel pri Preboldu:**
Končan Fortunat, župnik.
- Št. Vid nad Cerknico:**
Upraviteljstvo osnovne šole.
- Št. Vid nad Ljubljano:**
Breznik dr. Anton, profesor;
Jerš dr. Fran, profesor;
Ravnateljstvo gimnazije.
- Št. Vid nad Valdekom:**
Repolusk Friderik, župnik.
- Šmarje pri Jelšah:**
Hranilnica in posojilnica;
Kartin Herbert, sreski poglavar;
Šašel dr. Josip, sodni predstojnik.
- Šmartno na Paki:**
Presker Karol, župnik.

- Smartno pri Velenju:**
Guzej Jurij, kaplan.
- Šoštanj:**
Fras Marko, vodja zemljiške knjige;
Mayer dr. Fran, odvetnik.
- Tezno pri Mariboru:**
Upraviteljstvo osnovne šole.
- Trbovlje:**
Ratej Miroslav, katehet.
- Turnišče:**
Sakovič Jožef, župnik.
- Velika Nedelja:**
Horvat Friderik, dekan.
- Veržej:**
Bralno društvo;
Marijanišče, salezijanski zavod.
- Vič pri Ljubljani:**
Upraviteljstvo osnovne šole.
- Vransko:**
Brvar Ignac, kaplan;
Zdolšek Josip, svetnik, sodni predstojnik.
- Vrhnika:**
Upraviteljstvo osnovne šole.
- Vurberg:**
Kokelj Alojzij, župnik;
Upraviteljstvo osnovne šole.
- Vuzenica:**
Hranilnica in posojilnica;
Mravljak Josip;
Pivec Štefan, dekan;
Upraviteljstvo osnovne šole.
- Zagreb:**
Barle Janko, kanonik;
Ilešić dr. Fran, vseuč. profesor;
Jelenić dr. Julijan, vseuč. profesor;
Klemenc Josip, asistent nar. muzeja;
Matković Martin, profesor;
Slav. seminar vseučilišča;
Zavrnik dr. Fran, vseuč. profesor.
- Zibika:**
Jelšnik Ivan, župnik.
- Zreče pri Konjicah:**
Karba Matija, župnik.
- Žalec:**
Savinjska posojilnica.

Skupno število rednih članov: 408.

Zamena publikacij.

Zgodovinsko društvo zamenjuje svoje publikacije s sledečimi korporacijami. ozir. uredništvi:

- B'lgarskata Akademija na naukitč, Sofija;
Jugoslavenska Akademija, Zagreb;
Kr. Srpska Akademija, Beograd;
Arhiv za albansku starinu, jezik i etnologiju, Beograd;
Bogoslovni vestnik, Ljubljana;
Carinthia, Celovec;
Čas, Ljubljana;
Český časopis historický, Praha;
Dom in svet, Ljubljana;
Etnolog, Ljubljana;
Geografski vestnik, Ljubljana;
Glasnik Etnografskog muzeja, Beograd;
Glasnik Muzejskega društva za Slovenijo, Ljubljana;
Glasnik Skopskog naučnog društva, Skoplje;
Glasnik Zemaljskog muzeja u Bosni i Hercegovini, Sarajevo;
Jahrbücher für Kultur und Geschichte der Slaven, Breslau;
Ljubljanski Zvon, Ljubljana;
Lud, Lvov;
Mentor, Ljubljana;
Narodna starina, Zagreb;

Popotnik, Ljubljana;
Prilozi za književnost, jezik, istoriju i folklor, Beograd;
Slavia, Praga;
Starinar, Beograd;
Strani pregled, Beograd;
Věstník archivu a musea ostravského kraje, Mor. Ostrava;
Vjesnik kr. drž. arkiva u Zagrebu, Zagreb;
Vjesnik za arheologiju i historiju dalmatinsku, Split;
Zbornik za umetnostno zgodovino, Ljubljana;
Zeitschrift des Historischen Vereines für Steiermark, Gradec.

Uredništvu, oziroma „Zgodovinskemu društvu“ doposlane tiskovine.

(Od 16. decembra 1926 do 15. junija 1927.)

Publikacije kr. Srbske Akademije:

- Spomenik LXVI, drugi razred, 52. Beograd—Zemun 1926.
Srpski Etnografski zbornik: Prvo odeljenje: Naselja i poreklo stanovništva, Knj. 21, 22, 23, 24 Ured. Jovan Cvijić. Subotica—Beograd—Zemun 1926.
Zbornik za istoriju, književnost i jezik srpskog naroda. Prvo odeljenje. Knj. XIV, XV, XVI. Beograd—Sremski Karlovci 1926.
Drugo odeljenje knj. II. Beograd—Subotica 1926.
Posebna izdanja knj. LIX, LXI. Beograd—Zemun 1926.

Publikacije Bolgarske Akademije znanosti:

- Sbornik na Bolgarskata Akademiia na naukite, Knj. XXI. Sišmanov, Nove študije iz področja bolgarske renesanse, Sofija 1926. Trifonov Jord., V. Drušev—Kliment Branleki i Trnovski. Sofija 1926.
Spisanie, Knj. XXXV. Sofia 1926. —
Vjesnik za arheologiju i historiju dalmatinsku. Ur. dr. Fraue Bulić. XLVII—LVIII. (1924/25) —
Bulić Fr., Razvoj arheoloških istraživanja i nauka u Dalmaciji kroz zadnji milenij. (Pomati iz Zbornika Mat. Hrv.).
Bogoslovni Vestnik, I. VI. (1926); 1—4. L. VII, 1—2. Ur. dr. Fr. Lukman. Ljubljana 1926/27.
Slavia, Časopis pro slov. filologii. Ur. O. Hajer & M. Murko. V, 2 in 3. Praha 1926/27.
Dom in Svet. Ljubljana 1927, 1—4.
Ljubljanski Zvon. Ljubljana 1927, 1—6.
Geografski Vestnik, I. II., 1—4. Ljubljana 1926.
Mentor XIV., 1—10. Ljubljana 1927.
Věstnik archivu a muzea ostravského kraje. Red. Al. Adamus. Mor. Ostrava 1926.
Zbornik za umetnostno zgodovino. L. VI., Ljubljana 1926.
Narodna Starina, zv. 10. Zagreb 1926.
Carinthia. 116. Jahrg. Celovec 1926.
Lud. Organ polskiego towarzystwa etnologicznego we Lwowie. Tom. IV. Lwów 1925.
Jahrbücher für Kultur & Geschichte der Slawen. N. F. B. 1—III. Breslau 1926.
Glasnik zemaljskog muzeja XXXVIII, Sarajevo 1926.
Glasnik Skopskog naučnog društva. Knj. I., zv. 2. Skoplje 1926.
Etnolog. Glasnik kr. etnografskega muzeja v Ljubljani. L. I. Ljubljana 1926/27.
Slovenski Pravniki. L. XLI. Ljubljana 1927, 1—6.

Naznanilo uredništva in upravnštva.

S to številko se zaključuje XXII. letnik »Časopisa«, ki obsega blizu 14 tiskovnih pol. Za znesek 40 Din se kaj več ne more zahtevati. Na dolgu je še dobra polovica udnine. Nujno prosimo cenjene ude, da čim preje dopišljejo zaostalo udnino, ker mi moramo v tiskarni takoj poravnati račune.